

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

MUHASEBE HATA VE HİLELERİ
İLE MUHASEBE MESLEĞİNDE ETİK

Yüksek Lisans Tezi

SEÇKİN AYAN ANUK

İSTANBUL, 2015

T.C.

BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

MUHASEBE HATA VE HİLELERİ
İLE MUHASEBE MESLEĞİNDE ETİK

Yüksek Lisans Tezi

SEÇKİN AYAN ANUK

Tez Danışmanı: DOÇ. DR. AYŞE PAMUKÇU

İSTANBUL, 2015

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

Tezin Adı: Muhasebe Hata ve Hileleri ile Muhasebe Mesleğinde Etik
Öğrencinin Adı Soyadı: Seçkin Ayan Anuk
Tez Savunma Tarihi: 28.05.2015

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu
Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Yrd. Doç. Dr. , Burak KÜNTAY
Enstitü Müdürü
İmza

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Fatma ULUCAN ÖZKUL
Program Koordinatörü
İmza

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak
yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ayşe PAMUKÇU

Ek Danışman
Ünvan, Adı ve SOYADI

Üye
Doç. Dr. Fatma ULUCAN ÖZKUL

Üye
Doç. Dr. Fatma PAMUKÇU

İmzalar

ÖZET

MUHASEBE HATA VE HİLELERİ İLE MUHASEBE MESLEĞİNDE ETİK

Seçkin Ayan Anuk

İşletme Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ayşe Pamukçu

Mayıs 2015, 103 Sayfa

Bu çalışmada, muhasebecilik mesleği ve meslek sahiplerinin etiksel boyutları ile muhasebede yapılan hata ve hileler konuları incelenmiştir. Bu çalışma, muhasebecilerin muhasebe mesleğinde hata, hile ve etik kavramları konusundaki düşüncelerini ortaya koymak ve bu kavramlara katılım düzeylerinin çeşitli demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Öncelikle muhasebenin genel yapısı ile muhasebecilik mesleği hakkında teknik bilgiler açıklanmıştır. Daha sonra muhasebe mesleğinin ahlaksal boyutu ve bununla ilgili olarak muhasebede yapılan hata ve hileler konuları incelenmiştir. Çalışma sonunda bir anket düzenlenmiş ve İstanbul ilinde muhasebe mesleğinde kendi işletmesine sahip yada çeşitli kuruluşlarda iş gören veya yönetici olarak çalışan kişilerin eğitim düzeyi, tecrübeleri, muhasebe mesleğinin etiksel boyutu ve muhasebe hata-hileleri ile ilgili çeşitli görüşleri alınmıştır. Yönetici ve iş görenlerin yaş, eğitim düzeyleri ve tecrübeleri, muhasebede yapılan hata ve hilelerde ve dolayısıyla mesleğin etiksel boyutunda etkili olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Hata, Muhasebe Hileleri, Etik.

ABSTRACT

ETHICS IN ACCOUNTING MISTAKE AND CHEATING WITH ACCOUNTING PROFESSION

Seçkin Ayan Anuk

Business Administration

Thesis Supervisor: Ass. Prof. Ayşe Pamukçu

May 2015, 103 Pages

In this study, general construction of accounting, the work of accountants and accountants immoral situations and the obstacles and cheatings topics were requested. This work is studied to understand the accountants thoughts about cheating and ethical concepts and determine whether it differs according to various demographic characteristics. Firstly, it was pointed out about accounting's comprehension and technical informations. Then, the immoral situations in chamberlain and the topics related with obstacles and cheatings in this accounting were requested. The inquiry was prepared at the end of the study and different kinds of views were taken about the accountants educational level, their experiences in this job, the ethical situation of this career and accounting obstacles and cheatings. It was seen that age, education and experience level of the managers and employees are effective in the ethical dimensions of the profession, and accounting errors and fraud.

Key Words: Account, Error, Accounting Fraud, Ethical.

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR	ix
ŞEKİLLER	xi
KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ	1
2. LİTERATÜR TARAMASI	3
2.1 MUHASEBE VE MUHASEBE MESLEĞİNDE ETİK.....	3
2.1.1 Muhasebe Kavramı.....	3
2.1.1.1 Muhasebenin tanımı.....	3
2.1.1.2 Muhasebenin işlevleri	4
2.1.1.3 Muhasebenin amaçları.....	5
2.1.1.3.1 <i>Faydalı bilgi sağlama</i>	5
2.1.1.3.2 <i>Nakit akışı tahminlerini sağlama</i>	6
2.1.1.3.3 <i>Varlıklara ilişkin bilgi sağlama</i>	7
2.1.1.3.4 <i>Finansal değerlemeye ilişkin bilgi sağlama</i>	7
2.1.1.4 Muhasebenin önemi	7
2.1.2 Muhasebe Mesleği.....	9
2.1.2.1 Muhasebe mesleğinin tanımı	9
2.1.2.2 Muhasebe mesleğinin gelişimi	10
2.1.2.3 Muhasebe mesleğinin önemi.....	12
2.1.2.4 Muhasebe mesleğinin gerektirdiği kriterler	13
2.1.2.4.1 <i>Bilgi donanımı</i>	14
2.1.2.4.2 <i>Beceri donanımı</i>	14
2.1.2.4.3 <i>Değerler ve tutumlar</i>	15
2.1.3 Muhasebe Mesleğinde Etik	16
2.1.3.1 Etik ve etik kuramlar kavramı	16
2.1.3.1.1 <i>Teleolojik etik</i>	19
2.1.3.1.2 <i>Deontolojik etik</i>	21
2.1.3.2 Meslek etiği	23
2.1.3.3 Muhasebe meslek etiği	25
2.1.3.4 Muhasebe meslek etiğinin ilkeleri ve kuralları.....	27

2.1.3.4.1 Muhasebe meslek etiğinin ilkeleri.....	29
2.1.3.4.2 Muhasebe meslek etiğinin kuralları.....	32
2.1.3.5 Muhasebe meslek etiğine duyulan gereksinim	36
2.1.3.6 Muhasebe meslek etiğinde etik sorunlar	37
2.1.3.6.1 Etik ikilem	39
2.1.3.6.2 Etik sapma.....	41
2.1.3.7 Muhasebede meslek etiği ile ilgili çeşitli çalışmalar	41
2.2 MUHASEBE HATA VE HİLELERİ	47
2.2.1 Muhasebede Hata.....	47
2.2.1.1 Muhasebe hatalarının tanımı	47
2.2.1.2 Muhasebe hatalarının nedenleri	48
2.2.1.2.1 Bilgisizlik ve tecrübesizlik.....	48
2.2.1.2.2 İhmal ve dikkatsizlik	48
2.2.1.3 Muhasebe hataları.....	49
2.2.1.3.1 Matematik hataları	49
2.2.1.3.2 Kayıt hataları.....	50
2.2.1.3.3 Devir hataları	53
2.2.1.3.4 Unutma ve tekrarlama hataları	53
2.2.1.3.5 Sayım ve muhasebe ilkelerini uygulamada hata	53
2.2.1.3.6 Bilanço hataları	54
2.2.2 Muhasebede Hile.....	54
2.2.2.1 Hile kavramı	54
2.2.2.2 Muhasebe hilelerinin tanımı.....	55
2.2.2.3 Hilenin nedenleri	56
2.2.2.4 Hile grupları.....	59
2.2.2.4.1 Çalışan hileleri.....	60
2.2.2.4.2 Yönetim hileleri.....	60
2.2.2.4.3 Yatırım hileleri	61
2.2.2.4.4 Satıcı hileleri	61
2.2.2.4.5 Müşteri hileleri.....	61
2.2.2.5 Hile yapan kişilerin özellikleri	62
2.2.2.5.1 Cinsiyet bakımından hilekârın özellikleri.....	62

2.2.2.5.2 Yaş dağılımı bakımından hilekârın özellikleri.....	63
2.2.2.5.3 Çalıştığı pozisyon bakımından hilekârın özellikleri	64
2.2.2.5.4 Kıdem bakımından hilekârın özellikleri.....	65
2.2.2.5.5 Çalıştığı bölüme göre hilekârın özellikleri.....	65
2.2.2.6 Muhasebede yapılan hileler.....	66
2.2.2.6.1 Varlıkların kötüye kullanılması	68
2.2.2.6.2 Yolsuzluk ve ahlaki olmayan davranışlar	70
2.2.2.6.3 Hileli raporlama.....	71
2.2.3 Hata ve Hileyi Ayıran Temel Özellikler.....	73
2.2.4 Muhasebe Hata ve Hilelerini Önleme Yöntemleri.....	75
2.2.4.1 Bağımsız denetim.....	75
2.2.4.2 İç denetim.....	76
2.2.4.3 İç kontrol.....	77
2.2.4.4 Risk envanteri geliştirmek.....	79
2.2.4.5 İnsan kaynakları prosedürleri	80
2.2.4.6 Yetki sınırları.....	80
2.2.4.7 İhbar hatlarının oluşturulması	81
2.2.4.8 Çalışanlara destek programlarının oluşturulması	81
2.2.4.9 Cezalandırma korkusunun yaratılması	82
3. VERİ VE YÖNTEM	83
3.1 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	83
3.2 EVREN ÖRNEKLEM	83
3.3 ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	83
3.4 ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI	84
3.5 VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	84
3.6 VERİ ANALİZİ	85
4. BULGULAR	86
4.1 DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE İLİŞKİN BULGULAR	86
4.2 ÖLÇEKLERE İLİŞKİN GÜVENİLİRLİK ANALİZLERİ.....	90
4.3 ÖLÇEK MADDELERİNE İLİŞKİN FREKANS DAĞILIMLARI	91
4.4 NORMAL DAĞILIM SINAMASI.....	94
4.5 ARAŞTIRMA SORULARINA İLİŞKİN BULGULAR	95

5. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	101
KAYNAKÇA	104
EKLER.....	110
EK 1: Görüşme Anketi.....	111
ÖZGEÇMİŞ.....	117

TABLÖLAR

Tablo 2.1:	Hile Grupları	59
Tablo 4.1:	Katılımcıların Cinsiyet, Yaş, Kıdem, Öğrenim Durumu, Unvan Dağılımı	86
Tablo 4.2:	Çalıştırdığınız / Bulunduğunuz Kurumdaki / Departmandaki Çalışan Kişi Sayısına Göre Dağılım	87
Tablo 4.3:	Çalışılan Birime ve Konuma Göre Dağılım	87
Tablo 4.4:	Mesleği Yapmaya Yasaklı Olanların Çalıştırılması Durumuna Göre Dağılım	88
Tablo 4.5:	Meslek Odalarına İlişkin Sorulara Göre Dağılım	88
Tablo 4.6:	Disipline Verilen Kimseyi Bilme Durumuna Göre Dağılım	89
Tablo 4.7:	Mesleği Seçme Nedenine Göre Dağılım	89
Tablo 4.8:	Hata ve Hilelerin Önlenmesi İçin Kullanılan Araçların Önemine Göre Dağılım	90
Tablo 4.9:	Güvenilirlik Analizi	90
Tablo 4.10:	Hata Kavramına İlişkin İfadelerin Frekans dağılımı	91
Tablo 4.11:	Hile Kavramına İlişkin İfadelerin Frekans Dağılımı	92
Tablo 4.12:	Etik Kavramına İlişkin İfadelerin Frekans Dağılımı	93
Tablo 4.13:	Normal Dağılım Testi	95
Tablo 4.14:	Cinsiyete Göre Hata Hile ve Etik İfadelerine Katılım Düzeylerinin Farklılaşp Farklılaşmadığını Tespit Etmek İçin Yapılan Mann Whitney U Testi	95
Tablo 4.15:	Yaşa Göre Hata Hile ve Etik İfadelerine Katılım Düzeylerinin Farklılaşp Farklılaşmadığını Tespit Etmek İçin Yapılan Kruskal Wallis H Testi	96
Tablo 4.16:	Eğitim Düzeyine Göre Hata Hile ve Etik İfadelerine Katılım Düzeylerinin Farklılaşp Farklılaşmadığını Tespit Etmek İçin Yapılan Kruskal Wallis H Testi	97
Tablo 4.17:	Kıdem Yılına Göre Hata Hile ve Etik İfadelerine Katılım Düzeylerinin Farklılaşp Farklılaşmadığını Tespit Etmek İçin Yapılan Kruskal Wallis H Testi	98

Tablo 4.18: Unvana Göre Hata Hile ve Etik İfadelerine Katılım Düzeylerinin Farklılaşıp Farklılaşmadığını Tespit Etmek İçin Yapılan Kruskal Wallis H Testi	100
---	-----

ŞEKİLLER

Şekil 2.1: Etik Kuramlar	18
Şekil 2.2: Hile Yapanların Cinsiyet Dağılımı	62
Şekil 2.3: Hile Yapanların İşletmedeki Yaş Dağılımı.....	63
Şekil 2.4: Hile Yapanların İşletmedeki Pozisyonlarının Dağılımı	64
Şekil 2.5: Hile Yapanların İşletmedeki Kıdem Dağılımı	65
Şekil 2.6: Hile Yapanların Çalıştığı Bölüm Dağılımı	66
Şekil 2.7: Hile Türleri	67
Şekil 2.8: Hilelerin Ortalama Kayıpları	68
Şekil 2.9: Yanlış Beyanın Nedenleri	74

KISALTMALAR

İMKB:	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
TÜRMÖB:	Türkiye Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odaları Birliği
IAESB:	Uluslararası Eğitim Standartları Kurulu
UMSK:	Ulusal Meslek Standartları Komisyonu
AICPA:	American Institute of Certified Public Accountants
ACFE:	Uluslararası Sertifikalı Hile Denetçileri

1. GİRİŞ

Bu çalışma, muhasebe mesleğinde hata, hile ve etik kavramları konusunda muhasebe meslek mensuplarının düşüncelerini ortaya koymak ve katılım düzeylerinin hangi özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Ayrıca, çalışmanın başka bir amacı da çeşitli kişi ve kurumlarca yapılan muhasebe hata ve hileleri ile bunların neden olduğu ekonomik kaybın büyük boyutlara ulaşması ve aynı zamanda yapılan hata ve hilelerin etiksel bakımdan meslek mensuplarına, şirketlere ve topluma vermiş olduğu büyük zarar ve değer kaybı konusunda açıklamalar yapmak ve bilgi vermektir. Bu çalışma bir anket uygulaması ile değerlendirilmiş, yapılan bu hukuk ve etik dışı işlemlerin meslek mensupları tarafından nasıl değerlendirildiği üzerinde durulmuştur.

Bu çalışma, giriş ve sonuç bölümleri dahil toplam beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, muhasebeye genel bir bakış açısı ile yaklaşılarak, muhasebe kavramı ve genel tanımları, muhasebenin temel kavramları ve açıklamaları konuları ele alınıp incelenmiştir. Daha sonra muhasebe mesleğini icra eden her meslek mensubunun uyması gereken etik kuralları ifade eden “Muhasebe Mesleğinde Etik” kavramı açıklanmaya çalışılarak muhasebe meslek etiğinin amaçları, muhasebe mesleğine duyulan gereksinim açıklanmıştır. Bununla birlikte muhasebe meslek etiğine yönelik yaklaşımlar teleolojik ve deontolojik yaklaşım olarak iki ana başlık altında açıklanmış ve muhasebecilerin taşıması gereken etiksel nitelikler incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, genel olarak muhasebede yapılmakta olan hata ve hile kavramlarının genel tanımları yapılarak, hata ve hilenin türleri, hata ve hilenin nedenleri, hata ve hile eylemlerini yapanların karakteristik özellikleri ele alınıp incelenmiştir. Ayrıca muhasebe hilelerinin önlenmesi için uygulanacak tedbirlere yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise muhasebe hata ve hilelerinin meslek etiği açısından irdelenmesi konusu ele alınıp İstanbul ilinde muhasebe mesleğinde kendi işletmesine

sahip yada çeşitli kuruluşlarda iş gören veya yönetici olarak çalışan kişilere uygulanan anket çalışmasının verilerine yer verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde anket çalışmasına elde edilen verilerin bulgularına yer verilmiştir ve tablolar halinde yorumlanmıştır.

Son bölüm olan beşinci bölümde ise tez çalışmasından elde edilen veri ve bilgiler neticesinde varılan sonuca ve bu sonuç ile ilgili yorumlara yer verilmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1 MUHASEBE VE MUHASEBE MESLEĞİNDE ETİK

2.1.1 Muhasebe Kavramı

Çalışmanın bu bölümünde muhasebenin kavram olarak tanımı yapılacak, işlevleri ve amaçları konularına değinilecek ve muhasebenin önemi anlatılacaktır.

2.1.1.1 Muhasebenin tanımı

Muhasebe, bir işletmenin ekonomik faaliyetlerinden kaynaklanan, hareketlerini kaydeden, sınıflandıran, işletmenin var olan alacaklarını ve borçlarını hesaplamak suretiyle ekonomik durumuna ilişkin işlemlerin yorumlayarak, ekonomisi hakkında bilgiler üreten ve ileten bir sistemidir.

Muhasebenin tanımı çeşitli açılardan şu şekilde ele alınmıştır:

Muhasebe sayısal işlem açısından, matematiğin dört temel işleminden ilk ikisi olan toplama ve çıkarmaya dayalı dönemsel ve anlık olarak tasnif ve uygulamaya ilişkin, denetime uygun, hesap, kitap ve denge işlerinin tümüdür (Yazıcı, 2003, ss. 9-10).

Muhasebe iktisadi açıdan, tüm hesapsal kişilerin hak ve sorumluluklarını belirlemek amacı ile bunların dönemsel masraf, mal oluş, hasılat ve kazanç oluşumuna; anlık varlık ve sermaye durumuna ilişkin hesapsal iş olgularını usulüne uygun belgeler üzerinde saptayan, bunları çift yanlı hesaplara işleyerek izleyen; sonuçları ortaya koyup yorumlayan; belgeleme ve yönetime araç olma özelliği taşıyan uygulama alanı geniş bir bilimdir (Yazıcı, 2003, ss. 9-10).

Muhasebenin, bir bilim dalı olarak gelişmekte olduğunu varsayarak şunu söyleyebiliriz: Optimum kar elde etme amacıyla hareket eden işletmelere ilişkin değer hareketlerine

bakarak, saptayan ve yorumlayan tekniklerin tümü işletme ekonomisinin bir kolu olan “muhasabe”nin konusunu oluştururlar (Yalkın, 1989).

Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi muhasabe bir bilim dalı olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle, uygulama alanları çok geniştir ve genişlemeye devam edecektir. Her bilim dalında olduğu gibi muhasabenin de kendine özel tanımları, kuralları, yasaları ve yöntemleri vardır. Bir alanda ilkeler ve kurallar var ise, bunlar bilimi bilim yapan temel unsurlarıdır. Bu unsurları muhasabede görmekteyiz. Kısacası, muhasabe gelişmekte olan bir bilim dalı diyebiliriz. Bu nedenle toplumun her alanında uygulanarak, genişleyerek ve gelişerek devam edecektir. Çünkü, sonuçların işletme ile kişi ve kurumlara iletilmesi fonksiyonlarını yerine getiren teknik, sanat ve uygulama yönleri olan bilimdir (Özal ve diğ., 1993).

Muhasabe ayrıca, işletmenin gerçekleştirdiği mali işlemleri saptayan, sınıflandıran, kaydeden, raporlayan ve yorumlayan bir bilgi sistemi olarak da tanımlanabilir.

Muhasabenin tanımlarından anlaşılacağı gibi muhasabe toplumun en küçük birimi olan aileden, devlet kuruluşlarının, derneklerin, vakıfların ve büyük şirketlere kadar herkesi çok yakından ilgilendiren geniş bir kavramdır. Muhasabe her türlü kuruluşların işlemlerini takip eden, işlemleri kaydeden bir sistemdir. Bu nedenle kuruluşların mutlaka bir muhasabe sistemi olmak zorundadır.

2.1.1.2 Muhasebenin işlevleri

Muhasabenin işletme ile ilgili mali nitelikli olaylardaki işlevleri aşağıda açıklandığı gibi beş madde halinde açıklanabilir.

1. Saptama İşlevi: Mali olaylar fatura, bordro, dekont gibi ticari belgeler ile belgelenerek tespit edilir ve böylece işleme alınacak dokümanlar belirlenmiş olur.
2. Sınıflandırma İşlevi: Farklı nitelikteki mali olayların kümelenmesidir. Sınıflandırma işleminde, tespit edilen belgeler belli bir hesap sistemi içinde niteliklerine göre tek düzen hesap planı ile sınıflandırılır.

3. Kaydetme İşlevi: Mali nitelikteki olayların kanıtlayıcı belgelere dayanılarak yasal statülerine, yöneticilerin tercihlerine göre yevmiye defteri, envanter defteri, işletme defteri gibi çeşitli defterlere kaydedilmesidir (Örten, 2000, s. 2).

4. Raporlama İşlevi: Muhasebe bilgi sisteminde üretilen işletmeye ilişkin bilgiler, finansal tablolar ile işletmeyle ilgili kişi ve gruplara sunulur (Sevilengül, 2009, s. 4). Raporlamada bilanço, gelir tablosu ve diğer mali tablolar kullanılır.

5. Yorumlama İşlevi: Raporlanmış işlemler analize tabi tutularak ve yorumlanarak işletme ile ilgili kişi ve kuruluşların daha iyi anlayabilecekleri şekilde ifade edilir.

Kısaca anlatmak gerekirse yorumlama işlevi; mali tablolar ile işletmenin durumunun ve nereye doğru gittiğinin yorumlanmasıdır (Tanış ve Berikol 2011, s.7). Muhasebenin ürettiği mali bilgiler, işletme ile ilgili kişi ve kurumlara, işletme hakkında yapacakları değerlendirmeler için sunulur ve ne anlama geldikleri açıklanır. Yorumlama sayesinde raporlarda yer alan bilgiler daha anlamlı hale getirilerek, olaylar ve sonuçlar arasındaki bağlantılarla işletmenin gelecekteki yatırım hedefleri belirlenir.

2.1.1.3 Muhasebenin amaçları

Muhasebenin amaçlarının belirlenmesinde, hazırlanan mali tabloların hangi kullanıcılar için bilgi sağlaması gerektiği, bu kullanıcıların muhasebe bilgilerini hangi amaçla kullanacağı, bilgilerin ne zaman ve hangi ayrıntı düzeyinde sağlanacağı konuları büyük önem taşımaktadır.

2.1.1.3.1 *Faydalı bilgi sağlama*

İşletme, insan ihtiyaçlarını karşılamak için mal ve hizmet üreten örgüttür. İşletmenin ilk kurulduğu anda sermaye ile kurulması ve bu sermayenin değerini para ile ifade eden bir bilanço'ya sahip olması gereklidir. İşletmenin kuruluş aşamalarından sonra ise tedarik, üretim ve pazarlama bölümleri kurulmalıdır. Ancak bu bölümlerin faaliyetlerinin başarısını anlamak için parasal anlamda ifade edilmesi gerekmektedir. Böyle bir birim

olmazsa işletmenin anlamı da olmaz. İşte tüm bu işler muhasebe birimi tarafından yerine getirilir. Bir işletmenin verimli ve karlı olarak faaliyetini devam ettirebilmesi mevcutlarının, borçlarının ve alacaklarının kesintisiz takip ve kontrolünün yapılması gerekir. Bütün bu işlerin para ile ifade edilmesi ve değerlendirilmesi muhasebenin uygulayıcısı olan muhasebeci tarafından yerine getirilir.

Muhasebe tarafından hazırlanan finansal tablolar ve raporlar işletme ve ekonomik faaliyetlerin yürütülmesinde kıt kaynakları kullanma sürecinde mantıklı seçimlerin yapılmasında kullanılırlar. Muhasebeci aynı zamanda işletmelerin ödediği vergiyi ilk hesaplayan kişidir. Vergilerin tam olarak hesaplanması ve ödenmesi muhasebecinin ilk işlevleri arasında yer alır. Bu nedenle, mali yasalar ne kadar iyi çalışırsa çalışsın muhasebecileri yeterli olmayan bir toplumda vergi gelirlerini arttırmak ve iyi çalışan ekonomik sisteme sahip olmak zordur. Bu ifadeye delil olarak, yasanın çıkmasıyla birlikte artış kaydeden vergi gelirleri gösterilir (Aydın, 2001, s. 110). Muhasebe bilgilerinin temel amacı olarak, ekonomik kararların verilmesinde yararlı bilgileri sağlamak olduğu ifade edilmiştir.

2.1.1.3.2 *Nakit akışı tahminlerini sağlama*

Şirket yöneticileri, aldıkları kararların şirketin gelecekteki nakit akımları üzerindeki etkileri hakkında bilgilere gereksinim duyarlar. Yönetim üzerinde etkili bir kontrol hakkına sahip olan hisse senedi sahipleri ise yönetimin göreceli etkinliğini yargılamada, değerlendirmede kendilerine yardımcı olacak bilgilere gereksinim duyarlar. Yine şirket ortakları ile şirkete kredi verenler ise, şirketin gelecekteki durumu, yapılacak ödemeler ve nakit dağıtımına olanak verecek finansal başarının olasılığını tahmin etmede kendilerine yardımcı olacak bilgilere ihtiyaç duyarlar. İşletmelerin kazanç gücünü takdir etmek için yönetici eylemlerinin sonuçlarının tahmin edilmesi gerekir. Bu nedenle işletmenin geçmişteki faaliyetlerini rapor etmek yeterli değildir. Alınan kararların sonuçlarını tahmin etmek için geleceğe yönelik bilgilerin de verilmesi gerekir.

2.1.1.3.3 *Varlıklara ilişkin bilgi sağlama*

Muhasebe, raporları sayesinde işletme faaliyetlerinin sonuçları ortaya konulacaktır. İşletmelerin faaliyet dönemi içerisindeki tüm faaliyetleri, düzenlenen finansal tablolar ve finansal raporlar sayesinde açıklanır.

2.1.1.3.4 Finansal değerlemeye ilişkin bilgi sağlama

Muhasebede üretilen bilgilerin bir amacı da menkul kıymet sahiplerinin ve menkul kıymet almayı düşünenlerin, bir işletmenin menkul kıymetlerini satın almak isteyenlerin veya elden çıkarmak isteyenlerin veya elde tutmaya devam etmek isteyenlerin ihtiyaç duydukları bilgileri sağlamak olduğu ifade edilir. Yatırım gelecekte daha fazla nakit elde etmek için elde bulunan tasarrufun tüketiminden bugün vazgeçmektir. Yatırımda daha fazla nakit elde etme beklentisi vardır. Fakat bazen getirisi olmayacağı gibi zarar etmekte mümkün görülmüştür. Menkul kıymetlere yatırım yapacak kişilerin kendi risklerini belirlemeleri gerekir. Bunun içinde menkul kıymet değerlemesine gidilmesi gerekir. Bu bilgileri sağlamak da yine muhasebenin amaçları arasında belirtilir.

2.1.1.4 Muhasebenin önemi

Muhasebe işletmelerde yönetimin iyi yapılabilmesi açısından önemlidir. Bu açıdan bütün işletmeler, genel, özel ve resmi kuruluşlar muhasebeye ihtiyaç duyarlar. Tüm kurumların mali bakımdan geleceğine ilişkin sağlıklı kararların alınması için işletmelerin ne durumda olduğu bilinmelidir. Kuruluşların kendi işlemlerini denetleme ve düzenleme için işletmenin gelecekte karşılaşılabileceği sıkıntıları önceden öngörme, göz önünde bulundurması gereken işlemler ancak muhasebe ile sağlanır. Buna bağlı olarak, işletmelerdeki yöneticinin doğru kararlar alabilmesi muhasebeden aldığı gerçekçi ve güvenilir raporlar vasıtasıyla olur. İşlerin iyi veya kötü gittiğini belirten temel bilgi genel muhasebeden gelen bilgiler vasıtasıyla olur. İşletme sahibi, muhasebeden aldığı bu bilgileri analiz eder ve yorumlayarak sonuçlandırılır.

İşletmeler faaliyetlerini sürdürebilmek için kuruluş aşamalarından başlayarak çeşitli varlıklara sahip olurlar. Muhasebe aynı zamanda bu varlıkların fiziki korunması ve kayıt

altına alınarak tespit edilmesini sağlar. Eğer, bir işletmede varlıkların bir kaydı yoksa; o işletmenin varlık düzeyi, varlık düzeyindeki artış ya da azalış bilinemez. İşletmelerin varlıkları her zaman çalınma, hasar görme ya da özensiz kullanılma gibi uygulamalara maruz kalabilmektedir. Yönetim bu uygunsuz davranışların önüne geçmek için kontrol unsurlarını harekete geçirmek zorundadır. İşletme varlıkları muhasebe sayesinde korunur.

Muhasebenin, sadece vergi yasalarının gereğini yerine getirecek şekilde hazırlanmaması gerekir. Bazı işletmeler muhasebeyi sadece vergi amaçlı olarak kullanabilmektedirler. Muhasebenin sadece vergi amaçlı olarak kullanılması, işletmeler açısından geleceğe yönelik iyi sonuçlar doğurmayacaktır. Çünkü muhasebe, işletmenin geleceğine yönelik de hizmet etmektedir ve yönetimin planlanması ve kontrolüne uygun, işletmenin finansal durum analizi için sağlıklı bilgileri her zaman hazırlayabilecek düzeydedir.

Muhasebe sistemleri bir işletmede özetle aşağıdaki bilgileri oluşturmaya çalışır:

- i. Uzun vadeli hazırlanmış planların geliştirilmesi,
- ii. Şirket kaynaklarının dağılımı ile ilgili kararlar,
- iii. Faaliyetlerle ilgili maliyet planlaması,
- iv. Performans ölçümü ve değerlendirilmesi,
- v. Finansal bilgilerin oluşturulması ve raporlanmasıdır.

Genel olarak düşünüldüğünde işletmelerin var oluşları güçlü bir muhasebe sisteminin mevcudiyetine bağlıdır. Bu açıdan bakıldığında; muhasebe sisteminin, işletmelerinin temel faktörlerinden olduğu söylenebilmektedir.

Muhasebe sistemleri sadece işletme yöneticilerine bilgi sağlamakla görevli değildir. Muhasebe sistemi ayrıca işletme sahiplerine, finansal kurumlara, tüketici konumunda bulunan halka ve devlet kurumlarına karşı da hem sosyal açıdan hem de kanuni açıdan yükümlüdür. Muhasebe tarafından sağlanan bilgilerin yatırımcı konumundaki işletme paydaşları, mali analiz yapan uzmanlar, çalışanlar ve yasal görevini yerine getiren kurum ile de paylaşılması gerekmektedir. Muhasebe, işletme yöneticilerinin,

Çalışanların, pay sahiplerinin, borç verenlerin, yatırımcıların, devletin ve toplumun bilgilendirilmesi için işletmenin sermayesi ve nakit akışını, dönem sonlarında, işletmenin o dönemdeki faaliyetlerinin neticesini yansıtan bilançosunu, gelir tablosunu, satışı yapılan malların maliyetini, fon akış tablosunu, nakit akış tablosunu hazırlar ve raporlar halinde bilgiler sunar (aldağ, 2007). Bu sebeple büyük ilgi gören ve önemli bir bilim dalıdır.

Muhasebe aynı zamanda toplumsal açıdan da öneme sahiptir. Muhasebenin hizmet verdiği alanların farklı beklentileri ve muhasebe bilgilerinin farklı karar süreçlerinde kullanılmaya başlaması muhasebeye sosyal anlamlar kazandırmıştır. Bu özelliğinden dolayı sosyal sorumluluk anlayışının gelişmesiyle birlikte topluma daha anlaşılır, güvenilir veri ve bilgilerin üretilmesi ve sunulmasının bir ilke haline getirilmesini sağlar. Bu nedenle muhasebe ekonomik, sosyal işlevleri ile birlikte sosyal sorumluluk anlayışıyla hizmetlerini sunmuş olacaktır.

2.1.2 Muhasebe Mesleği

Çalışmanın bu bölümünde muhasebenin bir meslek olarak tanımı yapılacaktır, muhasebenin önemi açıklanacaktır ve muhasebe meslek türlerine değinilecektir.

2.1.2.1 Muhasebe mesleğinin tanımı

Meslek kelime anlamıyla Türkçe sözcüklerde tutulan yol, bir kişinin hayatını idame ettirebilmesi için yaptığı srekliiliği olan “iş” veya “uğraş” olarak açıklanmaktadır (Pekdemir, 1999, ss. 21-25).

Geniş anlamıyla meslek, insanoğlunun geçimini sağlayarak ayakta kalabilmesi için çeşitli mal ve hizmet üretim alanlarından birinde kendi enerjisini özel bir hünere dönüştürmesi demektir (Güneş, 1997, s. 55).

Muhasebe mesleği, bir uğraşımın meslek olarak nitelenebilmesi için gerekli olan özelliklere sahiptir. Bir uğraşının meslek olarak kabul edilebilmesine yönelik olarak

bir uğraşı (Marşap, 1996, ss. 119-123):

- a) karışık ve zamanla içerdği bilgide gelişen bir durum yaşanıyorsa,
- b) işin yapımında meydana gelen problemlerin çözümü için mesleki yargıya başvuruluyorsa,
- c) Kamunun faydasına olacak şekilde bir hizmet veriliyor ve yapılan iş mesleki anlamda sorumluluk içeriyorsa bir meslek olarak görülmektedir.

Muhasebe mesleğinde yukarıda belirtilen tüm özelliklerin hepsine birden sahip olduğu için bir meslek olarak kabul edilmektedir.

Muhasebe, işletme ile ilgili tüm kişi ve kuruluşların ihtiyaç duydukları finansal nitelikli bilgileri üretip bunları raporlar aracılığıyla sunarken aynı zamanda ekonomik, sosyal ve teknolojik alanlardaki gelişmelerinde etkisiyle ürettiği bilgilerin kapsamını genişletmekte ve niteliklerini değiştirmektedir. Muhasebe, gelişen ve değişen kapsam ve niteliklerine uygun bir şekilde ve çağın işletmecilik anlayışı ile ekonomik ve sosyal gerçeklere uygun bilgi üretimini gerçekleştirirken, muhasebe teorisi ve uygulaması yanında hukuk, ekonomi, maliye ve teknoloji gibi alanlarda bilgi sahibi olan uzman kişilere ihtiyaç duymaktadır. Muhasebe bu yönüyle karmaşık bir bilgi yapısını gerektiren bir meslek olma özelliği sergilemektedir (Marşap, 1996, ss. 119-123).

2.1.2.2 Muhasebe mesleğinin gelişimi

Bugünkü muhasebe teorisinin temelini oluşturan çift taraflı kayıt yöntemi 13. Yüzyıldan itibaren İtalya’da kullanılmaya başlandığı, 1494’te Luca Pacioli tarafından “Summa Arithmetica” adlı eserinin bir bölümünde bahsedildiği bilinmektedir. Bu eser, bu konudaki ilk çalışma olarak bilinmekle birlikte, Abdullah İbn Kiyâ Al Mazanarâni tarafından 1363 yılında Farsça kaleme alınan “Risale-i Felekiyye – Kitab-us Siyagat” adlı eserde bugün uyguladığımız muhasebe esasları görülmektedir (Sevilengül, 2009).

Türkiye’de ilk kez Fransız Ticaret kanunundan tercüme edilen 1850 tarihli Kanunname-i Ticaret ile hesap tutma tekniği bir düzene bağlanmıştır. 1926 yılında

büyük ölçüde Alman Ticaret Kanunu'na dayanarak hazırlanan 856 sayılı Ticaret Kanunu, 1950 yılında yapılan genel vergi reformu ve 1956 yılında yürürlüğe giren 6752 sayılı Ticaret Kanunu ile birlikte muhasebe alanında önemli gelişmeler gerçekleşmiştir. Hesap planının standartlaştırılması ve bununla ilgili olarak, büyük ölçüde Amerikan muhasebe teori ve uygulamalarına dayanan ve yer yer Fransız Genel Hesap Planı'nın da etkisi görülen Tekdüzen Muhasebe Sistemi, Kamu iktisadi teşebbüslerinde 1972 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. 1986 yılında Bankalar tarafından uygulanmaya başlanan sistem, 26.12.1992 tarihinde “Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği” ile 1994 yılından itibaren tüm ülkede uygulanmak üzere kanunlaşmıştır. Bu düzenleme uygulamalar büyük ölçüde genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun yapılması aşamasına geçilmiştir (Sevilengül, 2009, s. 15).

Muhasebe mesleği, sermaye piyasası ile birlikte gelişim göstermektedir. Türkiye’de sermaye piyasalarının gelişimi ile muhasebecilik mesleğinin gelişimi paralellik arz etmektedir. Meslekle ilgili kanun çalışmaları süreci 1938 – 1989 yılları arasında yaklaşık 50 yıllık bir faaliyetin 1989 yılında sonuçlandırılmasının arkasında, sermaye piyasasının gelişmesinin büyük payı vardır. Sermaye Piyasası Kanununun 1985 yılında kabul edilmesi, 1986’da İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)’nin açılması Türkiye’de sermaye piyasası faaliyetlerini hızlandırmış, mesleğin yasal bir statüye kavuşmasını tetiklemiştir. Türkiye’de muhasebe mesleğinin geçmişi çok eskilere dayanmakla birlikte, 3568 Sayılı “Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu” ile 13.6.1989’dan itibaren yasal bir yapıya kavuşmuştur. 5786 sayılı kanunla 10.7.2008 tarihinde yapılan değişiklikten önce üçlü bir yapı öngörülmekteydi. 3568 sayılı kanun başlığından da anlaşılacağı üzere, meslek mensupları serbest muhasebeci, serbest muhasebeci mali müşavir ve yeminli mali müşavir olmak üzere üç gruba ayrılmaktaydı.

Her unvan asıl işini yapmakla birlikte, son iki unvan bir önceki unvanın asıl işini de yapabilmekteydi. Bu yapı 5786 sayılı kanunla yapılan değişiklikle, serbest muhasebeci ve serbest muhasebecilik ibareleri kaldırılarak değiştirilmiştir (5786 /1). Serbest muhasebecilik ile ilgili yapılan sınavlarda ortaya çıkan başarısızlık, serbest muhasebeci unvanlı meslek mensubunun sayısal artış göstermemesi ve meslek içindeki etkinliğini

kaybetmesi gibi haklı sebeplerle bu unvanın kaldırılması uygun görülmüştür. Meslekteki SM unvanının kaldırılması bazıları tarafından, mesleğin temeli olan kayıt düzeninin kalitesinin örgüt kontrolü dışında kalması gibi tehlike (Güvemli, 2009) olarak görülürken, bazıları tarafından ise meslek uzmanlığı (Aysan, 1997) açısından olumlu ve gerekli görülmektedir. Türkiye’de meslek örgütlenmesinde Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ağırlıklı bir durum ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de muhasebe meslek mensupları, profesyonelleşmenin bir göstergesi olarak Türkiye Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) altında örgütlenmiştir. Örgüt, muhasebe sistem ve uygulamalarında, mesleğe yön vermede etkili olmaktadır. Kanunla kurulmuş olan bu örgütün yanında geçmişi 1942’lere dayanan ve 1967 yılında kurulan Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği de bir sivil toplum meslek örgütü olarak faaliyet göstermektedir (Karabınar, 2005, s. 80).

2.1.2.3 Muhasebe mesleğinin önemi

Muhasebe mesleği ekonomik alandaki gelişmelerin ortaya çıkmasıyla beraber devlet muhasebeciliğinden, özel sektör muhasebeciliğine doğru kaymıştır. Muhasebe mesleği, ekonomik, sosyal ve teknoloji alanındaki gelişmelerle önem kazanmaya başlamış ve günümüz toplum ve ticaret hayatı içinde önemli hale gelmiştir.

Ülke bütçesinin en önemli gelir kalemi olan vergilerin işletme açısından hesaplanması ve ödenmesi öncelikle, ilk aşamada görev alan muhasebeciye bağlıdır. Mali yasalar, mali denetim ve yargı ne kadar iyi çalışırsa çalışsın, ilk aşamada nitelik ve nicelik olarak yeterli muhasebe meslek mensubuna sahip olmayan bir toplumda, vergi gelirini artırmaya ve iyi işleyen bir ekonomik yapıya sahip olmaya olanak yoktur. Dolayısıyla, mali sistemi sağlıklı işlemeyen, vergi geliri düşük bir devletin, ekonomik ve sosyal görevlerini tam olarak yapması olanaksızdır.

Muhasebe, toplumun iyi işleyen mali ve ekonomik bir yapıya sahip olmasına vergi gelirlerinin artırılmasına ve ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesine doğrudan etkisi bulunan mesleklerin başında gelmektedir. Bu nedenle muhasebe, toplumda gerçekleşen

değişim ve gelişime ayak uydurmalı ve ortaya çıkan ihtiyaçları karşılamalıdır. Toplumun bu beklentilerinin giderilebilmesi için muhasebecilik mesleği mükemmel iletişim becerilerine sahip teknik uzmanlık bilgisi gerektiren ve bu donanım ile yeni bilgi ekonomisinin bilgi ihtiyaçlarını ve bunların raporlanmasını karşılayabilecek düzeyde olmalıdır (Arıkan, 2009, s. 9).

Muhasebecilik mesleği, insanların sahip oldukları ekonomik değerleri ve bu değerlerin parasal getiri ve maliyetini bilmek, varlıklarını kontrol etmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu temel düşünce yanında kuşkusuz muhasebenin ve buna bağlı olarak mesleğin gelişme aşamaları, ülkelerin ekonomik ve sosyal yapıları, teknolojinin ve işletmelerin gelişme düzeyleri ile yakından ilgilidir. Ekonominin ve işletmelerin gelişmesi, teknolojinin yaygınlaşması, muhasebe ve muhasebe mesleğine olan ihtiyacı ortaya çıkarmış ve artırmıştır (Marşap, 1996, ss. 119-123). Ekonomik kaynakların dağılımı açısından üretilen bilgiler büyük öneme sahiptir. Sunulan bilgilerin bilinçli olarak yada bilmeyerek hatalı olması ekonomik kaynakların haksız olarak dağılımına neden olabilir. Nasıl ki tıp alanındaki bir uygulama toplum sağlığını doğrudan etkiliyorsa, muhasebe tarafından üretilen bilgilerin niteliği de toplum refahını etkileyebilmektedir. Bu nedenle muhasebe mesleği önemli bir mesleki sorumluluk alanıdır.

2.1.2.4 Muhasebe mesleğinin gerektirdiği kriterler

Mesleklerin kendilerine özgü kuralları olup, o mesleğin gerektirdiği gerekli bilgi ve teknik yeterliliğe de sahip olması gerekir. Mesleği icra edenlerin, bilgi, görgü ve yetenekleri de mesleğin gelişimi açısından son derece önemlidir. Dolayısıyla muhasebe meslek mensubunun da bir takım niteliklere sahip olması gerekir. Meslek mensubu, ilgili tarafların ihtiyaç duyduğu her türlü finansal bilgiyi, teknolojiyi de kullanarak; zamanında, ilgili, doğru ve güvenilir olarak sunmalıdır. Muhasebeciler, finansal bilgiyi sunmadan önce, bilgiyi elde etme ve verileri bilgiye dönüştürme sürecinde de yer alırlar. Muhasebecilerden beklenen bilgi, beceri ve tutumların çerçevesi, uluslararası eğitim standartlarıyla çizilmiştir (IFAC, 2010). Uluslararası eğitim standartları kurulu (IAESB) tarafından belirlenen bu bilgi, beceri ve tutumlar aşağıda üç başlık altında ele alınmıştır.

2.1.2.4.1 Bilgi donanımı

Bilgi, ders müfredatlarındaki içerikler olarak tanımlanmaktadır. Muhasebecilerin sahip olması gereken bilgiler şu başlıklarda toplanabilir: (IFAC, 2010)

Muhasebe, Finans ve Alanla İlgili Bilgiler: Muhasebeciler, finansal muhasebe ve raporlama, yönetim muhasebesi, vergilendirme, iş ve ticaret hukuku, denetim, finans ve finansal yönetim, mesleki değerler ve ahlak gibi konularda bilgi sahibi olmalıdırlar.

Örgüt ve İş Çevresi Bilgisi: Muhasebecinin çalışma çevresi ile ilgili bilgileri olup, ekonomi, iş ortamı, kurumsal yönetim, iş ahlakı, finansal piyasalar, nicel yöntemler, örgütsel davranış, yönetim ve stratejik karar verme, pazarlama ve uluslararası ticaret ve küreselleşme gibi konuları kapsar.

Bilgi Teknolojileri Bilgisi ve Yeterlikleri: Muhasebeci, donanım ve yazılım ürünlerini kullanabilen bir niteliğe sahip olmalıdır. Muhasebecilerin bilgisayara dayalı sistemlerde iç kontrol, bilgi teknolojisini edinme, yönetme, kullanma ve bu sistemleri değerlendirme bilgi ve becerilerine sahip olmaları beklenmektedir (IFAC, 2010).

2.1.2.4.2 Beceri donanımı

Beceri, bilgiyi başarılı kullanmadaki sonuç olarak tanımlanmıştır. Beceriler, genelde mesleki deneyim ve eğitim programlarının toplam etkisi sonucu edinilmektedir. Muhasebecilerin sahip olması beklenen beceriler şöyle sıralanmıştır: (IFAC, 2010)

Zihni beceriler: Muhasebecinin problem çözebilmesi, karar alabilmesi ve karışık işletme sorunlarında doğru düşünebilmesidir.

Teknik ve işlevsel beceriler: Aritmetik (matematiksel ve istatistiksel uygulamalar) ve bilgi teknolojilerinde yeterliliği, karar modelleme ve risk analizi, ölçme, raporlama ve yasal ve düzenleyici gereksinimleri ile uyum becerisini kapsar.

Kişisel beceriler: Öz yönetim, girişimcilik, kendi kendine öğrenme, sınırlı kaynaklar içerisinde öncelikleri belirleyebilme, seçme ve atama yeteneği, öngörme ve değişime uyum yeteneği, mesleki değerleri ve etkilerini göz önüne alarak karar verme ve mesleki şüphecilik konularındaki becerileri kapsar.

Bireylerarası ve genel iletişim becerileri: Bir istişare süreci içinde birlikte çalışma, takım çalışması, farklı insanlarla etkileşime girebilme, teknik konularda çözümleri müzakere edebilme, kültürlerarası bir ortamda etkin bir şekilde çalışma, resmi ve gayri resmi yazılı ve sözlü iletişim, farklı dil ve kültürlerle de duyarlı olarak okuma ve dinleme becerilerini kapsar.

Örgütsel ve iş yönetimi becerileri: Stratejik planlama, proje yönetimi, insan kaynakları yönetimi ve karar verme, işleri organize etmek ve dağıtmak, insanları geliştirebilme ve motive etme, liderlik, mesleki yargı ve muhakeme becerilerini kapsar.

2.1.2.4.3 Değerler ve tutumlar

Muhasebe meslek mensuplarından beklenen değerler ve tutumlar aşağıdaki gibidir: (IFAC, 2010)

- i. Kamu yararı ve sosyal sorumluluk duyarlılığı,
- ii. Sürekli iyileştirme ve yaşam boyu öğrenme,
- iii. Güvenilir, sorumlu, dakik, nazik ve saygılı olma,
- iv. Yasa ve yönetmeliklere bağlı olma taahhütleri.

Bu bilgi, beceri ve tutumlara sahip olması gereken muhasebecilerin temelde yaptıkları iş zihinseldir. Bazı araştırmalar Türkiye’de bulunan kurumların muhasebe için eğitim vermeyi tercih etmediğini, bunun yerine yetişmiş kişileri işe almayı tercih ettikleri göstermektedir (Korukoğlu, 1998, s. 23).

2.1.3 Muhasebe Mesleğinde Etik

Bu bölümde muhasebe meslek etiğine yönelik kuramların neler olduğu anlatılacak, muhasebe mesleğinde etik davranmanın amaçları, ilke ve kuralları konularına değinilecek, muhasebe mesleğinde etiğe olan ihtiyaç ve muhasebe meslek etiğinde karşılaşılan sorunların neler olduğu anlatılacaktır.

2.1.3.1 Etik ve etik kuramlar kavramı

Etik kelimesi Yunan dilinde karakter ya da gelenek manasındaki ‘ethos’ kelimesinden gelmektedir. Ethos kelimesinden uyarlanan ‘ethics’ kavramı ideal ve soyut kavramlar için kullanılmış, ahlak kurallarının ve normlarının incelenmesi sonucunda ahlak konusu için bu kavramın kullanılması uygun görülmüştür (Aydın, 2001, s. 5). Etik, ‘iyi’ ve ‘kötü’ olarak nitelenebilecek bir bilim, bir topluluk ya da insana özgü davranış kurallarının tümü olarak yorumlanmaktadır (Özlem, 1997, s. 336). Robert Solomon’a göre etiğin etimolojisi onun temel meselelerini şöyle belirtmektedir (Shaw and Barry, 1992, s. 5);

- i. İyi bir insan olmak anlamını içeren ‘bireysel karakter’ ve
- ii. Davranışları yönlendiren ve sınırlayan sosyal kurallar. Özellikle ‘ahlak’(morality) denilen doğru ve yanlışla ilgili önemli kurallardır.

Etiğe, felsefe açısından yaklaşıldığında, etiğin ahlakı varsaydığını ve insanın hem akıl hem de bir ruh varlığı olmasına dayandığının söylenmesi gerekmektedir. Buna göre, insan çok yönlü bir varlıktır. İnsanın çok boyutluluğunun en önemli kanıtı akılsallıktır. Nitekim, insan yaklaşık yirmi beş yüzyıldan beri, akıllı hayvan olarak tanımlana gelmektedir. Her ne kadar bugün doğada, aklın sadece insan varlıklarında olmadığı ortaya çıkmış, kuru bir rasyonalizmin insanın başına gelen birçok felaketin en önemli müsebbibi olduğu anlaşılmış olsa da, insan, akli sayesinde doğal bir varlık olmaktan, doğal koşulların belirlediği bir yaşam sürmekten kurtulmuş, sosyal bir varlık, bilen bir özne haline gelmiştir. Öyle ise etiğin akıl ile olan yakın ilişkisi de net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Etik insanın akıllı olması neticesinde ortaya çıkmış olup, geliştirilmesi, benimsenmesi de gene akıl ile mümkün olabilecektir. Aklın içinden çıkmış etik, bir anlamda akıl koruyuculuğu görevini de üstlenmiştir. Kuru rasyonalizmin felaketlerinden insanı koruyan, ‘etik’ olduğu gibi insanların akıllarının birleştirilmesini

engelleyen faktörleri ortadan kaldırmada en etkili olan da gene etik olarak değerlendirilmektedir (Cevizci, 2008, s. 2).

Bazı filozoflar etiği ahlaktan ayırt etme çabasındadırlar. Ahlak, insan davranışlarını ve değerlerini ifade etmek için kullanılırken, etik bu alanların araştırması, çalışması anlamına gelmektedir. Genel olarak etik, doğru ve yanlış, görev ve zorunluluk ve ahlaki sorumluluk gibi sorunlarla ilgilenmektedir (Shaw and Barry, 1992, s. 5).

Aydın'a göre (2001), ahlakla etik; genişlik ve darlık, kuram ve uygulama ile ilgili konularda birbirinden ayrılmaktadır. Arslan, bu yaklaşıma katılmamakta ve böyle bir yaklaşımın, yüzyıllarca ahlak teriminin Türk yazarlarca ahlak felsefesi anlamında da kullanıldığı gerçeğini göz ardı etmekte olduğunu belirtmektedir (Aydın, 2001, s. 7 ve Arslan, 2001, s. 7). Arslan'ın bu düşüncesi esas alınarak, bu çalışmada, ahlak ve etik kavramları, alışlagelmiş kullanımları da dikkate alınarak, kesin bir ayrıma gidilmeden kullanılmıştır.

Etik, bütün etkinlik ve amaçların yerli yerine konulması, neyin yapılacağı ya da yapılmayacağı, neyin isteneceği ya da istenmeyeceğinin, neye sahip olunacağı ya da olunamayacağı bilmesi durumunu ifade etmektedir. Bu derece kapsamlı olan etik anlayışında iki ana kural olması gerekmektedir. Birincisi mecburiyet, ikincisi ise cazibiyettir. Bu sayede bir yaptırım gücü olarak etik, insan davranışlarını etkileyebilecektir (Şapolyo, 1960, s. 17). Bu yüzden etik, bütün insan eylemlerinin bir bilgisidir; ve onu çok geniş bir varlık alanını ilgilendirmektedir (Mengüşoğlu, 1992, s. 262).

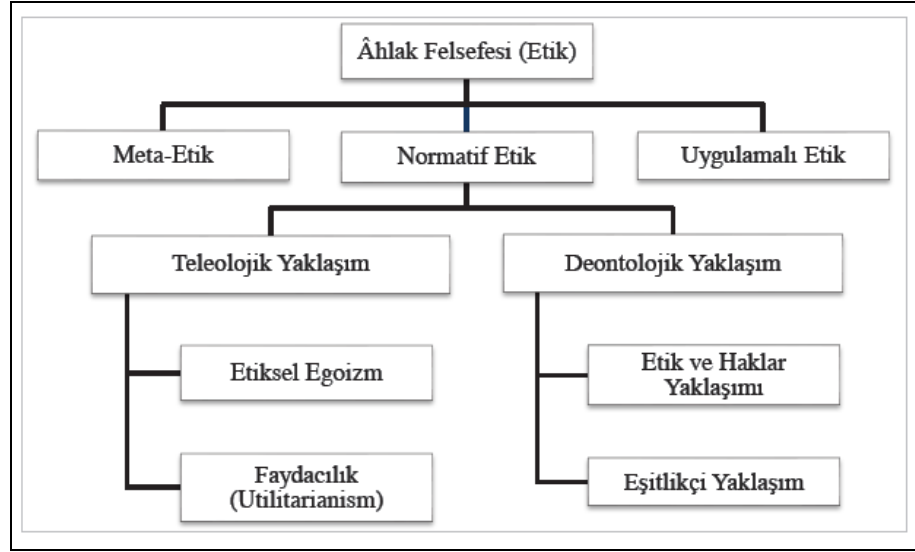
Etik her şeyden önce bir araştırma, anlama ve yaşamaya değer bir olgudur. Neyi yapacağımızı, yapamayacağımızı, neyi istediğimizi, istemediğimizi bilmeye yaramaktadır. İyi yaşama sahip olma toplumun bir üyesi olan bir aileye ve arkadaşlara sahip olan ve sevmeye, sayılmaya ihtiyaç duyan kişilerin özelliği olarak görülmektedir. İyi yaşam; kişisel sağlık, güvenlik ve belli miktarda zenginlik gerektirmektedir. Ama bunun yanında içinde yaşanacak sağlıklı bir topluluk her zaman kilitli kapılar ardında saklanma ihtiyacı ve kıskançlıkla mallarını koruma ihtiyacı

duymayacak nitelikte bir güvenlik gerekmektedir (Soloman, 1983, s. 9). Etik insan yaşamında çok geniş bir alana yayılmıştır. Etiğin ilgi alanı, insanın bütün davranış ve eylemlerinin temelini araştırmaktır (Aydın, 2001, s. 5). Etik, ahlaksal olanın, özünü ve temellerini araştıran bilim, insanın kişisel ve toplumsal yaşamındaki ahlaksal davranışları ile ilgili sorunları ele alan felsefe dalı olarak değerlendirilmektedir (Akarsu, 1988, s. 74).

Etik teorileri; çok çeşitli durumlarda etik kararlar verilmesinde yardımcı olan genel kavrayışları arayarak, kararların ahlakla ilgili yönlerinin keşfedilmesinde yardımcı olmaktadır. Kant'ın "görev etiği", Mill'in "faydacılığı" ve Aristoteles'in "erdem etiği" gibi etik teorilerin büyük yararları; dünyanın sorunlarını ve karmaşıklıklarının anlaşılmasında ve kontrol edilmesinde yardımcı olmak ve insan davranışlarının ahlaka aykırı olan hareketlerinin izah edilebilmesini sağlamalarıdır. Ancak bu teorilerden hiçbirisi kendi teorik yapısı içinde, diğer teoriler ile birleşmeksizin tek bir görüş açısından ahlaka karşı yapılan bir hareketin ayrıntılarını açıklayamamaktadırlar (Stewart, 1996, s. 14).

Etik kuramlar meta etik, normatif etik ve uygulamalı etik olmak üzere üç temel başlık altında incelenmektedir. Ancak, literatürde muhasebe etiği normatif etik açısından değerlendirildiğinden çalışmamız normatif etiğin teolojik ve deontolojik etik alt başlıkları altında incelenecektir. Etik kuramlarını genel olarak anlamak ve normatif etiğin ve bileşenlerinin etik kuramlar içerisindeki yerini anlayabilmek açısından etik kuramlar Şekil 2.1'de gösterilmiştir.

Şekil 2.1: Etik Kuramlar

Kaynak: Gaffikin, 2007, Akt: Selimoğlu K. S., 1997

2.1.3.1.1 *Teleolojik etik*

Teleoloji (Erek Bilim), genel olarak amaçları, hedefleri gözetme tavrına verilen isimdir. Teleoloji, bütünü parçaların karşılıklı etkileşiminin bir ürünü olarak gören mekanik görüş karşısında, organik bir doğa görüşüne, bütünün ideal olarak parçalardan önce geldiği ve parçaların mekanik eylemlerine, etki ve tepkilerine ilişkin açıklamanın bütünde olduğu anlayışına dayanan ve dolayısıyla doğada düzen ve amaçlılık arayan disiplindir (Cevizci, 1996, s. 499).

Teolojik etik, kabaca, erek etiğidir. Teoloji, Yunanca, “tamamlama” (telos) ve “bilgi” sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuştur. Bu yaklaşım istenen hedeflere odaklanmayı ve beklenen sonuca ulaşmayı, ödev, görev, doğru hareket etme ve ahlaki açıdan yükümlülükleri yerine getirme gibi terimlerden önce tutar. Başka bir deyişle, teolojik yaklaşım kullanılacak araçların ahlakiliği konusunda kafa yormaz (Demirci, 2007, s. 202). Teolojik gelenek, Mill ve Bentham ile birlikte anılır, genellikle faydacılığın modern anlamı olarak anılır. Bu gelenekte kararlar onların sonuçlarının üstünlüğüne göre değerlendirilir (Öztürk, 2003, s. 206).

Teolojik teoriler, ahlaki hareketin değerini belirleyen şeyin hareket sonucu meydana gelen sonuç olduğunu savunur. İyi ve değer gibi kavramları esas alan teolojik teoriler,

ahlaki yargıların, ahlaki eylemlere ulaşılacak durumda olan nihai amaç ya da sonucun iyiliği ya da değeriyle haklı kılınacağını savunurlar. Bu teorilerin temel problematiği, “en yüksek iyi” olup, bireysel mutluluk, kendini gerçekleştirme ya da en yüksek sayıda insanın en büyük mutluluğunu nihai amaç olarak konumlar (Cevizci, 2008, s. 15).

Bu yaklaşıma göre; bir eylemin ya da kararın etik açıdan değerini elde edilen ya da beklenen sonucun faydası, güvenilirliği ve başarısı belirler. Dolayısı ile eylem insan için en çok faydayı sağladığı sürece etik açıdan doğrudur.

Teolojik yaklaşım, bireyci yaklaşım ve yararlı olma yaklaşımı olmak üzere iki grupta incelenir: (Karacan, 2014, s. 80)

Bireyci Yaklaşım: Bir başka tanımı egoizm olarak da bilinen bu yaklaşım doğrunun uzun vadede kişiye sağladığı fayda olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşım kişinin uzun vadede kendine en önemli faydayı sağlayacak yaklaşıma yönelmesini savunur. Ancak bu yaklaşım sadece doğruluk, dürüstlük temellerine oturduğu zaman gerçek anlamı ulaşabilir. Bu yaklaşımın en büyük eksikliklerinden birisi ise, bireysel yararların, bireysel çıkarlara dönüşmesi nedeniyle uygulamada sapmaların meydana gelebileceği eleştirisidir.

Yararlı Olma Yaklaşımı: Muhasebecilerin çoğu yarar ve maliyet analizleri yaparlar. Bu analizde muhasebeciler ve yöneticiler olası maliyet ile olası yarar arasındaki dengeyi en üst seviyede tutacak eylemleri benimsemektedirler. Yararların para ile ölçülmediği durumlarda bu analizde bazı zorluklar meydana gelmektedir. Bu durumda öncelikle karardan etkilenen taraflar ve olası seçenekler değerlendirilir. Bu yaklaşımın en zayıf yönü ise olası yararların tam olarak ne olduğunun bilinmemesidir.

2.1.3.1.2 Deontolojik etik

Teolojik etik ile karşıt görüşünü savunan deontolojik etik, kişinin yaptığı işlerin sonucundan çok yapılan işin doğru ve ahlaki normlara göre yapılıp yapılmadığını, yani işin ne şekilde sonuca ulaştığıyla ilgilenir. Deontolojik etik sonuçtan bağımsız olarak eylemin yapılış aşamalarına odaklanır (Cevizci, 2008, s. 16). Deontolojik etikte, Aquinas ve Kant çoğu düşüncede ortak paydada birleşirler. Alınan kararlar görevler veya prensipler üzerinden incelenir.

Deontolojik kuramlar, yapılan bir işin doğru, yanlış yada eylemsel bir olay olmasına sebep olan şeyin, onun sonuçlarının iyiliği, kötülüğü yanında ikinci bir faktörün olduğu görüşünü savunurlar. Bu ikinci faktör, eylemin dayandığı, temel aldığı bir takım ilke ya da kurallardır (Tepe, 1992, s. 54).

Deontolojik yaklaşımda adil olma, eşitlik, dürüstlük ve bireye olan saygıyı doğamızdaki temel özelliklerden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımın temel eksikliği, esnekliğinin olmamasıdır. Örneğin, yalan söylemek kötüyse, zarardan çok yarar getirse bile bu tartışılamamaktadır. Kişi yardım etmek için yalan söylese ya da bir şey çalsa, deontolojik yaklaşım bunu reddetmektedir. Çünkü, bu yaklaşıma göre etik olmayan bir davranışın her ne sebeple olursa olsun doğru bir yanı bulunmamaktadır (White, 1993, s. 11).

Kant, yapılan bir işin ahlaki değerinin işin sonucunda değil de yapılma niyetinde olduğunu savunarak etik kavramına yeni bir boyut kazandırmıştır (Nutku, 1998, s. 85). Kant, ahlakiliği kişisel çıkarlardan tamamen ayrı tutmuştur (Arslan, 2001, s. 12). Kant, ahlaki zorunluluğun temelinde “kişinin içinde bulunduğu durumun ya da kişinin doğasının araştırılmasının değil, bir işi yaparken ki saf amacının araştırılması olduğunu” belirtmiştir (White, 1993, s. 9).

Kant’a göre ahlak buyrukları karşısında çoğu zaman insanın kendi mutluluğunu feda etmesi bile ahlaki bir ödevdir. İnsanın kendi mutluluğunun ya da genel mutluluğun neyi gerektirdiğini kestirmesi güçtür, buna karşılık ahlaki ödevin ne olduğunu herkes kolaylıkla yargılayabilmektedir. Ödevin kategorik buyruğuna uymak, her zaman herkes için mümkündür. Çünkü burada söz konusu olan insanın istemine yön vermesi yani

düşünüştür, o da insanın elindedir. Buna karşılık mutluluğa erişip erişememek çoğu zaman kişinin elinde olmayan bir duruma bağlıdır (Akarsu, 1988, s. 117). Fakat, kişinin kendi mutluluğunu güvence altına alması da bir ödevdir. Çünkü kendi durumundan memnun olmama, bir sürü kaygıların baskısı altında ve doyurulmamış gereksinimler ortasında, kolayca ödevi çiğnemek için büyük bir ayartmaya dönüşebilmektedir. Ancak burada, ödevi bakmaksızın da insanlar, kendiliklerinden, mutluluğa en güçlü, en içten eğilimi duyabilmektedirler. Çünkü tam bu noktada eğilimler bir toplamda birleşmektedirler. Ancak, mutluluk büyüünün birçok bakımdan öyle özellikleri vardır ki, bazı eğilimlere büyük zarar verir ve gerçekten de insan, hepsi mutluluk adı altında toplanan eğilimlerin doyurulmasının toplamından, belirli ve kesin bir sonuca ulaşamamaktadır (Kant, 1995, s. 14).

Deontolojik yaklaşımı da iki grupta inceleyebiliriz. Bunlar; etik ve haklar yaklaşımı, eşitçilik yaklaşımıdır (Akdoğan, 2003, ss. 220-221).

Etik ve Haklar Yaklaşımı: Kişilerin kendi iradeleriyle karar verebilme, kendini güvende hissedebilme, kendini geliştirebilme ve kişi hayatının gizliliği gibi konularda haklarının ve özgürlüklerinin bulunduğu düşüncesiyle hareket eden bir yaklaşım çeşididir. Etik ve haklar yaklaşımının temel aldığı bu konular muhasebe meslek mensuplarının işlerini icra ederken ve karar verirken göz önünde bulundurmaları gereken çok önemli konulardır. Muhasebe meslek mensupları mesleklerini yerine getirirken işle ilgili bir karar alırken başka kişilerin haklarına zarar vermemek için dikkatli davranmalıdırlar.

Eşitlikçi Yaklaşım: Eşitlikçi yaklaşım kişilerin eşit olduğunu, işe ve kişilere karşı adil ve tarafsız davranılması gerektiğini ilke edinmiştir. Bu yaklaşımı göz önünde bulunduran meslek odaları bu üç konuyu temel ilke alarak aşağıdaki kriterleri hayata geçirmişlerdir:

- i. Bütün muhasebe meslek mensupları haklar yönünden eşit ve adil davranışı hak etmektedirler. Meslek mensupları ancak sahip oldukları mesleki eğitimleri,

yetenekleri ve uzmanlıkları neticesinde aldıkları görev açısından farklılıklara sahip olurlar

- ii. Meslek odaları kendilerine bağlı çalışan meslek mensupları arasında meslek etiğini göz önünde bulundurarak adil davranış sergilemelidirler.
- iii. Eşitlikçi yaklaşım eşitliği savunduğu gibi aynı zamanda tarafsızlığı da savunmaktadır. Muhasebe meslek mensuplarının mesleğe uygun olmayan davranışlarda bulunmalarından dolayı meslek etiğine zarar vermeleri söz konusu ise öncelikle yapılan hareketin kasten mi yoksa bilmeyerek mi yapıldığı araştırılmalı, eğer bilinçli yapıldıysa cezalandırılmalıdır.

Eşitlikçi yaklaşımın savunduğu ilkeler için yapılacak hukuki düzenlemelerin meslek odaları ve ilgili kurum arasında yapılması önerilmektedir. Bu yaklaşım hem yararlı olma yaklaşımının getirdiği zorluklardan arınmış ve hem de bireyci yaklaşımın sebep olabileceği bireysel çıkarlardan soyutlanmıştır (Selimoğlu, 1997, s. 149).

2.1.3.2 Meslek etiği

Mesleki etik, kişilerin belirli bir meslek mensubuna ait olmalarını sağlayan, onları koruyan, mesleki görevlerini ne şekilde yapmaları gerektiğini, hangi etik ilkeler çerçevesinde hareket etmeleri gerektiğini anlatan bir bütündür (<http://www.tumrad.net/>).

Genel olarak meslek etiği, etik kuramların hayata geçirilmiş, meslek alanında uygulanan şekli olarak da düşünülebilir. Meslek etiğine örnek olarak muhasebe etiği, yasal etik, mühendislik etiği gibi örnekler verilebilir.

Bir mesleğin onuru, o mesleğe özgü etik kurallarla sıkı sıkıya bağlıdır ve bunları dikkate almayan meslek mensubu sadece kendi saygınlığını kaybetmez aynı zamanda mensubu olduğu mesleğine de zararı dokunur. Örneğin, titiz çalışmayan bir esnaf veya temsil ettiği toplumun çıkarları yerine kendi çıkarlarını gözetken bir politikacı bu davranışı sonucu toplumdaki prestijini yitirebileceği gibi (o esnaftan alışveriş yapılmaması ve o politikacının bir daha seçilmemesi vb. yaptırımlarla karşılaşabilecektir), meslek onurunu da zedeleyecektir. Meslek etiği, mesleki davranışla

ilgili olarak neyin doğru-yanlış veya kimin haklı-haksız olduğu hakkındaki ilkeler ve kurallar topluluğunu belirtmektedir.

Genel olarak meslek etiği kurallarını üç grup altında toplamak mümkündür. Bunlar (Aksoy, 2006, s. 63).

- i. Düzenleyici Meslek Etiği Kuralları: Bu etik kuralları hiçbir şekilde şüpheye yer vermez, koşulları çok açık ve net şekilde belirtir. Bu koşullar tamamen meslek etiğinin gerektirdiği ilke ve kurallarla bütünleşik şekildedir
- ii. İlham Veren Meslek Etiği Kuralları: Meslek mensubunun ulaşmak için çaba harcadığı standartları belirler. Ancak bu standartlara tam anlamıyla erişimin mümkün olamayacağını savunur.
- iii. Eğitsel Meslek Etiği Kuralları: Bu meslek etiği kurallarının meslek mensubuna faydası dokunmayacağını, aslında zararı dokunacağını savunur. Kişinin kendi mantıklı düşüncesinin daha faydalı olacağını belirterek, bilinçli davranışı öne sürer.

Toplum düzeninin korunması açısından, uyulması zorunlu olan kuralları ve yasaklanan davranışları belirlemek üzere yasaların konulması kaçınılmazdır. Ancak bütün etik değerlerin yasalara yansıtılması ve bu yolla uygulanmaya çalışılması oldukça zordur. Başkalarını aldatma ve dolandırma gibi eylemler yasayla yasaklanabilir; ancak, doğruluk, dürüstlük gibi erdemlerin bu yolla uygulanmaya çalışılması pek mümkün olmayacaktır. Bu durum, etik kuralların tamamen kişilerin değer yargılarına bırakıldığı ve düzenlenemeyeceği anlamını da taşımaz (Güredin, 1998, s. 116).

Yasalar kapsamında bütün etik kuralların düzenlenmesinin mümkün olmaması, bireyleri çeşitli oluşumlarda bir araya gelerek ortak etik değerlerin belirlenmesine yöneltmektedir. Bu oluşumlardan biri de aynı mesleği yürüten bireylerin bir araya gelmesiyle oluşturulan meslek birlikleridir.

2.1.3.3 Muhasebe meslek etiği

İş hayatındaki bir mesleğin etik davranışları uygulama biçimi, o mesleğin hem toplum içinde benimsenmesini hem de mesleğin var olmasını sağlayan bir kriterdir. (O’Leary Radich, 2001, s. 235 ; Armstrong, 1993, s. 38). Bu bakış açısıyla düşünüldüğünde muhasebe mesleğinin de etik duruşu diğer tüm mesleklerde olduğu gibi hem meslek hem de toplum açısından önemlidir (O’Leary Radich, 2001, s. 235). Bu sebeplerden ötürü muhasebe mesleğinin içinde bulunan kişilerin bu mesleği sadece kurallara ve ilkelere göre değil aynı zamanda toplumsal sorumluluğu da yerine getirecek şekilde yapmaları gerekmektedir.

Akdoğan’a (2003, s. 59) göre muhasebe mesleğindeki sosyal sorumluluk, üç temel başlık altında incelenebilir. Bunlardan ilki meslek mensuplarının mesleği gerçekleştirirken topluma ve devlete karşı sorumluluğu, ikincisi işletmenin sahibi ve üst kademe çalışanlarına karşı olan sorumluluk ve meslek mensuplarının işletmenin sahibi ve üst kademe çalışanlarına etkili karar verilebilmesi için doğru ve güvenilir bilgi sağlaması ve üçüncüsü aynı meslek mensuplarına karşı olan sorumluluktur. Meslek mensubu kişiler kanun ve yönetmeliklerin sınırları içinde ve meslek eğitimi boyunca birbirleriyle bilgi alış veriş yapma ve bu bilgiyi aktarmak gibi sorumluluklara sahiptirler. Mesleğin gelişmesine katkı sağlamak ve mesleğin sağlam temellere sahip olması açısından birbirleri ile dayanışma içerisinde olmaları gerektiğini belirtir.

Gelişmiş toplumlarda meslek hem kurallar, ilkeler hem de sosyal sorumluluk bilinciyle yerine getirilmektedir. Gelişmiş toplumlarda kişiler kendilerini amaçlarının ne olduğu ile ilgili olarak sorgulamaktadırlar. Amaçlarının zenginlik mi, ünlü olmak mı yoksa işini dürüst bir şekilde yapmak mı olduğu ile ilgili bir karara varmalı ve bu kararı verirken dürüstlük kavramını göz ardı etmemelidirler (Smith ve Murphy, <http://www.newlearner.com>). Bu dürüst olma bilinci de meslek etiği kavramını ortaya çıkarmaktadır.

Muhasebe etiği, muhasebenin sunduğu finansal bilgiyi kullanan iç ve dış kullanıcılara faydalı olmayı göz önüne almak olarak tanımlanmalıdır. Muhasebe standartlarını yüksek tutabilmek için etik faaliyetlere önem vermek esas olmaktadır. Sunulan bilgiler

yeterli değilse iç ve dış kullanıcılar sağlıklı bilgi ve kararlar alamayacak ve böylece muhasebeden beklenen yararlar sağlanmamış olacaktır. İşletmelerin finansal faaliyetlerinin tüm ekonomi içindeki yeri göz önüne alındığında bu finansal bilgilerin güvenilirliği daha da önem kazanmaktadır.

İşletmelerde meydana gelen ekonomik faaliyetlerin sistemli bir şekilde kayıtlara alınmaması ve bu kayıtlar esas alınarak düzenlenecek mali tabloların gerçeği yansıtmaması, toplumda ekonomik yaşama olan güveni olumsuz yönde etkileyecek ve ülkenin ekonomik yapısını, toplumun ona olan güvenini sarsacaktır. Bu sebeple işletmelerde bilgi sisteminin temel taşı olan muhasebe mesleğinin görevlerinin ve etkisinin topluma daha iyi anlatılması ve toplumsal etik kurallarına dikkat edilerek mesleğin en iyi ve etkili bir biçimde yürütülmesi gerekmektedir (Mungan, 1999, s. 3).

Muhasebe mesleğinde etik; yasalar, kurallar ve ilkelere bağlı olmanın yanında topluma karşı sorumluluğu ve doğru bilgi sunumunu da içerir (Sözbilir, 2000, s. 46). Muhasebe tarafından saptanan veriler belli kesimlerin yararına olacak biçimde değil, sadece doğru bilgiyi sunmak amaçlı hazırlanmalıdır. Bu kriterleri sağlamayan veriler etik açıdan sorunlara neden olmaktadır. Muhasebe mesleğinde yapılacak etik dışı bir hareket ise bütün bir toplumu etkilemektedir. Mesela, etik olmayan bir davranış neticesinde mali tablo verilerini gerçeği yansıtmayacak şekilde gösterme ve vergi kaçırma durumunda bütün toplumu etkileyecek bir durum oluşacaktır (Kutlu, 2008, s. 145).

Günümüz şartlarında muhasebe mesleğinin dürüst bir şekilde gerçekleştirilmesinin önüne geçen üç sorun mevcuttur. Bunlardan ilkinde, artan ticarileşmeyi gösterebiliriz. Bu problem meslek mensuplarının kendi çıkarları ve müşterilere sundukları hizmet arasında kalmalarıdır. İkinci sorun ise iş hayatında artan bir karmaşanın var olmasıdır. Son sorun ise ahlaki değerler ve standartlarda meydana gelen değişimler sorun olarak gösterilebilir (Çabuk ve İşgüden, 2006, ss. 7-68). Tüm bu sorunların meydana gelmemesi için muhasebede meslek etiğine önem verilmesi gerekir.

2.1.3.4 Muhasebe meslek etiğinin ilkeleri ve kuralları

Ülkemizde, Mesleklere Avrupa Birliği standartlarının getirilmesi amacıyla yapılan çalışma 2000 yılı Haziran ayında tamamlanmıştır. Bu çalışma sonucunda 250 mesleğe ilişkin standartlar oluşturulmuştur. AB uyum normları içerisinde yer alan çalışmanın faaliyete geçmesi için Çalışma Bakanlığı tarafından kanun tasarısı hazırlanarak meclise sunulan Ulusal Meslek Standartları Kurumu' nun kurulması beklenmektedir. Çalışmanın amacı hiç standardı olmayan ve tamamen keyfi yöntemlerle sürdürülen meslekleri disiplin altına almaktır. Bu amaçla oluşturulan Ulusal Meslek Standartları Komisyonu'nun (UMSK) mesleklere standart getirme konusunda yetkili olacağı ve zaman içerisinde yeni mesleklere standart getirme, standartları güncelleştirme gibi işlerinin olacağı belirtilmektedir. Meslek Standartları Komisyonu' na göre belirlenen standart davranışlar içinde geçen dürüst olmak, kaliteye dikkat etmek gibi tüm mesleklerdeki ortak standart davranışları da meslek etiği ile ilgili olarak belirtilebilir. Ayrıca meslek standardı, Meslek Standartları Komisyonu tarafından bir mesleğin gereklerinin kabul edilebilir standartlarda yerine getirilebilmesi için ihtiyaç duyulan asgari bilgi, beceri, tutum ve davranışları gösteren normlar olarak tanımlanmıştır. Komisyonun bu tanımlamasıyla, tutum ve davranışlara ilişkin normları meslek etiğine bir yollama şeklinde düşünülebilir (Özocak ve Baş, 2001, s.57).

Etik ilkeler ve kurallar, en yüksek ahlaki değerleri ifade etmekte olup, meslek mensubunun yürüttüğü faaliyetlerin ahlaki sınırlarını da belirtir. Etik kurallar genel kültür ve yürütülen faaliyetlerden kopuk değildir. Etik ilke ve kuralların ve buna baz oluşturan değerlerin geliştirilmesi için bir dizi adım tanımlanmıştır. Bunlar (McNamara, 2015):

- i. Değerlerin yazılı hale getirilmesi ve yasa ve prosedürlere bağlanması, belli periyotlarla bu değerlerin gözden geçirilmesi, geliştirilerek etkinleştirilmesi,
- ii. Değerlerde önceliklerin tespit edilmesi,
- iii. Güncel sorunlara ve ortaya çıkması en muhtemel sorunlara hitap edecek değerlerin kapsam içine alınması,
- iv. Zayıflığın, dezavantajın tehdidin vb. etkisini giderecek tarzda değerlerin tanımlanması,

- v. Çıkar sahiplerince takdir edilebilecek etik değerlerin düşünülmesi,
- vi. Etik değerleri içeren örneklerin sunulması (güvenilirlik, dürüstlük, doğruluk, tarafsızlık, bağımsızlık, bağlılık, sözünde durmak, sadakat, saygı, özerklik, mahremiyet, ağırbaşlılık, kibarlık, hoşgörü, sorumluluk, hesap verilebilirlik, mükemmeliyet, umursamak, merhamet, vicdan, başkalarının hak ve duygularına anlayışlı olmak, vermek, paylaşmak, sevmek, adalet, adil olmak, eşit davranmak, erdemli olmak, yasalara uymak, çevreyi korumak tutarlılık),
- vii. Her değer arasında ilişki kurarak ve her değeri yansıtan iki örnek davranış vererek, etik kuralları oluşturmak,
- viii. Etik kuralların üslubu, tüm meslek mensuplarının bu kurallara uyması gerektiği beklentisini açık ve net biçimde göstermeli ve meslek mensuplarının bir sorunla karşılaştığında nereye başvuracağını işaret etmeli,
- ix. Yeni etik kuralları duyurmak, dağıtmak ve belli periyotlarla güncellemesini yapmak,
- x. Ortaya çıkma ihtimali var düşüncesiyle her etik çıkmaz için yeni bir değer veya tercih edilen davranışın eklenmemesi.

Muhasebe mesleği ve uygulamaları konusunda dünyadaki gelişmiş ülkelerden biri olan Amerika Birleşik Devletleri'nde meslek etiği ile ilgili ilk çalışmalara 1966 'da Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Birliği (American Institute of Certified Public Accountants) AICPA'da "Muhasebe Mesleğinde Meslek Etiği Standartları" yayınlanarak başlanmıştır. 1973'te yeniden yayınlanan standartlar, 1988'de tekrar gözden geçirilerek "Mesleki Standartlarda Yeniden Yapılanma Planı" adıyla ve "Mesleki Davranış Yasaları"nı içerecek şekilde yayınlanmıştır. AICPA'nın, meslek üyelerinin topluma, müşterilere ve meslektaşlarına karşı olan sorumluluğuyla ilgili olan ve onlara sorumluluklarını yerine getirirken yol gösterecek olan 6 ilke ve 11 kuraldan oluşan Mesleki Davranış İlkeleri ve Kuralları (31 Ekim 2009'da güncellenmiş) şöyledir (<http://www.aicpa.org/about/code>):

2.1.3.4.1 Muhasebe meslek etiğinin ilkeleri

AICPA'nın muhasebe meslek mensubuna her zaman yol gösteren bu ilkeleri şöyle sıralanmaktadır (Karacan, 2014, s. 86):

- i. Sorumluluk
- ii. Sır Saklama
- iii. Dürüstlük
- iv. Tarafsızlık ve Bağımsızlık
- v. Mesleki Özen Gösterme
- vi. Yeterlilik

i. Sorumluluk

Etik kavramının temelinde sorumluluk duygusu vardır. Sorumluluk ilkesi doğrultusunda hareket eden meslek mensuplarının kişi ve kuruluşlara ahlaklı, adaletli ve eşit olarak mesleği gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Bu ilke ile bağımsız denetçi-müşteri, iç denetçi-işveren ve kamuya olan sorumluluklar ifade edilmektedir. Çünkü meslek mensupları mesleki güveni, kamu inancını ve mesleki çalışmayı sağlayacak şekilde mesleklerini icra etmelidirler. Bu ilke muhasebecilerin taraf olan kişi ve kuruluşlara karşı olan sorumluluklarını ifade etmektedir. Muhasebeciler mesleki görevlerini yerine getirirken tüm faaliyetlerinde mesleki duyarlılığı ve değerleri kesinlikle dikkate almalıdırlar.

ii. Sır Saklama

Meslek mensubu müşterisinin onayı olmaksızın sahip olduğu bilgileri açıklama hakkına haiz değildir. Müşterilerine karşı sır saklama açısından sorumlu olduğu kadar, toplumsal açıdan da sorumludur. Sır saklama bu sorumluluklardan birisidir. Meslek mensuplarının uygulamaları sırasında topladıkları bilgi ve belgeler gizli belgeler kabul edildiklerinden açıklanamazlar. Muhasebenin temel kavramlarından birisi olan tam açıklama kavramına göre ve denetim kurallarına bağlı olarak yapılması gereken zorunlu açıklamalar ile kamuyu aydınlatma amacıyla yasa gereği yapılması gereken açıklamalar sır kapsamında sayılmamaktadır (TÜRMOB, 2013, s. 299). Gizlilik ilkesi yani sır saklama ilkesi,

muhasabe meslek mensuplarına kaçınması gereken aşağıdaki zorunlulukları yüklemektedir:

- a) Eğer açıklanmasını gerektiren yasal bir durum yoksa meslek mensubu elinde bir yetki olmadan meslek ve iş ilişkileri ile ilgili sahip olduğu bilgileri işveren kurumun dışında açıklamamalıdır.
- b) Ortada mesleki ve iş ile bağlantılı bir şekilde elde edilmiş bir bilgi varsa kişi kendi yararına ya da üçüncü kişilerin yararına olacak şekilde bu bilgileri kullanmamalıdır.

Bir muhasabe meslek mensubu sosyal çevre de dahil olmak üzere gizliliği sürdürecektir, özellikle yakın iş arkadaşları veya ortakları ya da ailesine karşı katıksız açıklama ihtimaline karşı tetikte olacaktır. Aynı zamanda muhasabe meslek mensupları, bünyesinde çalışan kişilerin ve danışmanlık yaptığı ya da yardım aldıkları kişilerin gizlilik yükümlülüğüne saygı göstermelerini sağlamak için uygun adımlar atmaktadır (TÜRMOB, 2013, s. 27).

iii. Dürüstlük

Dürüst bir kimse genel olarak, söz ve eylemleri tutarlı olan kimse olarak tanımlanmaktadır (Akışık, 2005, s. 83). Bu kavram aynı zamanda meslek mensubunun kişisel özellikleri ile de yakından ilgilidir. Ayrıca meslek ahlakı kriterlerinden birisidir. Muhasebecilerin hizmete ya da sığata bakmaksızın mesleki hizmetlerin doğruluğunu korumaları ve kararlarda da tarafsız olmaları gerektiğı önemle üzerinde durulmaktadır (Özyürek, 2012, s. 145).

Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler, Yeminli Mali Müşavirler Odalar Birliğı'nin yayınladığı mecburi meslek kararı madde 16'da "meslek mensupları mesleğe uygun olmayan davranışlarda bulunamaz" şeklinde belirtilmiştir. Bu madde de dürüstlüğün meslek etiğı açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Türkiye'deki Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler, Yeminli Mali Müşavirlerin Mesleki Faaliyetlerinde Uygulayacakları Etik İlkeler Hakkındaki Yönetmelik'in 6. Maddesine göre "Dürüstlük ilkesi, tüm meslek mensuplarına mesleki ilişkilerinde doğru ve

güvenilir olma yükümlülüğü getirmektedir. Dürüstlük ilkesi ayrıca adil olmayı ve açık sözlülüğü de ifade etmektedir” Aynı yönetmeliğin 7. Maddesine göre “Meslek mensubu, herhangi bir bilginin önemli bir hata ya da yanıltıcı biçimde hazırlanmış veya gizlenmiş ifadeler içerdiğini düşünüyorsa, bu tür bilgiyi veya bu bilgiyle hazırlanmış bir rapor, haber veya sonucu dikkate almamalıdır” (Karacan, 2014, s. 87).

iv. Tarafsızlık ve Bağımsızlık

Muhasebeci tarafsızlığı, muhasebe işlerini yapmada, hesaplama ve sonuç çıkarmada, rapor verme, yorum yapma ve görüş bildirmede, herhangi bir kimse, kurum, mensubiyet ve benzerlerinden yana olmamaktır (Yazıcı, 2003, s. 153). Muhasebe uygulamalarında, muhasebecinin taraf tutmadan ve hiçbir etki altında kalmadan, sadece mesleki bilgileriyle ve mesleki standartlarıyla baş başa kalarak bu mesleği yapması bir ön koşuldur. Muhasebeciler mesleklerini icra ettikleri konumda ne kadar tarafsız davranabiliyorlarsa ve elde ettikleri bilgileri ne kadar şeffaf bir şekilde ortaya koyabiliyorlarsa ve ne kadar bağımsız davranabiliyorlarsa o ölçüde ürettikleri bilginin önemli ve doğru olduğu kabul edilmektedir.

Muhasebe bağımsızlığı ise muhasebe işlerinin yapımında, hesaplama, sonuç belirleme, rapor verme, yorum yapma ve görüş bildirmede, herhangi bir kimse ya da gücün etkisinde kalmama; baskılardan, bağımlılıklardan ve görüşlerden etkilenmemedir (Yazıcı, 2003, s. 152). Muhasebeci, meslek uygulamalarında bağımsızlığını ve nesnellliğini korumakla yükümlüdür. Muhasebeci sorumluluklarını yerine getirirken hiçbir grubun çıkarını düşünmeden tarafsız davranmalıdır.

Tarafsızlık ve bağımsızlık şartı mesleğin temelini oluşturur. Bu sebeple tarafsız ve bağımsızlığının zedelenmesinden endişe duyan, kendini sıkıntılı gören meslek mensubu, kendisine önerilen işi ya da sözleşmeyle yapmayı yüklediği işi, yasa ve kurallar çerçevesinde, reddetmelidir. Uzun dönemde meslek mensuplarının başarısı tarafsızlık ve bağımsızlıkla her türlü çıkar çatışmasından uzak davranmalarıyla oluşacaktır.

v. Yeterlilik

Muhasebeciler; bilgi ve yeteneklerini sürekli geliştirerek uygun mesleki yeterlilik seviyesini muhafaza etmek, mesleklerini ilgili kanun, düzenleme ve teknik standartlara göre icra etmek, çalışma konularında ilgili güvenilir bilgileri analiz ettikten sonra, tam anlamıyla bitmiş ve açık raporlar ile tavsiyeler hazırlamak ile yükümlüdürler (Saban ve Atalay, 2005, s. 57).

Mesleki yeterliliğin korunması için teknolojik ve mesleki gelişmelerin, mevzuat değişikliklerinin takip edilmesi gerekmektedir. Bu sebeple muhasebeciler mesleki anlamda sürekli kendilerini geliştirmeye çalışmalıdırlar.

2.1.3.4.2 Muhasebe meslek etiğinin kuralları

Birçok mesleğin kendine ait kuralları vardır ve meslek mensupları bu kurallar çerçevesinde hareket etmektedirler. Muhasebe mesleğinin de kendine ait kuralları vardır ve muhasebe mesleğini icra eden kişiler de bu kurallar çerçevesinde görevlerini yerine getirmektedirler. Muhasebe mesleği bu kuralları yerine getirirken etik değerleri ve toplumsal çıkarları göz önüne alarak hareket etmelidirler.

Bu etik değerler ve toplumsal çıkarlar göz önünde bulundurularak muhasebe mesleği için AICPA kuruluşunun hazırlamış olduğu kurallar aşağıdaki gibidir (www.ifac.org/ethics, 2014):

- i. Bağımsızlık
- ii. Dürüst ve Tarafsız Olma
- iii. Genel Standartlar
- iv. Standartlara Uygun Davranma
- v. Sır Saklama
- vi. Şarta Bağlı Ücret
- vii. Meslek Onuru ile Bağdaşmayan Faaliyetler
- viii. Reklam Yasağı
- ix. Komisyon ve Bilirkişi Ücretleri

x. Meslek Unvanı ve Şirketleşme

Bu muhasebe etik kuralları aşağıda açıklanmıştır:

Bağımsızlık; meslek mensupları sundukları hizmetleri, hiç bir zorlama altında kalmadan bağımsız olarak yerine getirmelidir.

Dürüst ve Tarafsız Olma; meslek mensupları hizmetlerini yerine getirirken muhasebe ahlâk standartlarına göre dürüst ve tarafsız olmalıdır.

Genel Standartlar; meslek mensupları meslek ahlâk kurallarına uygun hareket etmeleri için mesleki özen, mesleki yeterlilik, planlama ve denetleme kabiliyeti, yeterli ve geçerli bilgi özelliklerine sahip olmalıdır.

Standartlara Uygun Davranma; meslek mensupları, iç denetçiler ve bağımsız denetçiler, muhasebe standartlarına uygun olarak faaliyetlerinde bulunması gerekir.

Sır Saklama; meslek mensupları, mükelleflerin izni olmadan onların bilgilerini üçüncü kişilerin çıkarları için kullanmaması gerekir. Ayrıca çalıştırdığı personeline bilgileri üçüncü kişilerle paylaşmadığından emin olmalıdır.

Şarta Bağlı Ücret; mükellefler işletmelerin gerçek durumlarının değiştirilmesi için, meslek mensuplarına ücret teklif ederler. Meslek mensupları mesleğin saygınlığını ve güvenilirliği için bu tekliflerden uzak durmalıdır.

Meslek Onuru ile Bağdaşmayan Faaliyetler; meslek mensupları mesleğin şeref ve onuru ile bağdaşmayan her türlü hareket ve faaliyetlerden kaçınmalıdır.

Reklam Yasağı; meslek mensupları haksız rekabet yaratacak hiç bir reklam faaliyetinde bulunamazlar. Adı, soyadı ve adres bilgilerinin yazılı olduğu mavi tabelaları kullanmak zorundadırlar.

Komisyon ve Bilirkişi Ücretleri; meslek mensupları mükelleflerine, hizmet ve mal önerdiği için veya diğerk meslek mensuplarına bu hizmet ve malın satışında faaliyette bulundukları için hiç bir şekilde komisyon ücreti talep edemezler.

Meslek Unvanı ve Şirketleşme; meslek mensupları yasaların kendilerine vermiş olduğu unvanı kullanırlar. Birden fazla meslek mensubu çalışmalarını ortaklık bürosu veya şirket şeklinde birleştirebilirler.

TÜRMOB' un belirlediğı ve meslek mensuplarının uyması ve sahip çıkması gereken kurallar ise şöyledir (<http://www.turmob.org.tr>,2014):

Meslek Unvanı ve İle Yeterlilik İlkesi; meslek mensupları kanunun belirttiğı mesleki yeterliliğı kanıtlamış olarak, mesleki ahlâk ve etik kurallarına uygun hareket etmek zorundadır. Sahip olunan unvanın dışında başka bir unvan kullanılmazlar.

Dürüstlük, Güvenirlik ve Tarafsızlık; meslek mensupları görevlerini yerine getirirken dürüst, güvenilir ve tarafsız olarak davranmalıdırlar ve çıkar çatışmalarından uzak durarak mesleklerini özen ve titizlikle yerine getirmelidirler.

Sır Saklama; meslek mensupları müşteri işletmelerle ilgili öğrendikleri bilgi ve sırları üçüncü kişilerle paylaşmamalıdırlar. Meslek mensupları mesleki faaliyetlere son verseler dahi bilgi ve sırları saklamalıdırlar.

Sorumluluk; meslek mensupları mesleklerini ifa ederken devlete, işletme sahiplerine, meslektaşlarına ve odaya karşı sorumluluklarını yerine getirmelidirler. Mesleklerini ifa ederken devlet çıkarlarını ve işletme çıkarlarını koruyarak, yıllık oda ait ödemelerini zamanında yaparak görevlerini sürdürmelidirler.

Bağımsızlık; meslek mensupları görevlerini, kendi sorumlulukları altında bağımsız bir şekilde yürütmelidirler.

Büro Edinme Zorunluluğı; meslek mensupları faaliyetlerine başlamadan önce bir odaya kayıt yaptırmalı ve çalışanlar listesine isimlerini bildirmelidirler. Meslek mensupları hiç

bir şekilde ruhsatlarını kiraya veremezler. Yeminli mali müşavirler muhasebe bürosu açamazlar ve muhasebe bürosuna ortak olamazlar.

Haksız Rekabet; meslek mensupları, görevlerini ifa ederken her türlü haksız rekabetten uzak durmalıdırlar. Bir mükellefin meslek mensubuyla sözleşmesi varken, hiç bir şekilde yeni bir sözleşme teklif edilemez ve çalışan personeli meslek mensubunun yanından ayrılamaz.

Tabela Asma Zorunluluğu; meslek mensupları bürosunun olduğu binalara herkes tarafından gözüken bir yere, adı soyadı ve meslek unvanın yazılı olduğu tabela asmak zorundadır.

Mükellef Bildirim; meslek mensupları hizmet verdikleri müşterilerini her altı ayda bir kayıtlı oldukları odalara bildirmek zorundadır.

Ticari Faaliyette Bulunmama; meslek mensupları hiç bir müşteri işletmeye ortaklıkta bulunamaz ve hiç bir şekilde limited, anonim şirketlerin yönetim kurullarında üyelik veya başkanlık görevini bulunamazlar.

Reklam Yasağı; meslek mensupları iş elde etmek için açık, kapalı, dolaylı, dolaysız yöntemlerle reklam yapamaz ve yaptıramazlar.

Ödeme Yasağı; meslek mensupları mükelleflerinin vergilerini, sigorta ödemelerini veya üçüncü kişilere olan ödemelerini hiç bir şekilde mükelleften tahsil edip diğer kişi ve kurumlara ödeme yapamazlar.

İş Kabulü; meslek mensupları iş tekliflerini gerekçe göstermeden red kararı alabilir. İki meslek mensubu tarafından ret kararı alan işletme sahibi odaya müracaat eder ve oda tarafından kendisine meslek mensubu tayin edilir.

Sözleşme Yapılması; meslek mensupları, süreklilik arz eden müşavirlik hizmetlerinde ve yeminli mali müşavirler defter tasdik işlemlerinde müşteri işletmelerle sözleşme yapmak zorundadır.

Ücret Belirlenmesi; meslek mensupları odaların tarafından yayınlamış asgari ücret tarifesinin altında hiç bir şekilde daha düşük bir ücret talep edemezler.

Defter ve Belgelerin Saklanması ve İade Edilmesi; meslek mensupları müşterilerin işlerini ifa ettikleri esnada mükelleflerin belge ve defterlerini iyi niyetle saklamak zorundadırlar. Sözleşmeleri sona erdiği esnada bir ay içerisinde mükellefe defter ve belgeleri vermek zorundadırlar. Mükellef bir ay içerisinde defteri almamış ise bağlı olduğu odaya defter ve belgeleri teslim edebilirler.

Çalışanlar Listesinden Silinmeyi Gerektiren Haller; meslek mensupları mesleki faaliyetine son vereceğini yazılı olarak odaya sunduğunda, çalışma bürosunu oda bölge dışına taşıdığına, meslekten çıkarılmayı gerektiren cezalar aldığına, meslek mensubu olmak için kanunun aramış olduğu şartları sonradan kaybettiği durumda meslek mensuplarının isimlerinin çalışanlar listesinden silinmesi gerekmektedir.

2.1.3.5 Muhasebe meslek etiğine duyulan gereksinim

Etik, muhasebe mesleğinde çok önemlidir. Çünkü çoğu zaman muhasebecilere etik etkileri olabilecek kararlar vermek için ihtiyaç duyulur. Muhasebecilerin yaptıkları işler bireyleri, işletmeleri ve diğer kurumları önemli ölçüde etkiler. Bir muhasebe meslek mensubunun yaptığı iş, bir şirketin hissedarlarına yapacağı ödemeyi, bir yatırım için ödenecek fiyatı, spesifik bir ürünün başarısı veya başarısızlığını ve ödenecek vergi miktarını etkileyebilir (Larson, 1996, ss. 4-5). Özellikle muhasebe meslek mensuplarının tuttukları kayıtların sonuçlarından doğrudan ve dolaylı olarak etkilenen tarafların çok geniş kesimlerin olması, tutulan kayıtların ülkede yaşayan bireylerin refahlarını etkilemesi, muhasebe mesleğindeki uygulayıcıların meslek etiğine yaklaşımlarında daha titiz bir tutum izlemelerini gerekli kılmaktadır.

Muhasebecilerin içinde bulunduğu ortam, 70'li yıllardan beri artan bir biçimde karışık ve rekabetçi bir hale gelmiştir. Reklamcılık, müşterilerden gelen direkt talepler, komisyon ve beklenmeyen ücretlerin kabulü ve mesleğin faaliyet alanının genişlemesi gibi faktörler, muhasebe mesleğinin karmaşıklığının artmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda teknik standartlar hızla çoğalmış ve bu da hileli finansal raporlama örneklerinin artmasını tetiklemiştir (Mintz, 1990, s. 2). Son dönemlerde ise ABD'de yaşanan şirket skandallarından sonra, Amerikan kamuoyunun mali piyasalara olan güvenini sağlamak amacı ile 2002 yılında çıkarılan Sarbanes- Oxley Yasası, halka açık işletmeleri, denetim firmalarını ve çalışanlarını ilgilendirecek yeni düzenlemeler getirmiştir. Aynı zamanda Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu'nun etik kurallarının evrensel kabulünün sağlanması için de adımlar atılmaktadır. Uluslararası meslek kuruluşlarının etik standartlar konusunda yapmış olduğu çalışmalara hız katan 2001 yılında yaşanan şirket skandalları neticesinde, farklı ülkelerde de etik standartları oluşturulmasına yönelik çalışmalar da hız kazanmıştır.

Muhasebeciler etik ikilemlerle ve gizli bilgilerin korunması ile ilgili risklerle her an karşı karşıya kalabilirler. Fakat muhasebecinin doğru ile yöneticinin isteği arasında seçim yapmak durumunda kaldığında tüm gerçekleri değerlendirerek etiksel kavramları hatırlayarak seçim yapması gerekmektedir. Ayrıca seçiminin sonucunda meydana gelebilecek olayların da ahlaki ve kanuni standartlara uygun olması gerekmektedir. Son olarak da bu etik kararı devam ettirecek cesaret ve azme sahip olmalıdır. Muhasebeciler ayrıca rahatlıkla ulaştıkları maaş kayıtlarını, şirketin gelecek iş planları ve bütçelerini ve müşterisinin ya da işverenin finansal durumunu yansıtan çeşitli bilgilerini de bu tip bilgilerin gizliliğine saygı gösterip bu gizliliği koruması gerektiğinin farkında olmalıdır. Tüm bu sebeplerden dolayı muhasebede meslek etiğine ciddi derece ihtiyaç duyulmaktadır.

2.1.3.6 Muhasebe meslek etiğinde etik sorunlar

Muhasebe mesleğini diğer mesleklerden ayıran en önemli özelliği bu mesleğin sahiplerinin topluma ve devlete karşı taşıdığı sorumluluktur. Muhasebecilerin sunduğu

bilgilerin tarafsız ve güvenilirliğine inanan devlet, müşteriler, kredi kuruluşları, yatırımcılar ve diğerleri mevcuttur. Bu nedenle muhasebeciler daima kamu çıkarlarının göz önünde bulundurmak zorundadırlar. Kamu veya özel sektörde çalışan muhasebeciler normlara uymak zorundadırlar. Muhasebecinin görevi müşteri veya işverenin ihtiyaçlarını karşılamak değil, muhasebecilik mesleğinin standartlarını kamu ile bütünleştirmektir (Kalmış ve diğ., 2006, s. 154). Muhasebe meslek mensupları söz konusu tarafların çatışan taleplerini büyük bir ustalıkla yönetip; aynı zamanda bir eğitmen (danışman) fonksiyonuyla müşterilerini mesleki yasalar, standartlar, etik ilkeler vb. konularda bilgilendirip, hiçbir şekilde dürüstlük ve tarafsızlığını bozmayarak yasalara uygun ve muhasebe kuralları çerçevesinde işlem yapmasını başarabilmesi gerekmektedir (Usul ve Aslantaş, 2007, s. 87). Çıkar çatışmasına neden olabilecek durumlarda, ideal olan, kamuya ve işverene karşı olan sorumluluklara ek olarak, bazen kişisel çıkarlarına ters düşse de, yüksek mesleki davranış standartlarına göre hareket edebilmektir.

Rezaee (2004, ss. 141-146) tarafından dünyada muhasebe mesleğine dönük algılanan güven boşluğunun giderilmesine yönelik yapılan önerilerin Türk muhasebe meslek mensupları açısından uyarlandığında, aşağıdaki öneri maddelerini sıralamak mümkündür:

- i. Muhasebe meslek mensupları ile özellikle meslek odaları ve TÜRMOB sorunlar karşısında duyarlılıklarını aktif hale getirmelidirler. İlgili mesleki kuruluşlar bu noktada standartları belirleme, usulsüzlükleri önleme, eğitime katkı sağlama, akademik araştırmalara yön verme, denetimi sağlama gibi hususlarda inisiyatif almalıdırlar.
- ii. Muhasebe meslek mensuplarının iş dünyasında ve kamu oyununda kendi görünürlük stratejileri ile daha aktif olarak yer almaları gerekmektedir.
- iii. Muhasebe meslek mensupları özellikle üniversitelerin faaliyetlerine katılmalıdırlar.
- iv. Finansal raporların doğruluğu ve güvenilirliğini sağlamak için yardımcı olacak olan müşterilere denetim ve muhasebe hizmetleri genişletilmelidir.

- v. Muhasebe meslek mensupları muhasebe mesleğini etkileyen ilke ve kuralların sağlanmasını pek çok açıdan düşünmelidirler. Bu ilke ve kuralların düzenleyicileri ile yakın bir çalışma yapmalılar.
- vi. Muhasebe meslek mensupları, müşterileri için iç denetim işlevi ve iç kontrol yapısına dış denetçilerin müdahalesini, yeniden gözden geçirmelidirler.
- vii. Muhasebe meslek mensupları müşterilerinin danışmanlık ve finansal bilgilerinin doğru açıklamaları için öneriler sunmalıdırlar.
- viii. Denetim etkinliğini arttırmak için daha etkili ve objektif denetim prosedürleri ve ilgili standartlar kullanılmalıdır.
- ix. Denetçiler, denetim personeli ve müşteriler için anti dolandırıcılık eğitim ve öğretim programlarına odaklanmaya devam etmelidirler.
- x. Denetçiler, anti-dolandırıcılık programları kullanılarak, sahtecilik ve özellikle mali tablo dolandırıcılığıyla mücadele için müşterilerine yardımcı olmaları gerekmektedir.
- xi. Denetçilerin şüpheli, uyanık ve meraklı profesyoneller olarak, kamu güveninin tesisi için denetçilik hizmeti vermek üzere lisanslandırıldıklarını anlayarak mesleklerine dönük sorgulamalar yapmaları gerekmektedir.
- xii. Denetçilerin güncelliği, güvenilirliği ve mali raporların şeffaflığını geliştirmek amacıyla ortaya çıkan İşletme Raporlama Modelinin sonuçlandırılması için meslek odası ve TÜRMOB'la yakın çalışmalar yapmaları gerekmektedir.

Muhasebe meslek mensuplarına güven duyulması için iki temel özellikten bahsetmek gerekir. Bunlardan birincisi teknik boyutu olan mesleki bilgi birikimine sahip olmak diğeri ise etik boyutu olan sosyal sorumluluk kavramıdır. Ancak muhasebe meslek mensupları kimi zaman etik boyut ile ilgili konularda zorluklar yaşamaktadır. Bu sorunlar etik ikilemler ve etik sapmalar olarak iki kategoride toplanmaktadır. Bu iki kavramı şu şekilde açıklayabiliriz.

2.1.3.6.1 Etik ikilem

Etik ikilem, kişilerin belli bir konuda farklı alternatifler arasında seçim yapamama durumu olarak adlandırılmaktadır. Kişilerin gündelik hayatta verecekleri kararlar ile ilgili olarak sık sık karşı karşıya oldukları bu durum özellikle ahlaki davranış geliştirme konusunda büyük önem arz etmektedir.

Etik ikilem, iki veya daha fazla yarışan değerın çatışma halinde olmasıdır. Eğer, çatışan bu değerlerden birisi korunursa, diğeri korunamamaktadır ya da bir veya daha fazlasını koruyabilmek için, diğelerini göz ardı etmek gerekmektedir (Sökmen ve Tarakçıoğlu, 2004, s. 224). Etik karar verme; etik standartları belirleme ve belirlenen standartlar çerçevesinde alternatif hareket tarzları arasından seçim yapma ve yapılan seçimi etik gerekçelendirme ile temellendirir (İlhan, 2006, s. 9).

Muhasebe mesleğinin doğası gereği meslek mensupları etik ikilemlere fazlaca düşebilmektedirler. Her meslekte olduğu gibi muhasebe meslek mensupları da değer yargılarında çelişkiye düşme, kurallarda ve kararlarda anlaşılamama ve mesleki problemler gibi çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Muhasebede etik ikilem, muhasebecinin bir gruba karşı olan görev ve sorumluluklarının diğeri bazı gruplara olan görev ve sorumluluklarıyla veya kendi çıkarlarıyla uymaması sonucu meydana gelmektedir (Duska ve diğ. , 2011, s. 48). Dolayısı ile etik ikilem mantık çatışmalarından dolayı ortaya çıkmaktadır denebilir. Örneğin; bir SMMM olarak defterini tuttuğunuz müşterinin, muhasebe işlemlerine ters bazı işlemler yapmanızı istediğinde yapmazsanız müşterinizi kaybedeceksiniz, istenileni yaparsanız da kurallara ters düşeceksiniz, bu nokta sizin etik ikilem arasında kaldığınızı göstermektedir.

Muhasebe meslek mensuplarının yaşadığı etik ikilemleri araştırmayı amaç edinen Kutlu (2008), anket yoluyla veri toplayarak yapmış olduğu çalışmada meslek mensuplarının etik ikilemlere düştüğü ve bu ikilemlerden çıkışta izledikleri yolun kültürel evreyle ilgili faktörlere atfedilen önem, özellikle yaş ve eğitim seviyesine bağlı olarak farklılık gösterebildiği bulgusuna varmıştır. Etik ikilemi önleme açısından muhasebecilerin mesleki yargıları, kuralların ve düzenlemelerin teknik olarak uygulanmasından daha çok önemlidir. Bu yüzden muhasebecilerin mesleki yargıları sık olarak etik ikilemlerin çözümünü oluşturmaktadır (Kultuk ve Ersoy, 2011, s. 426).

Muhasebecilerin değer yargıları etik ikilemlerin çözümünde temel kriter olmasına karşın gene de son yıllarda etik ikilemlerin çözümünde izlenebilecek altı aşamadan söz edilmektedir. Bu aşamaları da muhasebe mesleğinde etik ikilemlerin çözümünde yararlı olacaktır. Çözüm yollarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- i. İlgili olayın tespit edilmesi
- ii. Olaylarda etik konuların tanımlanması
- iii. İkilemin sonunda kimin etkilendiğinin ve her kişinin ya da grubun nasıl etkilendiğinin belirlenmesi
- iv. İkilemi çözmeye çalışan kişinin uygun çözüm seçeneklerini belirlemesi
- v. Her seçeneğin geçerli sonucunun tanımlanması
- vi. Uygun davranışa karar verilmesi

Bu altı aşamalı süreç ile ulaşılmak istenen amaç etik konuları belirlemek ve kişinin kendi değer yargılarını kullanarak davranışlarına uygun karar vermesine yardımcı olmaktır (Karacan, 2014, ss. 55-56).

2.1.3.6.2 Etik sapma

Etik Sapma, bir kişinin ahlaki olmayan yani ahlak dışı bir karar aldığında ortaya çıkmaktadır. Etik sapmayı ortaya çıkaran iki neden vardır; (Karacan, 2014, s. 54)

1. Kişilerin bencil davranmayı seçmesi ve
2. Toplumun ahlaki değerlerinin farklı kişisel ahlaki standartlara sahip olunması olarak karşımıza çıkmaktadır.
 - i. Herkes bunu yapıyor, o halde etiktir,
 - ii. Yasal ise etiktir,
 - iii. Fark edilmez ise etiktir.

Bu çıkış yollarının herhangi birini seçerek yapılmış olan gayri ahlaki davranış sonucu etiksel sapma ortaya çıkmaktadır. Yani kişinin almış olduğu ahlaki olmayan bir davranış sonucu etiksel sapma meydana gelmektedir.

2.1.3.7 Muhasebede meslek etiği ile ilgili çeşitli çalışmalar

Loeb (1971) muhasebe mesleğindeki etik ve etik olmayan davranışla ilgili yaptığı çalışmasında muhasebecilere etik çatışma durumlarında nasıl davrandıklarını ve nasıl davranacaklarını sormuştur. 1) Gerçekçi olan, 2) Sınıra yakın, yani muhasebecilerin kabul etmesi olası olan uygulamaları içeren, 3) Muhasebenin bütün alanlarındaki (denetim, vergi ve yönetim hizmetleri) muhasebecilerin karşılaştıkları problemleri içeren, 4) Üç ana alana, yani müşterilere, meslektaşlara ve topluma olan etik sorumluluğu içeren senaryolar hazırlanmıştır. Senaryolar Milwaukee, Wisconsin'deki 85 muhasebe firması büyük, orta ve küçük firmalar olarak sınıflandırılmış ve buradaki muhasebecilere sunulmuş ve işlerinde bu tip bir durumlar ile karşılaşp karşılaşmadıklarını, karşılaştılsa ne yaptıklarını ve senaryolardaki eylemi onaylayıp onaylamadıklarını belirtmeleri istenmiştir. Sonuçlar, sınıflanmış mesleki muhasebe birliğinde mesleki etik ilkelerinin ihlal edilebildiğini göstermektedir. İhlaller firmaların büyüklüğüne bağlı görünmektedir. Uzman tarafından bildirilen davranış, tutumlarına uymayabilmektedir. Tutumlar da kendi içlerinde firmaların büyüklüğüne göre değişebilmektedir. Küçük firmalara göre, büyük firmalardaki muhasebecilerin uygun olmayan eylemle ilgili daha büyük sorumlulukla karşılaşmaları olasıdır ve büyük firmalarda etik olmayan davranışla ilgili cezalar daha büyük olabilmektedir.

Armstrong (1987) muhasebecilerin ve üniversite öğrencilerinin ahlaki yargı puanlarını karşılaştırmış, muhasebecilerin etik yargı puanları hem mezun, hem de mezun olmamış öğrencilerden ve genel olarak yetişkinlerin puanlarından daha düşük çıkmıştır. Üniversite eğitimi deneyiminin etikte sürekli ilerlemeyi teşvik edip etmediğini sorgulamıştır.

Finn ve diğ. (1988), kıdemli muhasebecilerin karşılaştıkları etik problemlerin yapısını ve derecesini ve ortaklık (tepe yönetim) faaliyetleriyle etik ilkelerinin etik problemleri azaltmadaki etkinliğini araştırmışlardır. Sonuçlar en zor etik problemlerin vergi beyanlarının değiştirilmesi ve vergi kaçakçılığı konusunda müşteri talepleri, bağımsızlık ve çıkar çatışması, finansal tabloların değiştirilmesi konusunda müşteri talebi, kişisel-mesleki problemler ve ücret problemleri olduğunu göstermiştir. Muhasebe mesleğinde

etikle ilgili tutumların analizi, muhasebecilerin muhasebe mesleğinde etik olmayan davranışta bulunma fırsatı olduğunu algıladıklarını, etik olmayan davranışın başarıya götüreceğine genel olarak inanmadıklarını ve tepe yönetimin (ortakların) etik olmayan davranışı kınamaları durumunda muhasebeciler tarafından algılanan etik problemlerin azalacağını göstermiştir.

Armstrong (1988) katılımcılardan birçok etik ikilemleri benzerliklerine göre sınıflandırmalarını istemiştir. Yüksek P puanı alan muhasebecilerin sınıflandırmaları, diğerlerinininkinden farklı bulunmuştur. Armstrong, daha yüksek ilkeli muhasebecilerin, diğer muhasebecilerden daha farklı bir dünya görüşünü olduğunu ve toplum ve diğerlerine olan görev bilinçlerini daha özümsemiş olabileceklerini ifade etmiştir (Akt. Karcher, 1992).

Shaub (1994) bir denetçinin hayatından bir günün tasvir edildiği bir senaryoyu muhasebecilere uygulamış ve üç etik konunun yerleştirildiği metnin her bir paragrafında gördükleri temel sorunları listelemelerini istemiştir. Sonuçlara göre etik duyarlılık, mesleki bağlılık, örgüt bağlılığı veya etik yönelimden etkilenmemektedir ve yaşla pozitif ilişkilidir (Akt. Karcher, 1992).

Stanga ve Turpen (1991) muhasebeyle ilgili etik ikilemlerle karşılaşıldığında muhasebecilerin yargılarını incelemek için beş muhasebe senaryosunu muhasebe son sınıf öğrencilerine uygulamıştır. Sonuçların etkilenmemesi için öğrencilere, senaryoların etik yargılarla ilgili olduğundan bahsedilmemiştir. Sonuçlar muhasebe öğrencilerinin çoğu etik olmayan davranışa kalkışmayacaklarını gösterse de bazıları, bahsi geçen etik ikilemlerle karşılaştıklarında ne yapacakları konusunda kuşkuludur. Stanga ve Turpen'e göre belli muhasebe öğrencilerinin etik farkındalığını belki de uygun ödevlerle geliştirmek için mantıklı bir fırsat olduğu görülmektedir. Etik yargılarda cinsiyete göre fark gözlenmemiştir.

Karcher (1992), denetçilerin etik sorunlar konusunda tetikte olup olmadığını, bu konunun ne kadar önemli olduğu ile ilgili algılarını ve sorunların algılanan önemini ve duyarlılık eşiklerini hangi faktörlerin etkilediğini araştırmak için meslek üyelerine her

biri farklı bir etik problemle ilgili olan üç denetim senaryosundan oluşan deney uygulamıştır. Sunulan muhasebe veya denetim problemleri farklıdır ve metne yerleştirilmiştir. Katılımcının etik bir sorunun varlığından söz edip etmeyeceğini tahmin etmeye yarayan faktörler etik sorunun yapısını, sorunun ciddiyetini ve katılımcının yaşını içermektedir. İş pozisyonu, uzmanlık, benzer bir etik sorunla daha önce karşılaşmış olması ve eğitim seviyesi anlamlı bulunmamıştır. Etik sorunun yapısı ve etik soruna verilen önem faktörleri anlamlı bulunmuştur.

Shaub'un (1994) demografik değişkenlerin denetim öğrencilerinin ve denetçilerin ahlaki yargılarıyla ilgili olup olmadığını değerlendirmek için denetim öğrencileri ve denetçilerle yaptığı çalışmanın sonucuna göre yaş ve eğitimin ahlaki yargıyla ilişkisi her iki örnek için de anlamlı bulunmamıştır. Ağırlıklı not ortalaması yüksek olan kız öğrencilerle etik dersi alanlar her iki örnekte de ahlaki yargı seviyeleri yüksektir. Denetçilerin etik yargıları üzerine yapılan bazı çalışmalarda etik yargıları yüksek olan denetçilerin müşteri baskısına daha dirençli olduğu, etik yargıları daha düşük olan denetçilerin ise ekonomik değişkenler ve kendi çıkarları yönünde tepki verdikleri ortaya çıkmıştır (IFAC Approaches).

Eynon ve diğerleri'nin (1997) küçük firmalarda çalışan muhasebecilerle serbest çalışan muhasebecilerin etik yargı becerilerini belirlemek için yaptıkları çalışmada, küçük firma çalışanlarının etik yargı becerileri diğerlerinden düşük çıkmıştır. Erkeklerin etik yargı becerileri kadınlarınkinden daha düşük çıkmıştır. Ayrıca yaşı büyük olanların puanları daha düşük çıkmıştır. Daha liberal olanların puanları, daha muhafazakar olanlardan daha yüksek çıkmıştır. Mezuniyetin üzerinden yıllar da geçse, etik dersi almış olanların etik yargı becerileri, daha yüksek çıkmıştır. Katılımcılar işletme müfredatına etik derslerinin katılması konusunda büyük destek vermişlerdir.

Cohen ve diğerleri'nin (1998), muhasebe ve diğer sosyal bilimler öğrencileriyle yaptıkları çalışmada etik değerlendirme, niyet ve yönelimde cinsiyet ve bilim dalına dayalı farkları ölçmek istemişlerdir. İş etiğiyle ilgili senaryolar kullanmışlardır. Sonuçlara göre kadın ve erkeklerin bir eylemi etik olarak algılayıp algılamadıkları konusunda anlamlı farklılıklar vardır. Kadınlar, erkeklere göre kuşkulu eylemleri daha

az etik bulup bunları uygulama konusunda daha isteksizdirler. Ayrıca, muhasebe dalında olanlar, diğer dallarda olanlara göre eylemleri daha az etik bulmuşlardır.

O'Leary ve Radich'in (2001) muhasebe son sınıf öğrencilerinin etik tutumlarıyla ilgili Avustralya'da yaptıkları çalışmada bir kamu kurumunu (Vergi Dairesi gibi) veya hissedarları dolandırmak için rüşvet almak, sınavda kopya çekmek ve farklı durumlarda bildirici olmak üzerine öğrencilere anket uygulanmıştır. Sonuçlara göre, yüksek oranda öğrenci rüşveti kabul edecek görünmektedir. Yakalanılma riski öne sürüldüğünde bu oran düşmektedir. Erkek ve kız cevaplarındaki fark anlamlıdır. Erkekler kızlara göre dört kat daha fazla etik olmayacak şekilde davranacak görünmektedir. Öğrencilerin yüzde 28'i sınavda kopya çekebilecek görünmektedir, yine yakalanma riski bu oranı düşürmektedir. Erkek ve kız öğrencilerin cevapları arasındaki fark daha az anlamlıdır. Yüzde 50'den fazla öğrenci de Vergi Dairesine veya hissedarlara karşı yapılacak hileyi bildirme isteği göstermektedir. Sadece, yüzde 8'i sınavda kopya çekilmesini bildirme isteğindedir. Sonuçlar, etik eğitime önem verilmesi gerektiğini göstermektedir.

Mugan ve Atay (2003) muhasebe ve işletme konularındaki etik ikilem senaryolarıyla Türk kız ve erkek işletme öğrencilerinin etik duyarlılık düzeyini ve ceza yargılarını ölçmüştür. Öğrenciler daha önce iki sömestr finansal muhasebe dersi, iki sömestr de işletme dersleri almış olup yönetim muhasebesi dersi alan üçüncü sınıf öğrencileri oldukları için muhasebe ve işletme senaryolarını anlayacak düzeydedirler. Senaryolar genel olarak muhasebecilerin ve işletmecilerin gerçek hayatta karşılaşabilecekleri ikilemlerle ilgilidir. Sonuçlara göre muhasebe konularındaki etik yargılarda cinsiyete göre bir farklılık yoktur, ancak işletme ile ilgili senaryolarda önemli cinsiyet farkı gözlenmiştir, kız öğrenciler daha etik farkındalık içindedirler. Ceza konusunda, muhasebe ortamında erkeklerin kızlardan daha sert cezaları uygun gördükleri gözlenmiş, işletme ortamındaki cezalarla ilgili anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Ponemon ve Glazer (1990) iki ayrı (sosyal bilimler ve muhasebe) üniversiteden öğrenci ve mezunları karşılaştırarak muhasebecilerin etik yargı seviyesini araştırmıştır. Son sınıf

muhasebe öğrencileriyle muhasebe mezunlarının etik yargı seviyeleri 1. sınıf öğrencilerinden, sosyal bilimler bölümünün puanları da muhasebe bölümünden daha yüksek çıkmıştır.

Bean ve D'Aquila'nın (2003) öğrencilerin kavramsal etik ikilemlere çalışan profesyonellerle aynı biçimde cevap verip vermeyeceğini incelemek için muhasebe öğrencileri ve muhasebecilerle yaptıkları çalışmada anlamlı bir fark bulunmuştur. Hem öğrencilerin hem de profesyonellerin muhasebe ikilemlerinin gereklerini bildiğini, aradaki farkın ikilemlerde algılanan önemle ilgili olduğunu, öğrencilerin ikilemleri profesyonellerden daha yüzeysel bulduklarına inandıklarını belirtmişlerdir.

Arzova ve Kidwell'in (2004) yaptığı çalışmada ise, son sınıftaki Türk muhasebe öğrencilerinin etik açısından davranışları, O'Leary ve Cotter'in (2000) Avustralyalı ve İrlandalı öğrencilerle yaptıkları çalışmanın sonuçları ile karşılaştırılmıştır (Altuk, 2006, s. 48). Kültür farklılıklarının ortaya konmaya çalışıldığı çalışmanın sonucuna göre Türk öğrencilerin, rüşveti kabul etme konusunda Avustralyalı öğrencilerle aralarında önemli bir farklılık gözlenmezken, İrlandalı öğrencilere nazaran daha az eğilimli oldukları gözlenmiştir. Avustralyalı öğrencilerin, Türk öğrencilerine göre sınavlarda kopya çekmeye daha meyilli oldukları; ancak bunun ortada yakalanma riski olmadığı zaman geçerli olan bir durum olduğu bulunmuştur. Türk öğrencilerin, İrlandalı öğrencilere göre bu durumdan yetkilileri haberdar etmeye daha meyilli olduklarını, ancak İrlandalı öğrencilerin ankette yer alan herhangi bir duruma ilişkin olarak yetkilileri haberdar etme konusunda isteksiz oldukları ortaya çıkmıştır.

Fleming ve diğerleri' nin (2009) muhasebe etiği ikilemlerinin mesleki ortamının muhasebe öğrencilerinin ahlaki yargısını etkileyip etkilemediğini araştırdıkları çalışmada denetçilerin veya şirket muhasebecilerinin karşılaşabileceği dört etik ikilem kullanmışlardır. Amerika'daki büyük bir üniversitenin 101 muhasebe öğrencisinden bu dört ikilemi incelemelerini ve her bir durumda muhasebecinin gerçekçi bir şekilde nasıl karşılık vereceği ile ilgili düşüncelerini belirtmelerini istemişlerdir. Beklendiği gibi, muhasebe öğrencilerinin denetim şartlarında, şirket şartlarına göre daha yüksek ahlaki yargı seviyesi olduğu görülmüştür. Öğrenciler etik bilgilerini muhasebe ortamına esnek

bir şekilde taşımayacak gibi görünmektedirler. Bu sonuç, muhasebe akademisyenlerine ve uzmanlarına, muhasebe müfredatındaki etiğin denetime dayalı olarak vurgulanmasının, öğrencilerin, muhasebe mesleğinin farklı bölümlerinde gereken etik karar verme yeterliliğini geliştirmede yetersiz kalabileceğini bildirmektedir.

2.2 MUHASEBE HATA VE HİLELERİ

2.2.1 Muhasebede Hata

Bu bölümde hatanın muhasebe açısından tanımı yapılacak, muhasebe hatalarının nedenleri ve yapılan hata türlerine yer verilecektir.

2.2.1.1 Muhasebe hatalarının tanımı

Hata kavramı Türk dil Kurumu'nun sözlüğünde kelime anlamı olarak “istenmeden ve bilmeyerek yapılan yanlış, yanılma, yanılğı” olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere hatalar muhasebe açısından istek dışında çalışanlar tarafından yapılan yanlışlıklar şeklinde de açıklanabilir.

Muhasebe bilimi için hata, finansal tablolarda ve muhasebe kayıtlarında yapılan matematiksel yanlışlıklar ya da muhasebe ilkelerinin uygulanmasında gözden kaçma ve gerçek verilerin yanlış beyanlarıdır (Glasser, 1990, s. 255). Muhasebe hataları genel olarak kanun, yönetmelik ve yönerge gibi yasal mevzuata, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ile işletme politikalarına ve doğruluğu kabul edilen ilke ve prensiplere aykırı olan; ancak kasıt unsuru olmayan hareket ve davranışlardır.

Hata şirket çalışanının bilmeyerek veya istemeyerek yapmış olduğu yanlışlıklardır. Bu hatalar (Pamukçu, 2000, ss. 4-5);

- i. Şirket personelinin finansal tabloların hazırlanmasına temel öneme sahip olan muhasebe belgelerini yanlış veya eksik olarak hazırlamış olmasından

kaynaklanır. Bu tip olaylara örnek olarak, sene sonuna doğru bazı satıcılardan gelen faturaların gözden kaçırılarak hiç kayıtlara girmemesi veya satış fiyatlarının yanlış girilerek satış veya alacak rakamlarının eksik veya fazla olması durumunu verebiliriz.

- ii. Şirket çalışanının olayları veya bazı durumları yanlış yorumlaması, bir takım tahminlerin yanlış yapılmasına neden olabilmektedir. Örnek olarak teknolojik yönden eskiyen ve satılamayacak durumda olan bazı envanterin hala satılabilecek durumda olduğunu düşünerek gerekli karşılıkların ayrılmamasını verebiliriz.
- iii. Şirket çalışanı hesapların tasnif edilmesinde (sınıflandırılması) yanlışlıklar yapabilir. Örnek olarak, bazı gider kalemi sayılabilecek harcamaların duran varlık hesabına kaydedilebilmesini veya kısa ve uzun vadeli borçların birbirinin yerine yazılabilmesini verebiliriz.

2.2.1.2 Muhasebe hatalarının nedenleri

Muhasebe açısından hataların yapılma nedenleri temelde bilgisizlik, tecrübesizlik, ihmal ve dikkatsizliktir. Bu sebepler aşağıda detaylı şekilde açıklanmıştır.

2.2.1.2.1 Bilgisizlik ve tecrübesizlik

Teknoloji ve ekonomideki gelişmelere paralel olarak işletmeler yapı olarak daha karmaşık bir hale gelmiştir. Bu karmaşık yapı işletme bünyesinde gerçekleştirilen hesapsal işlemleri ve dolayısıyla muhasebeyi de etkilemiş, muhasebe konusunda uzmanlaşma zorunlu bir hale gelmiştir. Uzmanlaşmanın zorunlu hale geldiği böyle bir ortamda işletmeler kaliteli, dürüst, muhasebe kavram ve ilkelerini ve muhasebe konusundaki yasal düzenlemeleri iyi bilen elemanları istihdam etmelidirler (Pamukçu, 2000, s. 5). Ayrıca işletme çalışanlarının işletme içi eğitime tabi tutularak yetiştirilmeleri, gerektiğinde seminerler ile desteklenmelidir. Böylelikle muhasebe hatalarının yapılması en aza indirilmiş ve işletme içi kontrolde arttırılmış olacaktır.

2.2.1.2.2 İhmal ve dikkatsizlik

Muhasebeye ait işlem ve olaylar gerçekleştirilirken, bilgi kadar önemli olan bir başka hususta; işe ve göreve olan gerekli dikkat ve özenin gösterilmesidir. Aksi takdirde, dikkatsizlik, unutkanlık, ilgisizlik ve ihmâl sonucu yapılan işlemler muhasebede düzensizliklere ve hatalara sebep olacaktır.

İhmâl olarak kabul edilen hatalar, bir işletmenin hesap işlerinde göstermesi gereken ve gerçekten gösterilebilecek durumda olan dikkat ve ihtimamı göstermemesi yüzünden meydana gelmektedir (Pamukçu, 2000, s. 5). Muhasebe hatalarının oluşmasındaki söz konusu ihmâl ve dikkatsizlikler, ay sonlarında düzenlenen mizanlarla ve hatalardan zarar gören üçüncü şahısların hatırlatmalarıyla ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında sağlıklı ve kontrollü bir muhasebe akışının olduğu işletmelerde hataların oluşmasına sebep olan söz konusu ihmâl ve dikkatsizlikler yapıldıktan kısa bir süre sonra ortaya çıkmaktadır.

2.2.1.3 Muhasebe hataları

Muhasebe hataları çok çeşitli olabilmektedir. Genel olarak muhasebe hataları aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır.

- i. Matematiksel Hatalar,
- ii. Kayıt Hataları,
- iii. Devir Hataları,
- iv. Unutma ve Tekrarlama Hataları,
- v. Sayım ve Muhasebe İlkelerini Uygulamada Hata,
- vi. Bilanço Hataları.

2.2.1.3.1 Matematik hataları

Matematik hataları, muhasebe işlemlerine ilişkin hesaplamalarda matematiksel dört işlemde birinde hata yapılması sonucu işlemlerin defter kayıtlarına yanlış geçirilmesiyle ortaya çıkar. Bu tür hataların kayıtlar üzerinden tespiti, çift kayıt sistemi

nedeniyle mümkün değildir. Doğrudan belgeler üzerinde yapılacak aritmetik incelemeler ile ortaya çıkabilir. En çok yapılan matematiksel hatalar aşağıdaki gibidir (Irmak vd., 2002, s. 30):

- a) Envanter cetvellerinin hesaplanması sırasında yapılan hatalar,
- b) Amortisman tutarlarının yanlış hesaplanması,
- c) Maaş bordrolarının hazırlanması sırasında yapılan hatalar,
- d) KDV tutarının yanlış hesaplanması,
- e) Yeniden değerlendirme işlemleri sırasında yapılan hatalar.

Örneğin, bir gider hesabının borç bakiyesi 1.000 TL iken 1.500 TL şeklinde hesaplanarak dönem kar veya zararı hesabına geçirilmesi bir matematik hatasıdır. Bu hata gider hesabı bakiyesinin yanlış hesaplanmasından kaynaklanmıştır ve dönem kazancının 500 TL eksik hesaplanması sonucunu doğurmuştur.

Günümüzde teknolojik ilerlemelerle birlikte işlemler bilgisayar destekli programlarla yapıldığından aritmetik işlemler bilgisayarda kullanılan paket programlarda kendiliğinden hesapladığı için matematik hataları çok fazla olmamaktadır.

2.2.1.3.2 Kayıt hataları

Belgeler muhasebe kaydı altına alınırken yapılan rakam ve hesap yanlışlıklar kayıt hataları olarak açıklanmaktadır. Kayıt hatalarını rakam hataları, hesap hataları, borç ve alacak tarafın karıştırılması şeklinde üç başlık altında incelemek mümkündür:

Rakam Hataları: Belgelerdeki yazan miktarların rakamsal olarak defter kayıtlarına yanlış yazılması sonucu oluşan hatalardır. Bu hata genellikle rakamda bulunan sıfırların eksik ya da fazladan yazılması yada takdim tehir olarak da tanımlanan rakamların yerlerinin hatalı biçimde kayda alınması sebebiyle meydana gelmektedir. Bu tür hatalarda aritmetik işlemlerin ve kullanılan hesap isimlerinin doğru olduğu görülür, ancak rakamsal hatalar mevcuttur (Duman, 2008, s.148). Örneğin, tutarı 700 TL olan bir

satış faturasının kayıtlara 550 TL olarak aktarılmış olması hatası sonucu satış faturası tutarı kayıtlara 150 TL eksik geçirilmiş olmaktadır.

Hesap Hataları: Muhasebede, mali işlemler ve olaylar defter ve belgelere belirlenen kurallara göre kaydedilir. Böylece, muhasebe uygulamaları belirli kurallara göre yapılmış olacak ve bu şekilde uygulama dolayısıyla oluşabilecek karışıklıkların önüne geçilmiş olacaktır. Kayıtları yapılan işlemlerin muhasebeleştirilmesi yapılırken işlemin ait olduğu hesaba kaydedilmesi gerekmektedir. Bu işlemler kayıt altına alınırken, yanlış algılanması, muhasebe ilkeleri, vergi kanunlarının iyi ve doğru yorumlanamaması sonucunda ait olduğu hesaba kaydedilmeyerek farklı bir hesaba kaydedilmesi sonucu ortaya çıkan hatalardır.

Örneğin; bir malın satışından dolayı alınan 100.000 TL değerindeki senet daha sonra tahsil edilecekse “Alacak Senetleri” hesabına yapılması gereken kaydın “Yurt İçi Satışlar” hesabına yapılması bir hesap hatasıdır.

_____ / _____

100 Kasa Hesabı 100.000

600 Yurt İçi Satışlar H. 100.000

_____ / _____

Bu muhasebe kaydında hesap hatası yapılmıştır. Çünkü söz konusu senet daha önce satışla ilgili yevmiye kaydında satış hesabına kaydedilmiştir. Şimdiki işlem senedin bedelinin tahsil edilmesidir. Dolayısıyla doğru kayıt aşağıdaki gibi olmalıdır:

_____ / _____

100 Kasa Hesabı 100.000

121 Alacak Senetleri H. 100.000

_____ / _____

Bir işletmede yukarıdaki gibi yanlış bir kayıt yapılmış ise, önce muhasebe ilkelerine göre ilk yevmiye kaydının ters bir kayıtla iptal edilmesi ve daha sonra doğru yevmiye kaydının yapılması gerekir veya tek bir düzeltme kaydı yapılarak da bu yanlışlık giderilebilir.

Borç ve Alacak Tarafın Karıştırılması: Muhasebe kayıtları çift taraflı kayıt esasına göre yapılmaktadır. Muhasebeye konu olan işlemler doğru olarak algılanmasına rağmen ve hesapların isimleri doğru olarak kullanılmasına rağmen alacaklı kayıt edilmesi gereken yerde borçlu, borçlu kaydedilmesi gereken yerde ise alacaklı olarak yazılması sonucu oluşan hatalardır.

Örneğin, müşterinin verdiği 10.000,00.- TL' lik miktarlı bir senedin kaydı aşağıdaki gibi yapılmaktadır:

_____	 /.../.....	_____
120 Alıcılar Hesabı		10.000,00.-
121 Alacak Senetleri Hesabı		10.000,00.-
_____	/	_____

Yukarıda yapılan bu hatalı kaydın düzeltilmesi için kayıt yapılan miktarın 2 katı ile ters orantılı bir kayıt düşülerek hata aşağıdaki şekilde düzeltilir:

_____	 /.../.....	_____
121 Alacak Senetleri Hesabı		20.000,00.-
120 Alıcılar Hesabı		20.000,00.-
_____	/	_____

2.2.1.3.3 Devir hataları

İşlemlerin defterden deftere, defterden mizana ya da yevmiye defterine kaydedilirken bir işlemin büyük deftere kaydı esnasında yapılan yanlış kayıtlardan dolayı oluşan hatalara devir (aktarma) hataları denmektedir. Yevmiye defterinde 450 TL olarak bulunan miktarın defteri kebirdeki hesaba 550 TL şeklinde geçirilmesi bu hata türüne bir örnektir. Nakil hataları manuel (elde yapılan) muhasebe kayıtlarında karşımıza çıkmaktadır. Oluşan önemli devir hataları ise şunlardır:

- i. Bir rakamın yanlış geçirilmesi,
- ii. Doğru bir rakamın yanlış hesaba aktarılması,
- iii. Bir hesabın borcuna yazılması gereken bir rakamın aynı hesabın alacağına kaydedilmesi,
- iv. Yevmiye defterinden büyük deftere nakil sırasında bir rakamın iki defa geçirilmesi,
- v. Bir rakamın yevmiye defterinden büyük deftere aktarılmasının unutulması.

Nakil hataları manuel (elde yapılan) muhasebe kayıtlarında karşımıza çıkmaktaydı. Günümüzde ise; muhasebe işlemleri bilgisayar destekli paket programları ile kayıt altına alındığı için pek karşımıza çıkmamaktadır.

2.2.1.3.4 Unutma ve tekrarlama hataları

İşletmeyi ilgilendiren alış, satış ve gelir-gider gibi faaliyetlerin yanlış döneme kaydedilmesi, kayıtlara hiç alınmaması yada aynı işlemin bir defadan fazla kaydedilmesi şeklinde ortaya çıkan muhasebe hatalarıdır.

2.2.1.3.5 Sayım ve muhasebe ilkelerini uygulamada hata

Kasa ve stok sayımında yapılan hatalar sayım hatalarını oluşturmaktadır. Muhasebe ilkelerini uygularken yapılan hata ise personelin muhasebe ilkelerini uygularken tutar,

sınıflandırma, sunum veya tam açıklama konularında yanlışlık yapması durumunu kapsar.

2.2.1.3.6 *Bilanço hataları*

Bilanço, bir işletmenin varlıklarının ve varlıkların kaynağını teşkil eden unsurların belirli bir tarihte gösterildiği tablodur. Bilanço düzenlenirken temel muhasebe kavramları ve muhasebe standartları esas alınmaktadır (Çaldağ, 2007, s. 250). Bilançonun düzenlenmesi sırasında işletmelerin uyması gereken kurallara bilanço ilkeleri denilmektedir. Bilanço ilkelerine uyulduğu takdirde, ilgili kişiler işletmenin istedikleri tarihteki finansal durumunun ne olduğu ile ilgili doğru bilgiye ulaşabilirler. Bilanço düzenlenirken belirtilen ilke ve esaslara uyulmaması durumunda bilanço hataları ortaya çıkmaktadır.

Bilanço hatalarını üç grupta ele almak mümkündür.

Bunlar: ilk grup, işletmenin aktif ve pasiflerinde bulunan kıymetlerin değerlendirilmesinin ve karşılık ayrılmasının muhasebe kurallarına, kanuni şartlara göre yapılmamış olması durumunda meydana gelen hatalardır. Bunlara kısaca değerlendirme hataları da denilmektedir. İkinci grup bilanço hatası da bilançoda ne için yapıldığı belli olmayan ve kapalı hesapların bulunması durumunda ortaya çıkan hatalardır. Son olarak yapılan hatalar ise birleştirme hatalarıdır. Bu hatalar aktif ve pasif hesapların karşılaştırılması sonucu birleştirilmesi esnasında ortaya çıkar.

2.2.2 Muhasebede Hile

Bu bölümde hilenin genel bir tanımı yapılacak, daha sonra hilenin muhasebe açısından tanımına yer verilerek hilenin nedenleri araştırılacak, hile grupları açıklanacak ve muhasebede yapılan hilelere yer verilecektir.

2.2.2.1 Hile kavramı

Hile kavramının günümüzde tek ve kapsayıcı bir tanımı bulunmamakla birlikte hile ile ilgili çok çeşitli tanımlar literatürde yer almaktadır. Hile bir başka kişi ya da grubun zararına neden olacak şekilde bilerek ve isteyerek aldatma faaliyeti olarak tanımlanabilir (Bozkurt, 2009, s. 60). Hile tanımlamalarında yolsuzluk, aldatma, usulsüzlük, dolandırıcılık vb. gibi pek çok kavram hile kavramının kapsamı içerisine dahil edilmektedir. Ayrıca sosyal güvenlik hileleri, kamu sektörü hileleri, yanlış sigorta hasarı talepleri ve kredi kartı hileleri de günümüzde hile konusunda göze çarpan olaylardır.

Hukukun pek çok alanını ilgilendiren ve birçok hukuki düzenlemeye konu olan hile kavramı aldatan, aldatılan ve yapılan fiil ile olmak üzere üçlü bir etken ile ortaya çıkan bir durumdur. Hileyi yapan kişi bilerek ve düşünerek hile eylemini gerçekleştirmekte; menfaat sağlamak için kasıtlı olarak karşı tarafı hataya sevk etmekte veya yönlendirmeye çalışmaktadır (Saban, 2006, ss. 59- 60).

2.2.2.2 Muhasebe hilelerinin tanımı

Muhasebe hileleri; işletmenin kayıt, belge ve hesaplarının belirli çıkarlar elde etmek ve başkalarına yanıltıcı bilgi sunmak amaçlı gerçeği gizleyecek biçimde düzenlenmesi, tahrif edilmesi ve gizlenmesi şeklinde açıklanabilir (İrmak vd., 2002, s. 39).

Muhasebede yapılan hatalar muhasebe kayıtlarında yapılırken, muhasebe hileleri daha çok belgeler üzerinden belgenin içeriğini değiştirmek suretiyle yapılır. Belge üzerinde yapılan hileler muhasebe sistemi içerisinden kolaylıkla anlaşılamaz. Çünkü, yapılan hile zaten bilinçli olarak yapıldığından ortaya çıkmasını önlemek için gerekli tedbirler alınarak yapılmaktadır. Hileler; işletme çalışanları, işletme yöneticileri ve işletme sahipleri tarafından yapılabilmektedir.

İşletmelerde yapılan hilelerin hem finansal hem de finansal olmayan ağır sonuçları vardır. İşletmelerin tamamen yok olmasına kadar gidebilecek sonuçları ile hileli finansal raporlamalar özellikle son 10-15 yılda daha da gözle görülür bir şekilde artmıştır. Hileli

finansal raporlamanın en ufak sonucu bile diğer krizlere göre çok daha ağır olabilir. Bu sonuçlar hem işletmenin kendisi açısından hem de işletme ile ilgili üçüncü kişiler açısından geçerlidir (Hogan ve diğ., 2008, s. 232). Ayrıca, muhasebe hileleri sermaye piyasalarının etkinsizliğine yol açmakta ve bunun sonucunda ekonomik kaynakların dağılımında olumsuzluklar görülebilmektedir. İşletme ile ilgili üçüncü kişilerin menfaatlerinin zedelenmesi mikro bazda, sermaye piyasasının etkinliğinin azalması ve refah seviyesinin düşmesi makro bazdadır. Ayrıca hem mikro hem de makro bazda bir güven kaybı ve motivasyon eksikliği oluşur. Bu denli ağır sonuçları olan muhasebe hilelerinin nedenlerinin çok iyi araştırılması gerekmektedir.

2.2.2.3 Hilenin nedenleri

İşletmeler tarafından bakıldığında hilenin başlıca nedenlerinin başında vergiden tasarruf elde etmek ve işletmenin iyi durumda olmadığı dönemlerde daha rahat kredi alabilmek için şirketin durumunu iyi göstermeye çalışma çabasıdır. Halka açık şirketlerde hisse senedinin piyasa değerini değiştirmek ve üzerinden spekülasyon yapmak veya azınlıkta kalan ortakların aleyhine ağırlıklı ortak lehine düzenleme yapmak genelde hilelerin gerçek kaynağıdır. Finansal tablolar bazen kuruluşun pozisyonu ve sonuçlarını yanlış temsil eder. Finansal tabloların yanlış bildirimi muhasebe kayıtlarının bilinçli değiştirilmesinden oluşur (Kaval, 2008, s. 65).

Hileli finansal tablo sunumunun işletmeler açısından nedenleri aşağıda kısaca açıklandığı gibidir:

Bazı Yolsuzlukları Gizlemek: Yolsuzluğun çok fazla tanımı yapılmakla birlikte yolsuzluk genel kapsamda kamuda kendi çıkarları amacıyla görevin kötüye kullanılmasıdır. Ancak günümüzde yolsuzluk kavramı artık sadece kamuyu kapsamakla kalmamış aynı zamanda özel işletmeler için de kullanılmaktadır.

İşletmenin Mevcut Durumunu Olduğundan Farklı Göstermek: Günümüz koşullarında işletmeler ve bankalar artık borsada işlem görmeye başlamıştır ve bu sebeple işletmelerde yapılan hilelerin birçoğu bilançolar üzerinden yapılmaktadır. Aslında kar

elde edemeyen işletmeler biraz daha çok vergi vermeyi göze alarak işletmeyi kardaymış gibi göstermeye çalışır ve üst kademedeki çalışan kişilere ek ücretler ödeyerek hem çalışanları ve fon sahibi kişileri hem de kredi sağlayan kuruluşları aldatmaya çalışırlar.

Vergi Kaçırma: Vergi kaçırma, vergi dairelerine vergi vermek zorunda olan işletmelerin vergi dairelerine kayıt yaptırmaktan kaçınmaları veya vergiye konu olacak işlerin belgelerinin ortadan kaldırılması ya da olduğundan az gösterilmesi şeklinde yapılan bir hile türüdür.

Çalışanlar açısından ise hilenin nedenini baskı, fırsatlar, motivasyon ve haklı gösterme unsuru oluşturmaktadır. Baskı unsurunu mali ve iş ile ilgili baskılar oluşturmaktadır. Mali unsur paraya olan gereksinimden kaynaklanmaktadır. Çalışanların yaptığı hilelerin çoğu mali içerikli baskılardan kaynaklanmaktadır. Bu baskılar aşağıdaki gibi sıralandırılabilir (Bozkurt, 2009, s. 114);

- i. Güzel yaşama isteği,
- ii. Yüksek tutarlardaki kişisel borçlar,
- iii. Kötü alışkanlıkların finanse edilmesi,
- iv. Yüksek tutarlardaki sağlık ve eğitim harcamaları,
- v. Beklenmeyen mali ihtiyaçlar.

İş ile ilgili baskılar; çalışanın işinden memnun olmaması, haksızlığa uğraması ya da buna inanması, beklediği terfiyi alamaması, düşük ücretle çalıştırılması, üstlerinden gerekli takdiri görememesi gibi nedenlerden doğmaktadır.

Fırsat unsuru ise işletmede çeşitli kontrol mekanizmalarının eksikliğinden ortaya çıkar. Yani fırsat varsa çalışan hile eylemine başvurabilir. Çalışan hile yapmak ister ama inançları, ahlaki yapısı, yakalanma korkusu ve işini kaybetme korkusu gibi nedenlerle hile yapmaktan vazgeçebilir.

Hissedilen baskı ve fırsatlar arttıkça, kişinin bahaneye daha az ihtiyacı olmaktadır. Hissedilen baskı ve fırsatlar azaldıkça, kişinin bahaneye daha çok ihtiyacı ortaya

çıkacaktır. Bazen baskılar veya bahane bulma olanağı o kadar yüksektir ki örgüt hileyi ne kadar çok önlemeye çalışsa da hırsızlık yine de oluşabilmektedir. Aslında hilenin özellikle maliyetinin etkin şekilde önlenmesi mümkün olmamaktadır. Bu nedenle bir örgütün yapması gereken en iyi şey hilenin maliyetinin azaltılmasıdır.

Motivasyon unsuru ise çalışanların işinden mutlu olmaması, haksızlığa uğradığını düşünmesi, kıskançlık, öç alma, aç gözlülük, saygı görme veya yaptığı hilenin ortaya çıkartılmasının mümkün olmadığını düşünmesidir. Ancak motivasyon unsuru, mali unsura göre hileye başvurma nedeni olarak çok az miktarda gerçekleşmektedir.

Haklı gösterme unsuru ise hileye motive olan ve işletmede uygun fırsatı bulan çalışan hile eyleminden dolayı vicdani rahatsızlık duymaya başladığında ama bu fırsatı değerlendirmek istediğinde ortaya çıkar. Çalışan bu noktada en azından kendisini, yaptığı işin kötü bir iş olmadığına inandırmaya çalışır. Çalışanın hile eyleminde kendisini haklı göstermek için başvuracağı temel düşünceler aşağıdaki gibi sıralandırılabilir (Romney ve Steinbart, 2006, s. 154):

- i. Sadece hakkım olanı alıyorum.
- ii. Zaten herkes yapıyor.
- iii. Yaptığım kötü bir şey değil.
- iv. İyi bir amaç için yapıyorum.
- v. Ödünç alıyorum, daha sonra tekrar iade edeceğim.

Yapılan hilenin çeşidine göre kendini haklı göstermek için ileri sürülen gerekçeler de farklılık göstermektedir. Örneğin; büyük bir işletmede hile yapıldığında gerekçe olarak şirketin bunu karşılayabileceği öne sürülmektedir. Ya da yapılan hileyi önemsiz görerek büyük bir zarar verilmediği iddia edilmektedir. Bilerek yapılan bu tür hilelerde haklı bir neden göstermek kolaylaşmaktadır. Ayrıca bu tür hilelerde işletmenin bunu hak ettiğine inanmak da kolaylaşmaktadır. Diğer yandan dolandırılan kişinin sevilmemesi ya da saygı duyulmaması hile yapmaya iten önemli bir faktördür (Duffield ve Grabosky 2001,s.4). Başka bir ifade ile hiç kimse dürüst bir kişiyi dolandırmaya yeltenmeyecektir. Bu gerekçede hile yapılmasının sorumluluğu dolandırılan kişiye yüklenmektedir. Ayrıca hileler için öngörülen cezaların yetersiz olması, bu davranışların normal davranışlar

olarak görülmelerine neden olmaktadır. Bu da hileyi haklı göstermek için yeterli bir sebep oluşturmaktadır. Ayrıca haklı gösterme unsuru, kişinin düşünce yapısıyla ve psikolojik boyutuyla ilişkili olduğu için somut olarak gözlemlenebilir bir unsur değildir ve açığa çıkartılması da oldukça zordur.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşıldığı üzere haklı gösterme temelde hile yapan kişilerin iç dünyasıyla bağlantılı olduğu için ortaya çıkartılması ve ölçülmesi zor bir unsurdur. Bu yüzden diğer iki unsur olan baskı ve fırsat unsurundan daha önemlidir.

2.2.2.4 Hile grupları

Hile sadece işletme içerisindeki kişiler tarafından değil aynı zamanda işletme dışındaki kişiler tarafından da gerçekleştirilebilir. Çalışanlar tarafından yapılan hileler, doğrudan kendilerine başka bir ifade ile hile yapana fayda sağlamaya yöneliktir. Yönetim hileleri ise çoğunlukla işletmeye fayda sağlamak amacıyla yapılmaktadır.

Genel olarak hile grupları beş ana başlık altında toplanabilir. Bu başlıklar Tablo 1’de görüldüğü gibidir:

Tablo 2.1: Hile Grupları

Hile Türü	Kurban	Hileyi Yapan	Açıklama
Çalışan Hileleri	İşveren	Çalışanlar	Çalışan hırsızlık yapar.
Yönetim Hileleri	Mali Tablo İlgilileri	Tepe Yöneticileri	Mali tablolar olduğundan farklı gösterilir.
Yatırım Hileleri	Yatırımcılar	Bireyler	Yatırıma para yatırılır.
Satıcı Hileleri	Alım Yapan İşletmeler	Satıcılar	Fiyatlar şişirilir, sevk olmadan para alınır.
Müşteri Hileleri	Satış Yapan İşletmeler	Müşteriler	Satıcı aldatılır.

Kaynak: Bozkurt N. (2009). İşletmelerin Kara Deliği Hile: Çalışan Hileleri. Alfa Yayınları: İstanbul, s.65

2.2.2.4.1 Çalışan hileleri

Çalışan hileleri işletme içerisinde işverenle iş ya da hizmet akdi içerisinde çalışan kişiler tarafından yapılan hilelerdir. Bu hile türünde çalışanlar işletmeye ait varlıklara el koyarak ya da işletme varlıklarını amacı dışında kullanarak hileleri gerçekleştirmektedirler. Genellikle varlıkların çalınması ya da zimmete geçirilmesiyle yapılan bir hile türü olarak nitelendirilebilmektedir. Çalışanlar tarafından işletmeye ait nakit, stok, demirbaş v.b. varlıklar çalınmaktadır veya üçüncü bir şahıs yardımıyla işletmeye ait varlıklar zimmete geçirilmektedir.

İşletme çalışanları tarafından yapılan hile veya suistimal neredeyse tüm işletmeleri etkilemektedir. Çalışanların işletmelerde yaptıkları çok çeşitli hileler bulunmakta ve çoğu zaman işletmenin iç kontrollerini aşmak için çalışanlar, sahte belgeler kullanmaktadırlar. Bu yüzden belki de çalışan hilelerinin önlenmesinde muhasebeciler en önemli pozisyonda bulunmaktadırlar, çünkü operasyonların ve işlemlerin nasıl yürüdüğüne en hakim olan kişiler onlardır.

ACFE' nin araştırması sonucunda hilenin boyutu ve çalışanın şirketteki görev süresi arasında aynı zamanda direk bağlantı olduğunu ortaya koymuştur. Şirketin 10 sene ve üzerinde çalışanı olanlar şirkete ortalama \$220.000, şirketin 1 sene ve altında çalışanı olanlar ise ortalama \$51.000 zarar verdikleri saptanmıştır. Görülmüştür ki kıdem arttıkça ve işletme çalışanına yetki ve özgürlük tanındıkça işletme çalışanlarının hile yapma fırsatları o kadar çok olacaktır (ACFE, 2014, Report, s. 53).

2.2.2.4.2 Yönetim hileleri

Yönetim hilelerinin işletme üst yönetimince işletmenin durumunu olduğundan daha iyi ya da olduğundan daha kötü durumda göstermek amacıyla mali tabloların makyajlanmasıyla yapılan bir hile türüdür. Hileli Finansal Raporlama olarak adlandırılan bu hile türünü yakalamak oldukça zor olup en maliyetli hile türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bununla birlikte, yöneticiler hile yaptıklarında kasıtlı olarak bu sistem ve politikaların çalışmasına engel olmaktadır. İnsanlar kasıtlı olarak gerçekleştirdikleri eylemi örtbas etmek için kullanılmakta olan sistemi tuzağa düşürmektedirler. Sistem yapılan hatalara ışık tutabilir fakat hileleri ortaya çıkarmak için yeterli olamaz. İşletmeler çalışanlarını varlıklar, bilgiler ve müşterilerle görevlendirmektedirler. İş dünyasında işletmelerin insanlara güven duymadan ürün ve hizmetleri satışa sunabilmeleri ve para kazanmaları neredeyse imkansızdır.

2.2.2.4.3 Yatırım hileleri

Yatırım hileleri genellikle kooperatifler, bankerler veya gayrimenkul yatırım ortaklıklarında görülen bir hile türüdür. İşletme üst yönetimince planlanan yatırımlar işletme ile ilgilenen yatırımcılara sunulmaktadır. Yatırımcıların desteğinin alınmasından sonra söz konusu yatırım değersiz hale gelmektedir. Yatırımcıların yaptığı yatırımlar zimmete geçirilerek yurtdışına aktarılmaktadır.

2.2.2.4.4 Satıcı hileleri

Satıcı hileleri işletmeye mal ve hizmet satan kişiler tarafından yapılan hile türüdür. Bu hile türünde genellikle işletme içerisinde çalışan kişilerle yapılan anlaşma sonucunda gerçekleştirilir. Örneğin, satıcı işletmeye eksik miktarda mal teslim etmekte ancak ambar memuru bu durum karşısında eksik malları sanki eksik yokmuş gibi kayıtlara almaktadır.

2.2.2.4.5 Müşteri hileleri

Müşteri hileleri genellikle işletme içerisinde çalışan kişiler yardımıyla gerçekleştirilmektedir. Müşteri hileleri, çalışan hileleri ve profesyonel hilelerden farklı olmaktadır. Çünkü, müşterilerin piyasadan hedeflenen ürün veya hizmeti elde etmek için gerekli finansal kaynakları bulunmaktadır. Ama onların yaşamlarında hilekar davranışlara yer verip vermemeleri kendi seçimleri kalmış bir durumdur. Örneğin, müşteriler ilk başta parasal gider gerektiren durumlarda hilekar davranış

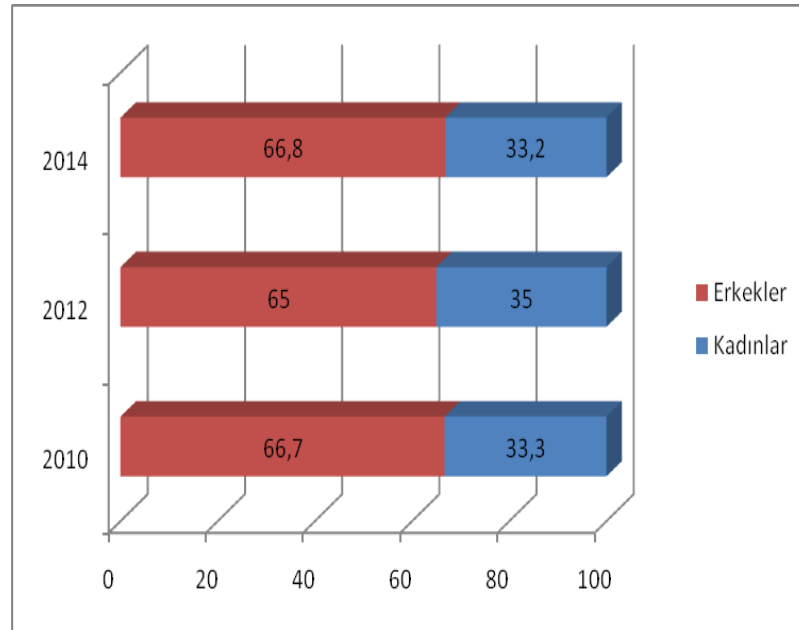
sergileyebilirler. Örneğin, düşük fiyatla mal satın alınması, ödeme yapılmadan mal alınması ya da ödeme yapılmadığı halde ödeme yapılmış gibi gösterilmesi birer müşteri hilesi kapsamında değerlendirilir.

2.2.2.5 Hile yapan kişilerin özellikleri

Çalışmamızda hile yapan kişilerin özellikleri cinsiyet, yaş ve çalıştığı pozisyona göre incelenmiştir.

2.2.2.5.1 Cinsiyet bakımından hilekârın özellikleri

Şekil 2.2:Hile yapanların cinsiyet dağılımı

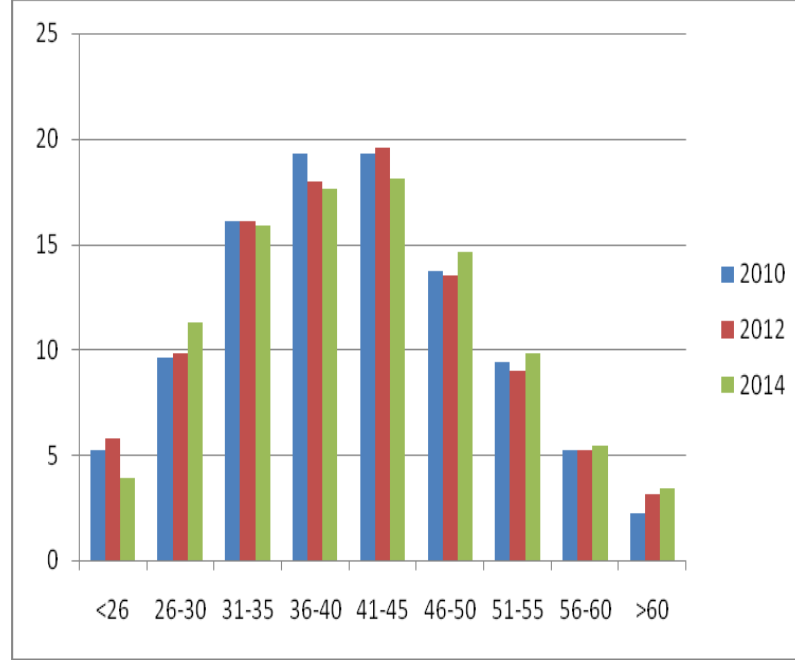

Kaynak: ACFE 2014 Report , s. 49

ACFE tarafından yayınlanan Şekil 1'deki 2014 yılı raporuna göre erkeklerin kadınlardan daha çok hile yaptığını göstermektedir. Erkeklerin yayınlanan her üç raporda da bayanlardan daha çok hile yaptığı görülmektedir. Erkeklerin genellikle kadınlardan daha üst pozisyonlarda görev alması ve işletme ile ilgili kararlarda daha etkili olması nedeniyle daha yüksek tutarlarda hile yapılma olasılığı göz önünde tutulmalıdır.

2.2.2.5.2 Yaş dağılımı bakımından hilekârın özellikleri

Şekil 2.3: Hile yapanların işletmedeki yaş dağılımı

Kaynak: ACFE 2014 Report , s.48

ACFE tarafından yayınlanan Şekil 2'deki 2014 yılı raporuna göre 35-45 yaş aralığındaki çalışanların diğer yaş gruplarına göre daha fazla hile yaptığı ve yapmaya eğilimli olduğu görülmüştür. Bunun sebebi, bu yaşlar arasında çalışanların daha hırslı ve daha fazla maddi gelir elde etme, geleceği garanti altına alma gibi sebeplerden olduğu olabilir.

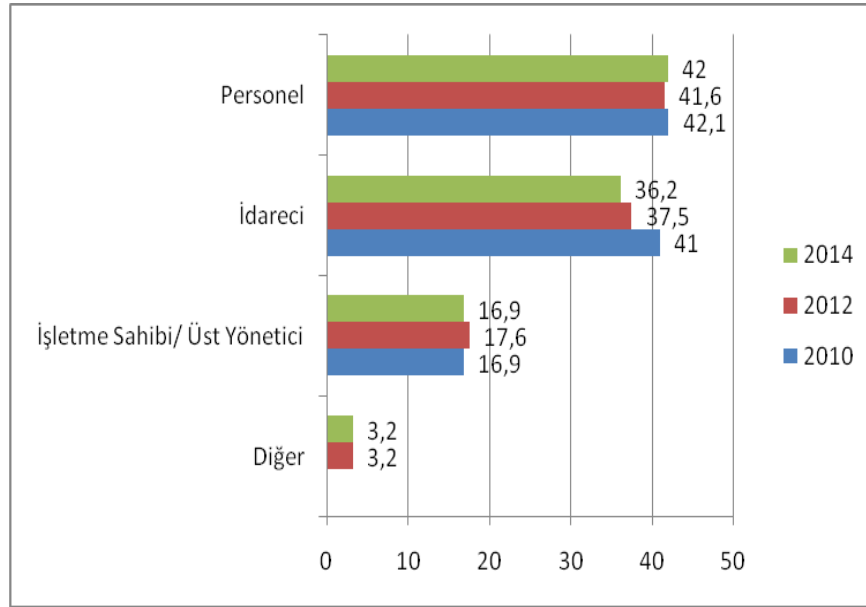
ACFE raporuyla benzer sonuçlar elde eden PwC-Global *2014 Ekonomik Suçlar Araştırması*'nda (2014,20), hileye başvuran çalışanların % 76'sinin erkek çalışan ve % 73'ünün 31-50 yaş aralığında çalışanlar olduğu sonucuna ulaşmıştır. ACFE (2014,48) ve PwC-Global¹ (2014,20)'in raporundaki verilerden yaşça büyük olan çalışanların şirketlerde daha üst pozisyonlarda bulundukları ve bu sebeple şirketin gizli ve önemli bilgilerine erişimlerinin daha rahat olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

¹ PwC (2014), "Economic Crime: A Swiss Perspective, Global Economic Crime Survey, 2014, PwC Switzerland

2.2.2.5.3 Çalıştığı pozisyon bakımından hilekârın özellikleri

ACFE (2014)' nin raporuna göre en çok hile çalışanlar tarafından yapılmakta fakat en fazla kayba üst yönetimde çalışanlar sebep olmaktadır. Alt kademe çalışanları sık ve ufak miktarlı hileler yaparken, üst yönetim çalışanları az ve büyük miktarlarda hileler yapmaktadırlar. Hileye başvuran çalışanların 2010-2014 yüzdeleri Şekil 3'te gösterilmektedir.

Şekil 2.4: Hile yapanların işletmedeki pozisyonlarının dağılımı

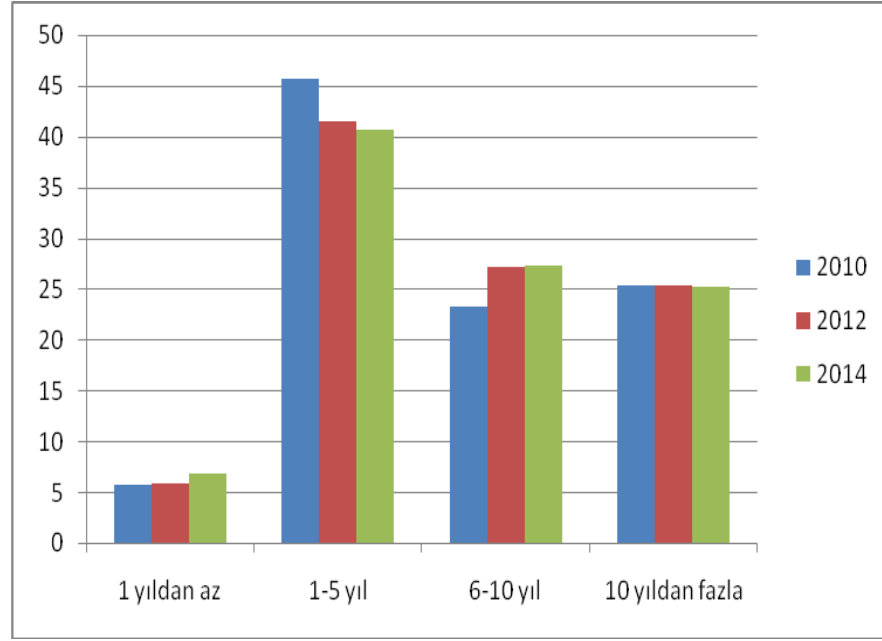
Kaynak: ACFE 2014 Report , s. 40

İşletmede yapılan hilelerin sıklığı pozisyonlara göre farklılık göstermektedir. Yukarıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere en sık hile çalışanlar tarafından yapılmaktadır. Daha sonra idareciler ve üst yöneticiler gelmektedir. En sık hilenin üst yönetimde çalışan ve idari görevde bulunanlar tarafından yapılmasının sebebi, mali yetkilerin ve kontrol görevinin bu kişilerin elinde olmasından kaynaklanmaktadır. Bu kişiler aynı zamanda fonların erişiminde de yetkilidirler (Wells, 2008, s. 33). Uzun çalışma süresi ve çalıştığı pozisyon gereği güven duyulan bu çalışanlar kontrol mekanizmasından uzak kalmakta ve bu güveni kötüye kullanarak hileye başvurmaktadırlar.

2.2.2.5.4 Kıdem bakımından hilekârın özellikleri

ACFE (2014, s. 52) yıllık raporundaki veriler ışığında, hile yapan çalışanların çalışma süresi arttıkça, işletme içindeki bilgi, deneyim ve yetkilerinin de arttığı söylenebilir. Bu durum çalışanlara olan güveni artırır ve bunu fırsat bilen çalışanlar da daha rahat bir şekilde hileye başvurur.

Şekil 2.5: Hile yapanların işletmedeki kıdem dağılımı

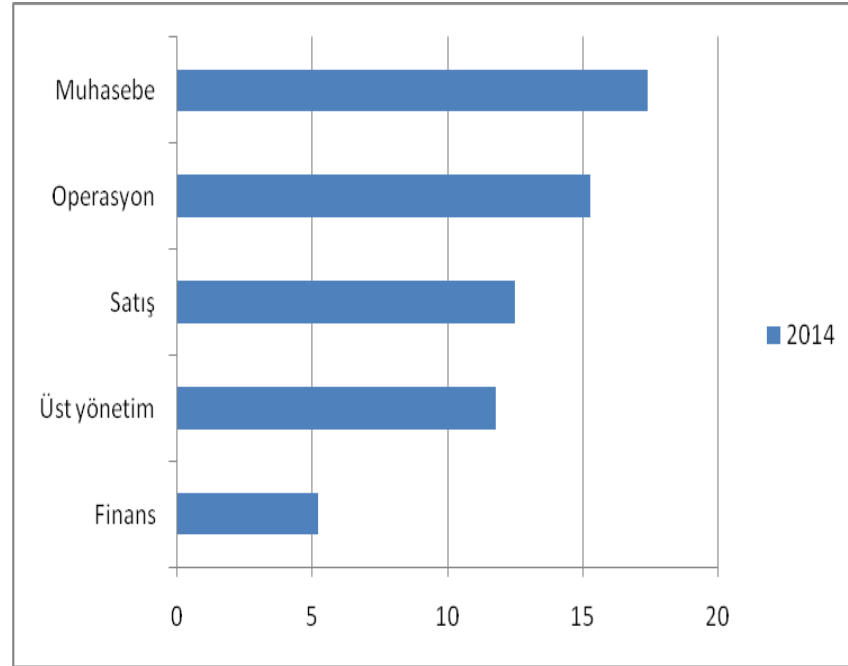
Kaynak: ACFE 2014 Report , s. 52

Şekil 4'teki ACFE (2014, s. 52) yıllık raporunda hileye başvuran çalışanların % 47,5'inin 5 yıl ve 5 yıldan daha az, % 52,5'sinin 5 yıldan fazla çalışma süresine sahip oldukları saptanmıştır. Rapora göre 1-5 yıl arasındaki kıdeme sahip olan çalışanlar hile yapmaya daha eğilimlidirler.

2.2.2.5.5 Çalıştığı bölüme göre hilekârın özellikleri

ACFE (2014, s. 55) raporunda hileye başvuran çalışanların en fazla muhasebe (% 17,4), üst yönetim (% 11,8), operasyonlar (% 15,3) ve satış (% 12,5) bölümlerinde görev yapmakta oldukları görülmektedir. Hileye başvuran çalışanların çalıştıkları bölümlere göre dağılımı Şekil 5'de gösterilmiştir.

Şekil 2.6: Hile yapanların çalıştığı bölüm dağılımı

Kaynak: ACFE 2014 Report , s. 57

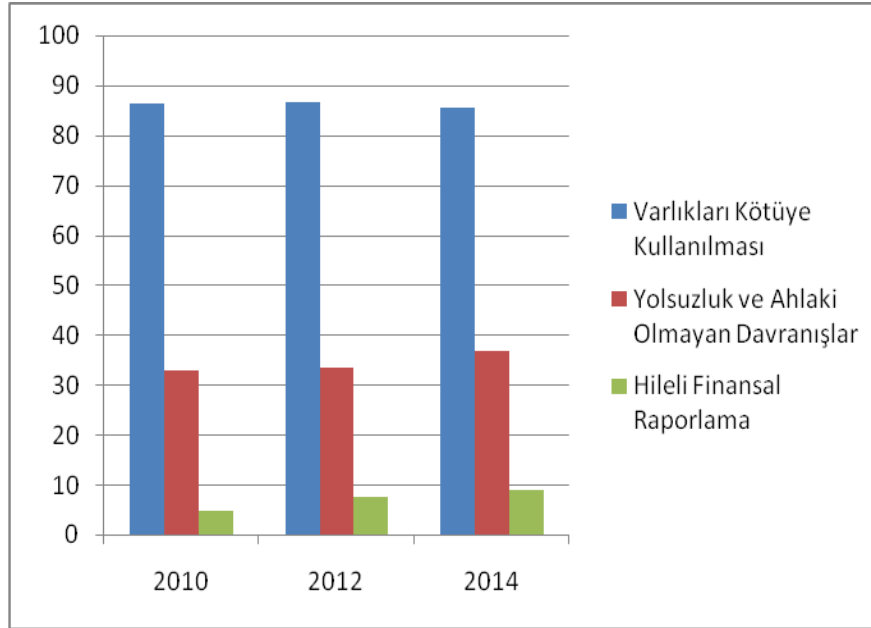
Diğer taraftan, yapılan hileler sonucu şirketlerin en fazla maddi kayba uğramasına sebep olan bölümler ise başta üst yönetim (680.000 ABD Doları), olmak üzere yönetim kurulu (500.000 ABD Doları), finans (500.000 ABD Doları) ve envanterdir (depolama) (245.000 ABD Doları). Muhasebe bölümü çalışanları ise en fazla çek hileleri (% 35,7), fatura sipariş hileleri (% 31,3) ve para kaçırma hilelerine (% 22,2) başvurumaktadırlar. Üst yönetimde çalışanlar ise en fazla haksız edinim (% 51,9), fatura-sipariş hileleri (% 35,9) ve gider hilelerine (% 26,9) başvurumaktadır. Satış bölümü çalışanları, en fazla haksız edinim (% 29,5), fatura-sipariş hileleri (% 21,5) ve gayri nakdi hilelere (% 24,1) başvurumaktadırlar. Finansal raporlama hilelerine en fazla üst yönetimde (% 26,3) çalışanlar ve finans (% 13) bölümlerinde çalışanlar tarafından başvurulmaktadır.

2.2.2.6 Muhasebede yapılan hileler

Uluslararası Sertifikalı Hile Denetçileri (ACFE) ise hileyi; yolsuzluk, varlık zimmete geçirme ve hileli raporlar olmak üzere 3 başlık altında incelemektedir (ACFE, 2008, s. 7).

ACFE tarafından yayınlanan 2014 Global Hile Raporu'nda hilenin maliyetinin 3.7 Trilyon USD civarında olduğu tahmin edilmektedir. Tespit edilen hile türlerinin ACFE tarafından yayınlanan raporlar ışığında yıllar itibariyle dağılımları ve ortalama zararları aşağıdaki grafiklerde daha net gösterilmektedir.

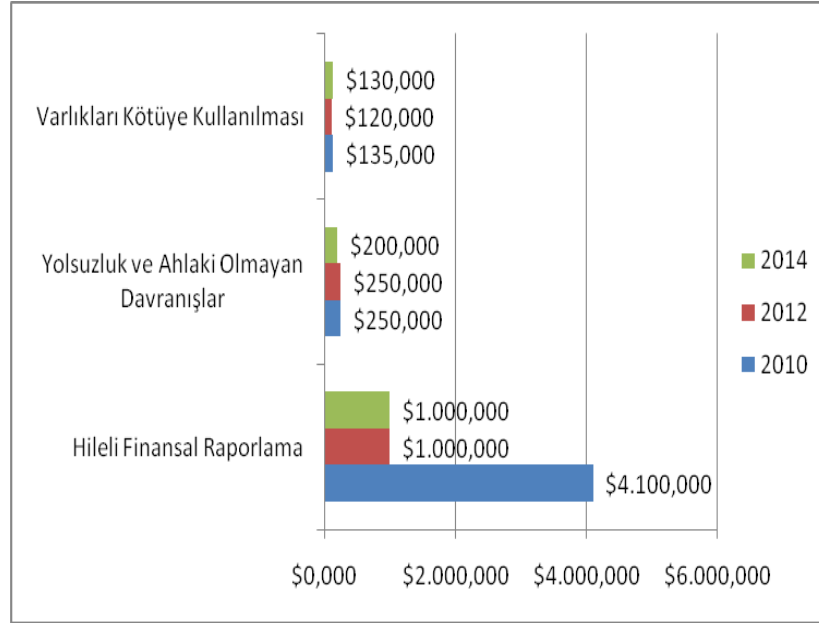
Şekil 2.7:Hile türleri

Kaynak: ACFE 2014 Report , s. 12

ACFE tarafından yayınlanan Şekil 4'teki 2014 raporundan alınan istatistiksel bilgiler bize en çok yapılan hile türünün varlıkların kötüye kullanımının olduğunu göstermektedir. Ancak hilelerin yapılış sıklığıyla maliyetleri arasında ters orantı bulunmaktadır. Çünkü, hileli finansal raporlama en az rastlanılan hile türü olmakla birlikte en büyük maliyetli hile türü olduğu grafiklerden rahatlıkla anlaşılmaktadır.

Şekil 2.8: Hilelerin ortalama kayıpları

Kaynak: ACFE 2014 Report , s. 12

ACFE tarafından yayınlanan raporlardan alınan Şekil 5'teki istatistiksel bilgiler bize en çok yapılan hile türünün varlıkların kötüye kullanımının olduğunu göstermektedir. Ancak hilelerin yapılış sıklığıyla maliyetleri arasında ters orantı bulunmaktadır. Çünkü hileli finansal raporlama en az rastlanılan hile türü olmakla birlikte en büyük maliyetli hile türü olduğu iki grafikten rahatlıkla anlaşılmaktadır.

2.2.2.6.1 Varlıkların kötüye kullanılması

Varlıkların kötüye kullanılması, zimmete geçirme; (1) nakit ve (2) nakit dışı olmak üzere iki ana gruba ayrılmıştır (ACFE, 2008, s. 6).

Nakit zimmete geçirme; (i) muhasebe kaydı yapılmadan önce yapılan nakit hırsızlığı, (ii) muhasebe kaydı yapıldıktan sonra yapılan nakit hırsızlığı, (iii) hileli ödemeler şeklinde alt bölümlere ayrılmıştır.

Muhasebe kaydı yapılmadan önce yapılan nakit hırsızlığı, işletme tarafından tahsil edilen nakdin muhasebe kayıt sistemine dahil edilmeden önce işletme çalışanı

tarafından zimmete geçirilmesidir. Bu özelliği ile bu tür hileler kayıt veya defter dışı hileler olarak da bilinmektedir. Muhasebe kaydı yapılmadan önce yapılan nakit hırsızlığı, genellikle işletme içerisinde nakit tahsilatı yapılan birimlerde meydana gelmektedir. İşletme iç kontrol sistemini yok sayan üst yönetim de bu tür hileleri gerçekleştirmek açısından uygun pozisyonundaki kişilerdir.

Muhasebe kaydı yapıldıktan sonra yapılan nakit hırsızlığı, işletme defter ve kayıtlarında kayıtlı olan nakdin, işletmenin irade ve isteği dışında çalışan tarafından ele geçirilmesi yani çalınmasıdır. Muhasebe kaydı yapıldıktan sonra yapılan nakit hırsızlığı hileleri sonucunda muhasebe kayıtlarında gözüken nakit tutarı ile fiili sayım sonucunda tespit edilecek olan nakit tutarı arasında mutabakatsızlık olacaktır. Bu nedenle nakdi çalan personelin, yaptığı hileyi gizlemek için uygun olmayan işlemler veya hileli muhasebe kayıtları yapması gerekmektedir. Aksi takdirde çalışanın yaptığı hile kolaylıkla tespit edilebilir.

Hileli ödemeler işletme tarafından yapılan nakit ödemeleri ile ilgilidir. Hileli ödemeler; çek hileleri, yazar kasada yapılan nakit hırsızlıkları, fatura hileleri, bordro hileleri ve harcama hileleri olmak üzere beşe ayrılmaktadır.

Nakit dışı zimmete geçirme ise; (i) stoklar ve diğer varlıkların amaç dışı kullanılması ve (ii) stoklar ve diğer varlıkların çalınması olarak bölümlendirilmiştir.

Stoklar ve diğer varlıkların amaç dışı kullanılması, işletmeye ait nakit dışı varlıkların, işletmede çalışan kişiler tarafından kişisel amaçlar için kullanılması yoluyla meydana gelmektedir. Bunun başlıca örnekleri, mesai saatleri içerisinde bilgisayar, yazıcı veya diğer elektronik aletlerin kişisel amaçlar için kullanılmasıdır.

Stok veya varlıkların çalınmasında; doğrudan hırsızlık, varlık talepleri ve transferleri, satın alma ve teslim alma hileleri, stoklar ve diğer varlıklar ile ilgili sahte satış işlemleri olmak üzere dört temel yöntem bulunmaktadır.

Doğrudan Hırsızlık: İşletme çalışanının stoklardaki malları fiziken alıp götürmesidir. Burada çalışanın ortaya çıkan stok eksikliğini muhasebe defter ve kayıtlarında gizlemeye yönelik herhangi bir çabası bulunmamaktadır.

Varlık Talepleri ve Transferleri: İşletme içerisinde bir lokasyondan başka bir lokasyona mal taşınması yapılırken malların çalınmasıdır.

Satın Alma ve Teslim Alma Hileleri: İşletmeye gelen malların teslim alınmasından sorumlu olan kişinin teslim aldığı mal miktarını olduğundan düşük göstererek aradaki farkı çalmasıdır.

Stoklar ve Diğer Varlıklar ile ilgili Sahte Satış İşlemleri: Çalışan, stokların çalınma hilesini gizlemek için bazen hileli satış ve teslimat belgeleri hazırlayıp anlaşmalı olduğu bir kişiye mal teslimatı yapılmasını sağlayabilir.

2.2.2.6.2 Yolsuzluk ve ahlaki olmayan davranışlar

Yolsuzluk ve ahlaki olmayan davranışlar; (1) çıkar çatışması (satın alma yolsuzlukları, satış yolsuzlukları, diğer), (2) rüşvet alma (fatura komisyonları, ihale rüşvetleri, diğer), (3) bağış ve hediyeler, (4) irtikap olarak gruplara ayrılmıştır.

Çıkar çatışması kamu görevlilerinin veya işletme çalışanlarının resmi görevlerini ve sorumluluklarını tarafsız ve objektif bir şekilde yerine getirmelerini etkileyen bireysel çıkarlara sahip olmaları durumunda meydana gelir (Yüksel, 2014). Kamu görevlilerinin veya kurum çalışanlarının kişisel faydaları sadece kendilerine yönelik de olabilir, ailesine veya yakın çevresine yönelik de olabilir. Her iki durumda da çıkar çatışması meydana gelmektedir. Kişi eğer kendi veya yakın çevresinin çıkarı için bulunduğu konumu kullanıyorsa bu durumda çıkar çatışmasından söz edilebilir.

Rüşvet alma ise, herhangi bir sektörde işlevlerini yerini getiren bir kurum çalışanın görevi olan bir iş için gerekli olmayan bir para veya malı alması ya da bir çıkar elde

etmesi, ya da para, mal veya çıkar alacağının teminatını karşı taraftan istemesidir (Aydın ve Yılmaz, 2007, s. 35). Rüşvet alan kişiye sağlanan yarar, para veya pahalı hediyeler gibi maddi unsurlar olabileceği gibi, gelecekte gerçekleştirilecek bir taahhüt veya is vaadi gibi manevi unsurları da kapsamaktadır. Para, mal veya diğer menfaatlerin fiilen teslimatı gerçekleşmemiş olsa dahi, teklif edilmesi rüşvetin gerçekleşmesi için yeterlidir. Aynı şekilde, rüşvet suçunun oluşması için işin istenildiği gibi görülmüş veya yapılmış olması şart değildir.

Bağış ve hediyeler, işletme çalışanın gereğine uygun olarak tamamladığı görevi sonucunda, bu işten olumlu çıkar sağlayan kişilerin, iş tamamlandıktan sonra işletme çalışanına maddi bağış ve hediyeleri kabul eden çalışanların çoğunun hediye veren işletmenin lehine bir etkilenme olmadığını öne sürmesine rağmen, işverenler bunun aksini düşünmektedir. İlişkilerin gelişmesi açısından bir araya gelinmiş bir iş yemeği gibi hediyeler genellikle zararsızdır. Ancak, çalışanın kasıtlı olarak veya bilinçaltında hediye veren kişi veya işletme lehine davranış ve işlemlerde bulunmaya başlamasıyla, bu hediyeler zararsız olmaktan çıkmaktadır. Bu nedenle işletmelerde yazılı olarak hazırlanmış etik kurallar olmalı, bu kurallar bağış ve hediyeler ile ilgili düzenlemeleri de kapsamalıdır.

İrtikap olayında, kamu görevlisi karşındaki kişinin zor durumda olmasını fırsat bilerek kişiyi zorlayarak ya da ikna ederek kendisine yönelik bir fayda isteğinde bulunmaktadır. Bu durum rüşvetin iki taraflı anlaşma aşamasına gelmiş halidir. Buna karşılık irtikapı rüşvetten ayıran en önemli konu, kamu görevlisinin karşısındaki kişiden daha baskın olmasıdır. İrtikap suçunun meydana gelmesi için kamu görevlisinin açıkça bir teklifte bulunması mecburi değildir. Eğer kamu görevlisi karşısındaki kişiye rüşvet vermeye zorlayıcı hareketlerde bulunuyorsa, işi bilinçli olarak yapmıyorsa irtikap olayı meydana gelmiş olur.

2.2.2.6.3 Hileli raporlama

Hileli raporlar; finansal hileli raporlar ve finansal olmayan hileli raporlar olmak üzere 2 grup altında incelenmiştir.

Finansal hileli raporlar:

Finansal hileli raporlama; işletmenin finansal tablolarını etkileyen evrak, kayıt ve finansal işlemleri ile ilgili iken, finansal olmayan hileli raporlama işletmenin finansal tablolarına etkisi olmayan rapor, evrak veya işlemler ile ilgili olarak kasti yanlışlıklar yapılması ve üçüncü kişilerin aldatılmasıdır.

Finansal hileli raporlar; (i) varlık ve gelirlerin olduğundan yüksek gösterilmesi (zamanlama farklılıkları, fiktif gelirler, örtülü borç ve harcamalar, uygun olmayan beyanlar, varlıkların yanlış değerlemesi) ve (ii) varlık ve gelirlerin olduğundan düşük gösterilmesi olarak 2 grup altında toplanmıştır.

Varlıkların olduğundan yüksek gösterilmesi, mevcut olmayan varlıkların varmış gibi muhasebe kayıtlarına geçirilmesi ve varlıkların olduğundan daha yüksek değerle değerlendirilmesini sağlayan uygulamalardır. Böylece, işletmenin cari dönem kârının olduğundan yüksek görünmesi sağlanır. Gelirlerin olduğundan yüksek gösterilmesi için ise, henüz gerçekleşmemiş mal ve hizmet satışları, gerçekleşmiş gibi kabul edilebilir, satışlarla ilgili destekleyici belgelerde tahrifat yapılabilir veya tamamıyla hayali satış faturaları düzenlenebilir.

Varlıkların olduğundan düşük gösterilmesinde ise yatırımcıların ilgisini çekmek amacıyla şirket yönetimi senelik bir gelişme oranı ortaya koyabilir. Örneğin işletmenin hedefi her yıl yüzde 15 büyümeye olabilir. Böyle bir durumda, işletme yöneticileri, her yıl gerçekleştirilmesi gereken büyümeye hedefine ulaşabilmek için, kârlılığın yüksek olduğu yıllarda bu kârın bir kısmını gelecek dönemlere aktarmak isteyebilirler. Böyle bir durumda yöneticiler cari dönemde oldukça muhafazakar muhasebe politikaları izleyerek hileli muhasebe uygulamalarıyla yüksek tutarda gider kaydedebilirler. Bütün bu muhasebeleştirme politikaları cari dönem gelirini hileli bir şekilde ileriki yıllara erteleyip, cari dönem kârını azaltmaya yöneliktir. Bu amaçla, yöneticiler cari dönemde yüksek miktarda şüpheli alacak karşılığı ayırabilir, yükümlülükler için daha yüksek karşılık ayırabilir, sabit kıymetler için daha kısa yararlı ömür tahmininde bulunulabilir ya da sabit kıymetlerin hurda değeri olduğundan daha aşağıda tahmin edilebilir. Bu politikaların sonucu olarak ileriki yıllarda giderler düşük tutulmakta, ayrıca önceki

dönemlerde ayrılan yüksek karşılıkların zarar ya da gider meydana gelmediği için “konusu kalmayan karşılık geliri” kaydedilmesi şeklinde kar istenen amaca uygun olarak belirlenebilmektedir (Küçüksözen ve Küçükkocaoğlu, 2014).

Hileli finansal raporlama hileleri, varlıkların kötüye kullanılması kapsamındaki hilelerden daha önemlidir. Hileli finansal raporlama nedeniyle işletmelerin uğradığı zararlar varlıkların kötüye kullanılması hilelerinin yarattığı zararlardan daha büyük olmaktadır. 21. yüzyılda Enron, Parmalat, Tyco ile telekom sektöründeki Worldcom, Qwest ve Global Crossing gibi büyük şirketleri ve banka sektöründe görülen hile vakaları hileli finansal raporlama üzerine kuruludur (Vinten, 2002). Özellikle son yıllarda işletmelerde yaşanan oldukça yüksek tutarlı kayıplara neden olan hilelerin finansal raporlamada yapılan hilelerden kaynaklanmakta olup hileli finansal raporlama yolu ile işletmelere verilebilecek zararların büyüklüğü konusunda ne kadar önemli olduğunu kanıtlamaktadır (Bozkurt, 2011). Bu sebeple akademik görevi olan kişilerin hilelerin sebeplerini daha fazla araştırması, analiz etmesi ve azaltmak için alınması gereken önlemleri daha gerçekçi şekilde belirtmeleri gerekmektedir.

Finansal olmayan hileli raporlar:

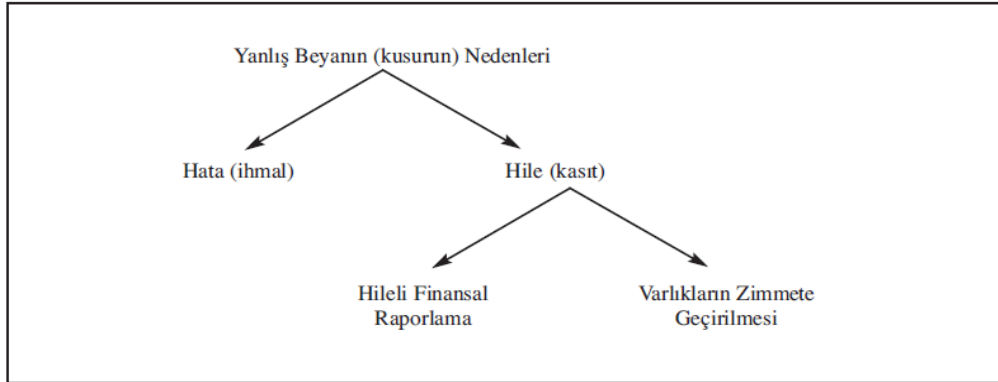
Finansal olmayan hileli raporlar ise; (i) çalışan dokümanları, (ii) iç dokümanlar ve (iii) dış dokümanlar şeklinde açıklanmıştır. Finansal olmayan hileli raporlama; çalışanların özellikle mesleki sertifikalarla ilgili ehil olma durumu konusunda yanlış bilgiler sunulmasını, iç raporlama veya dış raporlama amacı ile ilgili olarak hazırlanmış rapor ve dokümanların kasıtlı olarak yanlış bilgiler içerecek şekilde hazırlanmasını içermektedir.

2.2.3 Hata ve Hileyi Ayıran Temel Özellikler

Finansal tablolarda meydana gelen olumsuz durumların hata ve hile olmak üzere 2 sebebi vardır. Hatalar, bir kıymet hareketinin defterlere kaydedilmemiş olması, bir kıymet hareketinin ait olduğu döneme değil, bir başka muhasebe dönemine kaydedilmiş olması, yanlış bir tutar ile kaydedilmiş olması, ya da yanlış bir hesaba borç veya alacak kaydedilmiş olması sonucu ortaya çıkarlar. Muhasebe hataları bilgisizlik ve dikkatsizlikten dolayı kasıtlı olmayan sebepler ile meydana gelirken, hileler bilinçli

olarak ve kasıtlı olarak gerçekleştirilmektedir. Hile ve hatayı birbirinden ayıran en önemli etken, finansal tabloların gerçeğe uymayan şekilde hazırlanmasının altında yatan sebebin bilerek yapılıp yapılmadığıdır (Erdoğan, 2002, s. 21). Şekil 6’da yanlış beyana sebep olan unsurların hata yani; ihmal ve hile yani; kasıt olduğu görülmektedir.

Şekil 2.9:Yanlış Beyanın Nedenleri

Kaynak: Özbirecikli, 2006, s. 4

İşletmelerde yapılan hata ve hilelerin detaylarına bakıldığında; hataların çoğunlukla çalışan alt görevlerde çalışan kişiler tarafından bilinçsiz yapıldığı, fakat hilelerin daha çok işletmelerin üst kadrolarında görev alan yönetici, müdür gibi kişilerin yaptığı sonucuna varılmıştır (Erol, 2008, s. 231). Aslında gerçekleştirilen iki işlem de hesapların işleyişi ve kayıtların tutulmasında vergi ve muhasebe kurallarına aykırı hareket edilmesi manasını taşımaktadır. Fakat, hata ile hile arasında maddi unsur aynı iken manevi unsorda farklılık bulunmaktadır. Maddi olarak her iki işlem de sakıncalıdır. Ancak manevi olarak biri bilinçli yapılmıştır, diğeri bilinçsiz yapılmıştır (Gürsoy, 2009).

Hile yapan kişi ya da kişilerin amacı, kendileri ya da başkalarının hakkı olmadığı halde bir menfaat elde etmektir. Başka bir deyimle hata yapanlar birilerine zarar verirler ama kendi menfaatleri yoktur; ancak hile yapanlar başkalarına zarar verirken kendileri menfaat elde etme amacındadırlar (Dumanoğlu, 2005, s. 349). Muhasebe hataları çoğunlukla kayıt etme olayı ile sınırlı olmakta fakat muhasebe hileleri hem kayıt etmede hem de yapılan yanlış kayıtların gizlenmesi amacı ile belgeler üzerinde yapılmaktadır. Hatalarda herhangi bir kasıt ve gizleme amacı bulunmadığı için ortaya çıkartılması ve

düzeltilmesi daha kolay iken, hileleri ortaya çıkartmak ve ispat etmek hatalara göre çok daha zordur (Altındağ, 2001, s. 685).

Dürüst kişiler belgeleri değiştirme, kanıtları saklama veya zarar verme gibi davranışlarda bulunmazlar, bu nedenle belge ve kanıtların manipölasyonu bir kasıt unsurunun göstergesi olabilmektedir. Kasıtlı olarak yanlış işlemler gerçekleştirmiş bir çalışan, işletme içerisinde gerçekleştirilen bir hile incelemesi sırasında genellikle biraz daha tereddütlü ve sinirli olabilmektedir. Örneğin, bazı çalışanlar mülakat veya görüşme yapmak istemeyebilirler. Hile incelemelerine engel olmak da kasıt unsurunun bir göstergesi olabilmektedir.

2.2.4 Muhasebe Hata ve Hilelerini Önleme Yöntemleri

Muhasebe hata ve hileleri önlemenin temelde üç amacı vardır. Bunlar; hata ve hileyi önlemek, ortaya çıkarmak ve karşılık vermektir (KPMG, 2006, s. 6). Bu anlamda ilk amaç hata ve hile riskinin azaltılmasıdır. Diğer iki amaç ilk amacın neticesine göre belirlenir. Risk azaldıkça hata ve hilenin ortaya çıkma ihtimali azalır. Hata ve hile olmayınca bu olaylara karşı önlem alınmasının gereği de azalır. Hata ve hilelerden kaynaklanan zararlar azalır, işletmenin itibarı artar ve yatırımcıların beklentileri karşılanır. Bu anlamda hata ve hile riskinin yönetimi için gerekli unsurlar aşağıda açıklanmıştır.

2.2.4.1 Bağımsız denetim

Bağımsız denetim, finansal tabloların gerçeği yansıtıp yansıtmadığını saptayarak, güvenilirliğini artırır. Denetlenmiş olan finansal tablolar yoluyla vergi beyannameleri hazırlanacağı için bu tabloların güvenilirliği, devletin yapacağı vergi denetiminin riskini azaltır (Güredin , 2000, s. 17). Denetlenmiş finansal tablolar işletme yöneticilerinin alacağı kararlara ışık tutar. Bağımsız denetim ile finansal tablo ve raporlar üzerinde analizler yapılarak, işletmenin ekonomik durumu yetkili mercilere tam ve güvenilir olarak aktarılır. Bu durum, işletmenin kredibilitesini artırır. Faaliyetlerin yasal

düzenlemelere uygunluğunun araştırılarak, var olan uygunsuzluklar varsa düzeltilmesini sağlar (Doğan ve Hatunoğlu, 1996, s. 133).

Bağımsız denetim, işletme yönetimi ve çalışanlarının sahtekarlık yapma eğilimlerini önlemeye yardımcı olur ve faaliyetlerine yardımcı olarak, etkinliği artırır. Mali kurumlar (örneğin, ticaret bankaları ve yatırım bankaları) ödünç verme veya mali katılma dolayısıyla işletmelerden iktisadi ve mali durumları hakkında bilgi ve detaylı raporlar istemektedirler. Bu raporların, açılacak kredilere veya yapılacak finansmanlara dayanak olabilmeleri için yetkili ve tarafsız inceleme organlarınca düzenlenerek onaylanmaları gerekir. Dolayısıyla, bu raporların istenen özellikleri sağlayabilmesi için bağımsız denetime ihtiyaç vardır. Denetlenmiş finansal tablolar, işverene ve işçi sendikalarına ücretlerin ve sosyal yardımların pazarlığında yardımcı olur. Kamuya açıklanan denetlenmiş finansal tablolar, işletmeye yatırım yapacak yatırımcıları işletme ile ilgili olası risklerden korur. İşletme ile ilişkisi bulunan tüm kurumlara, o işletme hakkında tarafsız, objektif ve güvenilir bilgi verir.

2.2.4.2 İç denetim

İç denetim, işletmede çalışan personelin katılımıyla gerçekleştirilen hata ve hilelerin önlenmesi ve ortaya çıkmasını sağlamak için yapılan bir çalışmadır. Küçük işletmelerde bu işi yönetici yapabilmektedir, büyük işletmelerde ise iç kontrolün karmaşık olması, iç kontrolü değerlendirmek için iç denetimden faydalanılmasını gerektirmektedir.

İç denetim mali nitelikteki işlemlerin yanında mali olmayan işlemlerin de denetiminde kullanılır. İç denetim ile işletme içinde hem uygunluk hem de faaliyet denetimi birlikte gerçekleştirilir. İç denetimi işletme içinden bir kişi yaptığından bağımsızlık konusunda sıkıntı çekerler. Çünkü, iç denetçi yönetime bağlı olduğundan ve aynı zamanda yönetimin faaliyetlerini denetlemekle de sorumlu olduğundan çıkar ilişkisi sorunu ile karşılaşılır.

İç denetimin bağımsız (dış) denetimle de sıkı bir ilişkisi vardır. Çünkü, dış denetimin başarısı bir anlamda iç denetimin başarısına bağlıdır. Örneğin, hile riski ile ilgilenen bir

dış denetçinin iç denetçiden işletmenin olası hileli faaliyetleri ile ilgili bilgi alması işini oldukça kolaylaştırır. Dış denetçinin bu riskli alanlara daha çok yoğunlaşmasına ve bu alanlarla ilgili daha çok kanıt toplamasına yardımcı olur. Ancak tahmin edileceği gibi iç denetçinin görevini etik kurallara uygun şekilde yerine getirmesi gerekir.

2.2.4.3 İç kontrol

Günümüzde işletmelerin organizasyon yapıları geçmişle kıyaslanmayacak ölçüde büyümüş ve karmaşıklaşmıştır. Bu koşullar altında işletme yöneticilerinin yönetim görevlerini başarılı bir şekilde yerine getirebilmesi için, tüm işletme fonksiyonlarıyla ilgili sağlıklı bilgi akışına ihtiyaçları vardır. Bu bilgi akışı, işletme içerisindeki tüm departmanların faaliyetlerini belirli bir sistematik dahilinde kayıt altına alan ve raporlayan muhasebe departmanları tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda işletmenin hafızası rolünü üstlenen muhasebe departmanlarının önemi, geçmişle kıyaslanmayacak ölçüde artmış ve bu departmanlar işletme içerisinde tüm planlama ve karar süreçlerine aktif destek veren stratejik bir konuma gelmişlerdir. Muhasebe departmanlarının fonksiyonlarının ve öneminin artmasıyla birlikte bu departmanlarda etkin işleyen bir organizasyon yapısının ve denetim sisteminin oluşturulması da önemli bir konu haline gelmiştir. Bu departmanlarda oluşabilecek hata ve hileler, işletmelerin diğer birimleri tarafından gerçekleştirilen her türlü çabanın bir yerde boşa gitmesi ve çıkar sahiplerinin zarara uğraması anlamına gelmektedir.

Piyasada muhasebe personeli tarafından yapılan usulsüzlüklerden dolayı ciddi zararlara uğrayan birçok işletme vakası bulunmaktadır. Bu tür vakalar işletme yöneticilerini başta muhasebe departmanları olmak üzere diğer tüm birimlerde etkin bir iç kontrol ve denetim sistemi oluşturmaya yönelmektedir. Özellikle her türlü gelir ve gider döngüsünün ana yönetim merkezi olan muhasebe departmanlarında hata ve hileleri önlemeye yönelik bir iç kontrol sisteminin oluşturulması büyük önem taşımaktadır.

Hilenin önüne geçmek ve hile yapıldıysa ortaya çıkmasını sağlamak için ilk sorumluluk işletmeyi yöneten kişilerdedir. İşletmeyi yöneten kişiler, finansal tabloların gerekli raporlama standartlarına uygun şekilde hazırlanarak gerçeği yansıtan bir şekilde üst

yönetime sunulmasında görevlidirler. Bu görevi yerine getiren yöneticiler sayesinde, finansal tablolar hata, hile ve usulsüzlükten arınmış bir şekilde hazırlanmaktadır. Ayrıca finansal raporlama ilkelerini gözeten yöneticiler ile iç kontrol sistemi işlevini düzgün bir şekilde yerine getirebilmekte işlerliğini devam ettirebilmektedir. (Öztürk T. Y., s. 8).

İşletmelerin organizasyon yapısının büyümesi ve karmaşıklaşması yöneticilerin yönetim görevlerini yerine getirmelerini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, işletme yöneticileri bazı operasyonel yetkilerini alt kademelere devrederek, strateji ve politika belirlemeye daha fazla zaman ayırmak istemektedirler. Ancak, bu yetki devri ile birlikte bazı suistimaller ortaya çıkmaktadır. Günümüzde işletmeler bu suistimleri önlemeye yönelik olarak çalışanlarını işletmenin çıkar ve amaçları doğrultusunda yönlendirecek prosedürleri içeren iç kontrol sistemlerinden yararlanmakta ve bu sistemlere büyük önem vermektedirler. Bu sistemlerin faydaları neticesinde yöneticiler, işletmeleri düzgün bir şekilde yönetebilmekte, kontrolü kaybetmeden işletmeye hakim olabilmekte, meydana gelebilecek sorunların farkına varabilmekte ve gereken önlemleri alabilmektedirler.

İç kontrol sistemi ile işletmenin birimleri kendi içinde alt birimlere ayrılmakta, her birimin başında farklı kişiler görevlendirilerek çalışanların birbirlerini kontrol etmeleri ve denetlemeleri sağlanmaktadır. Bu şekilde düzgün bir doküman, kayda alma ve raporlama yapılabilen, her çalışanın görevi belirlenebilmekte ve hata ve hileye başvurularının önüne geçilmektedir. Aynı zamanda çalışanların işletmenin sahip olduğu sisteme giriş izni belirli kişilere verilerek her çalışanın sisteme girişi engellenmekte ve bu şekilde varlıklarda meydana gelebilecek eksiklik ve kötü amaçlı davranışların da önüne geçilmektedir. Bu şekilde her iş sistemli bir şekilde işlemekte, belli bir düzende ilerlemekte ve işletme faaliyetlerinde verim ve karlılık sağlanmaktadır. Kurulan bilgi ve belge akışı içerisinde bütün yapılan faaliyetler kayda alınmakta, kayıt edilen bilgilerin doğruluğu denetlenmekte ve çıkan veriler işletme yönetimine düzgün ve doğru bir şekilde iletilebilmektedir. Böylece yöneticiler işletme faaliyetlerini kontrol altında tutarak olumsuz gelişmelere veya verimsizliklere zamanında müdahale etme olanağı bulabilmektedirler (Kaval, 2008, s.126).

İşletmelerde muhasebe departmanları klasik kayıt ve raporlama fonksiyonlarının ötesine geçmiş ve yönetime karar desteği sağlayacak bilgi akışını sağlayan, tüm işletme faaliyetlerinin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesine ve denetlenmesine imkan veren birimler haline gelmiştir. Dolayısıyla bu departmanlar geçmişle mukayese edilemeyecek ölçüde büyümüş ve karmaşıklaşmıştır. İlaveten muhasebe departmanları, işletmeler için hassas bir öneme sahip kasa, banka, çek / senet gibi işlemlerin gerçekleştirildiği birimler olması nedeniyle suistimallere en açık yapıdaki birimlerdir. Bütün bu unsurlar nedeniyle işletmelerin organizasyon yapılarına paralel olarak büyüyen ve karmaşıklaşan muhasebe departmanlarında olası riskleri önleyecek etkin işleyen bir yapının oluşturulması son derece önemlidir. İşletmeler bu risklerin önlenmesi ve sürekli denetlenen bir yapının oluşturulmasında iç kontrol sisteminden yararlanmaktadırlar.

Özetle, işletmelerde oluşturulan iç kontrol sistemleri, işletmenin kendi doğasına uygun, işlemlerin hızlı ancak güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlayacak bir yapıda üst yönetim tarafından tasarlanmalı ve sürekliliği sağlanmalıdır. Oluşturulan sistem uygulanmaya başladıktan sonra da sürekli olarak izlenmeli, aşırı bürokrasi ve maliyet doğuran unsurlar zaman zaman gözden geçirilerek iyileştirici yeni düzenlemeler yapılmalıdır. Ayrıca başlangıçta öngörülemeyen veya zaman içerisinde değişime uğrayan yapı nedeniyle ortaya çıkan riskler sürekli olarak tespit edilerek bu riskleri önleyecek yeni düzenlemeler yapılmalıdır.

2.2.4.4 Risk envanteri geliştirmek

Oluşabilecek muhtemel hileli eylemlere karşılık, gelecekle ilgili hile risk senaryoları geliştirmek gerekir. Buna kısaca risk envanteri denilebilir. Risk envanteri iki adımdan oluşması gerekir. Bunlar girdiler ve analiz aşamasıdır. Girdiler aşamasında işletmeler pazar araştırması yaparak, basında çıkan haberleri inceleyerek, hile ile ilgili işletme içinden bildirilen olayları gözden geçirerek bilgi toplar. Öte yandan analiz aşamasında işletme ile ilgili risk politikası, üst yönetimin tutumu, organizasyonel kültür, işletme içi eğitim, rekabet durumu, işletmenin hedefleri vb. faktörlerle birlikte toplanan bilgiler analiz edilir ve bir tahminde bulunulmaya çalışılır (Hedley ve Cohen, 2010, s. 50). Örneğin, bir rekabet ortamında işletmenin aynı büyüklükteki bir işletme ile aynı hedefi

tutturması için gereken imkanlar mevcut mu yoksa zorla mı olacak bunun bilinmesi önemlidir. Yine aynı şekilde işletme için tespit edilen hedeflere üst yönetimin ulaşması mümkün mü yoksa ulaşılamayacak bir hedef mi var bunun bilinmesi gerekir. Bu tür sorularla işletmenin geleceği ile ilgili tahminlerde bulunmak bir risk kontrol aracı olarak kabul edilebilir.

2.2.4.5 İnsan kaynakları prosedürleri

İşletmeye personel alımından önce personelin geçmişi araştırılmalıdır. Çünkü, yeni alınacak personelin diğer işletmeden atılma sebebi hileli eylemleri olabilir. Kişinin referansları kontrol edilmezse dürüst olmayan bir kişi ise alınmış olabilir. Dürüst olmayan bir personel masum bir işletmeyi çok büyük miktarlarda dolandırıp, dolandırdığı keşfedilmeden başka bir işletmeye geçmek isteyebilir. Bu kişilerin özgeçmişleri incelenip verilen bilgilerin doğru olup olmadığı kesinlikle kontrol edilmelidir. Özellikle önceki işvereni ile ilgili verdiği telefon numaralarına güvenilmemelidir. Bu nedenle önceki işverenin telefon numaraları bağımsız kuruluşlardan alınmalıdır. Daha sonra ise alındıktan altı ay sonra ikinci bir referans kontrolü yapılmalıdır. Çünkü dürüst olmayan bir kişinin bir önceki isten çıkarılma nedeninin ilk araştırma esnasında ortaya çıkarılması için gereken zamana sahip olunmayabilir (Bierstaker ve diğ., 2006, s. 524). Özellikle güven gerektiren pozisyonlarda dürüst kişilerin istihdamı önemlidir. Bu nedenle daha önce hile yapma ihtimali olan bir kişiyi işe almamak en mantılı yol olmasına rağmen eğer herhangi bir sebeple işe alındıysa konumu iyi belirlenmelidir

2.2.4.6 Yetki sınırları

Hileli finansal raporlamalar üst yönetimin sorumluluk alanına girmeyen alanlarda faaliyet göstermesi ile de gerçekleşebilir. Bu anlamda özellikle dijital ortamların korunması için şifre bazlı koruma önlemler alınarak yetkiler sınırlandırılmalıdır. İnternet ve e-ticaret uygulamaları işletmenin büyümesi açısından önemlidir. Ancak bu teknolojik gelişmeler bilgisayar ağlarına uzaktan ulaşımı da kolaylaştırmaktadır. Bu ulaşım, işletmeleri gizlice hileli finansal raporlama olasılığına sürüklemektedir.

Özellikle işletmelerin mali işlemlerine ulaşım, mali kontrolü sağlayan personel tarafından kullanımın meşruluğu anlamında emin olunmalıdır. Bu nedenle şifreler yetki sınırlandırması için en verimli yöntemdir.

2.2.4.7 Çalışanları izlemek ve değerlendirmek

Hile eylemini yakalanmadan gerçekleştiren çalışanlar, ancak yaşam biçimlerindeki değişikliklerin izlenmesi ve belirlenmesi ile ortaya çıkarılabilir. Çalışanın aniden markalı giyinmeye başlaması, pahalı sigara içmeye başlaması, pahalı cep telefonu kullanmaya başlaması yani gelirinin üzerinde bir yaşam biçimi sürdürdüğünün tespit edilmesi hile eylemine başvurduğu şüphesinin oluşmasına ve bu şüphenin de araştırılmasına yeterli gerekçe olmalıdır. Bu tür çalışmalar hilenin ortaya çıkarılmasını sağlayacaktır. Ayrıca çalışanların sürekli izlenildiklerini bilmeleri hile yapma olasılıklarını da azaltmaktadır.

2.2.4.8 İhbar hatlarının oluşturulması

İşletme çalışanları işletmelerdeki hile olayını, nasıl yapıldığını ve kimlerin yaptığını en iyi bilenlerdir. Çalışanlar, arkadaşlarının lüks harcamalarını ilk tespit edecek ve düzensizlikleri ayrı bir gayret göstermeden gözlemleyebilecek kişiler olmaları nedeniyle, işletmede yapılan hilelerle ilgili yönetime ihbarda bulunmaları sağlanabilirse hilenin ortaya çıkarılması ve önlenmesinde çok önemli rol oynayabileceklerdir.

Yönetim ise; telefon, internet, posta ya da şikâyet kutusu yoluyla oluşturacağı ihbar yöntemi ile çalışan ihbar ve şikâyetlerini araştırarak hilelerin önlenmesini sağlamalıdır. Hatta çalışanları hile konusunda bilinçlendirerek, hilenin ortaya çıkmasını sağlayanları ödüllendirebilir.

2.2.4.9 Çalışanlara destek programlarının oluşturulması

Hileli finansal raporlamanın sebeplerinden biri de içeriden ve dışarıdan olan baskıdır. Özellikle analistlerin tahminleri doğrultusunda hareket etmeye çalışan ve bu tahminlere

ulaşması mümkün olmayan ancak ulaşmaya çalışan bir yönetici eğer kendisini yalnız hissetmeye başlarsa hileden başka çözüm yolunun olmadığını düşünebilir. Bu anlamda kişilere destek programlarının gerekliliği ortaya çıkar. Bu programlar yöneticilerin performansını azaltsa bile en azından hileli eyleme girmesini önler ve hileli finansal raporlamadan kaynaklanan büyük maliyetleri önler. Yöneticinin kendisini sıkıntıda hissettiği bu durumlarda kendisine destek verecek kişilerin olduğunu bilmesi bile psikolojik bir destektir.

2.2.4.10 Cezalandırma korkusunun yaratılması

Çalışanları hileye teşvik eden unsurların başında hile eyleminde bulunanların yaptıklarının yanlarına kâr kaldığını düşünmeleri gelmektedir. Kurulacak hızlı ve tutarlı bir cezalandırma politikası ile bu düşüncenin ortadan kaldırılması, hilenin engellenmesinde önemli fayda sağlayacaktır. Hilekârın yakalandığında işini kaybedeceğini, hapse gireceğini daha da önemlisi hırsız olarak tanınacağını, çevresinden dışlanacağını bilmesi, hile eyleminden uzaklaşmasına neden olacaktır. İşletmede daha önce bu tür cezalarla karşılaşan personelin varlığı mevcut çalışanları aynı duruma düşmemek adına dürüst davranmaya yöneltecektir. Çalışanların, yakalandıklarında, hile eyleminden dolayı elde ettikleri faydadan daha büyük bir cezayla karşılaşacaklarını bilmeleri hileden kaçınmalarına sebep olabilecektir.

3. VERİ VE YÖNTEM

Bu bölümde kullanılan yönteme, çalışmanın örnekleme ve evrenine, araştırmanın sınırlılık ve varsayımlarına, veri toplama araçlarına ve toplanan verilere uygulanan analiz yöntemlerine yer verilmiştir.

3.1 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın yöntemi katılımcıların muhasebe mesleğinde hata, hile ve etik kavramları konusundaki düşüncelerini ortaya koymak ve bu kavramlara katılım düzeylerini çeşitli demografik özelliklere göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla ilişkisel tarama modelinde tasarlanmıştır.

3.2 EVREN ÖRNEKLEM

Çalışmanın evrenini İstanbul ilinde muhasebe mesleğinde kendi işletmesine sahip yada çeşitli kuruluşlarda iş gören veya yönetici olarak çalışan kişilerden oluşmaktadır. Örneklem ise bu çalışmaya katılmaya gönüllü olan 108 kişiden oluşmaktadır.

3.3 ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Yapılmış olan bu çalışmanın sınırlılıkları,

- i. Maddi imkânsızlıklar nedeniyle sınırlı sayıda bir örneklem grubu ile çalışılması.
- ii. Çalışmanın evreninin İstanbul ili ile sınırlandırılması.
- iii. İş yoğunluğu nedeniyle deneklerin anketi katılımını arttırmak için sınırlı sayıda soru yöneltilmesi.
- iv. Kullanılan anket formundaki soru ve ifadeler ile sadece hata, hile ve etik kavramları hakkındaki düşüncelerinin ölçülmesi oluşturmaktadır.

3.4 ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Yapılmış olan bu çalışmada,

- i. Örneklemin evreni yansıttığı varsayılmaktadır.
- ii. Çalışmanın amacı doğrultusunda literatür taraması sonucunda elde edilen soru ve ifadelerin hata, hile ve etik kavramları konusunda katılımcıların düşüncelerini ölçtüğü,
- iii. Katılımcılara yöneltilen soru ve ifadeleri katılımcıların tam ve doğru anladıkları,
- iv. Katılımcıların kendilerine yöneltilen soru ve ifadelere samimi ve doğru cevaplar verdikleri varsayılmıştır.

3.5 VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Anket formunda yer alan soru ve ifadeler 3 bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde katılımcıların ve katılımcıların bulundukları şirketler ilişkin bazı demografik özellikleri tespit etmek amaçlı araştırmacı tarafından literatür çalışmasına sonucu oluşturulmuş 16 adet soru yer almaktadır.

İkinci bölümde ise literatür taraması sonucunda ulaşılan Tuncay Çelik'in Niğde Üniversitesinde yüksek lisans tezi kapsamında hazırlamış olduğu çalışmadan uyarlanarak oluşturulan Hata kavramına ilişkin ifadelerin olduğu 13 soru yer almaktadır. Maddeler 5 li likert ölçeğine göre hazırlanmış ve Kesinlikle Katılmıyorum ifadesi ile Kesinlikle Katılıyorum ifadesi arasında derecelendirilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, Tuncay Çelik'in aynı adlı eserinden Hile kavramına ilişkin 13 adet soru uyarlanarak alınmıştır. Maddeler 5 li likert ölçeğine göre hazırlanmış ve Kesinlikle Katılmıyorum ifadesi ile Kesinlikle Katılıyorum ifadesi arasında derecelendirilmiştir.

Son bölümde ise Selçuk Yalçın'ın "Muhasebe Meslek Mensupları ve İşletmelerin Etik Konusunda Tutumları: Türkiye Araştırması" adlı makalesinden uyarlanarak oluşturulan

5'li likert derecelendirmesine sahip olan ve Kesinlikle Katılmıyorum ile Kesinlikle Katılıyorum arasında ifadelendirilen 14 sorudan oluşmaktadır.

Çalışmamızda kullanılan ölçeklere ilişkin güvenilirlik analizleri yapılmış ve iç anketlere verilen cevapların iç tutarlılıkları oldukça güvenilir ve yüksek düzeyde güvenilir çıkmıştır.

3.6 VERİ ANALİZİ

Deneklerden elde edilen veriler SPSS 21 paket programı aracılığı ile değerlendirilmiştir. Katılımcılara ve ölçek maddelerine ilişkin olarak tanımlayıcı istatistiklerden aritmetik ortalama, frekans ve yüzde kullanılmıştır. Değişkenlerimizin normal dağılım sınaması Kolmogorov-Smirnov testi ile sınanmıştır. Güvenilirlik analizi için Cronbach's Alfa değeri hesaplanmıştır. Hata, hile ve etik kavramları için verilen ifadeler katılımlar düzeylerinde farklılık olup olmadığı sınaması ise ikili grup karşılaştırmalarında Mann Whitney U testi, ikiden fazla grup karşılaştırmalarında ise Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Tüm analizler 0.05 hata payına ve %95 güven düzeyine göre test edilmiştir.

4. BULGULAR

4.1 DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE İLİŞKİN BULGULAR

Tablo 4.1: Katılımcıların cinsiyet, yaş, kıdem, öğrenim durumu, unvan dağılımı

		f	%
Cinsiyet	Bay	62	57.41
	Bayan	46	42.59
Yaş	25 yaş ve altı	6	5.56
	26-35 yaş	82	75.93
	36-45 yaş	12	11.11
	46 yaş ve üzeri	8	7.41
Meslek Unvanı	Serbest Muhasebeci	0	.00
	SMMM	27	25.00
	YMM	2	1.85
	Muhasebeci	25	23.15
	Mali Müşavir	6	5.56
	Diğer	48	44.44
Meslekteki yıl sayısı	0-5 yıl	24	22.22
	6-10 yıl	60	55.56
	11-15 yıl	14	12.96
	16 yıl ve üzeri	10	9.26
Öğrenim durumu	Ticaret Lisesi	2	1.85
	Ön Lisans	2	1.85
	Lisans	74	68.52
	Lisans Üstü	30	27.78
	Doktora	0	.00

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin dağılımlar incelendiğinde, erkek katılımcıların (yüzde 57.41) bayan katılımcılardan (yüzde 42.59) fazla olduğu tespit edilmiştir. Rn yüksek frekansa sahip yaş grubu yüzde 75.93 ile 26-35 yaş ve en düşük katılıma ise yüzde 5.56 ile 25 yaş ve altı yaş grubu sahip olmuştur. Meslek unvanına

göre dağılım incelemesinde ise katılımcıların yüzde 44.44 diğer statüsünde yer aldığı ve yüzde 25'nin SMMM olduğu tespit edilmiştir. Yüzde 23.15'i ise Muhasebeci olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların yarıdan fazlası yüzde 55.56'sı mesleği 6-10 yıl arasındır yaptıklarını ifade ederken, yüzde 22.22'si ise 0-5 yıldır mesleği yaptıklarını ifade etmişlerdir. Öğrenim durumu incelemesinde ise yüzde 68.52'sinin lisans mezunu olduğu ve yüzde 27.78'inin de lisans üstü eğitim düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle katılımcıların yüzde 95'in üzerinde bir oranla üniversite mezunu olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 4.2: Çalıştırdığınız, bulunduğunuz kurumdaki, departmandaki çalışan kişi sayısına göre dağılım

		f	%
Çalıştırdığınız / Bulunduğunuz kurumdaki / departmandaki çalışan kişi sayısı?	1-3 kişi	15	13.89
	4-6 kişi	22	20.37
	7 kişi ve üzeri	71	65.74

Katılımcıların çalıştırdıkları / bulundukları kurumdaki / departmanda çalışan sayısı dağılımı incelendiğinde yüzde 65.74'ünün 7 ve üzeri kişinin, yüzde 20.37'si 4-6 kişinin çalıştığı işletmelere sahip veya departmanlarda çalıştıkları tespit edilmiştir.

Tablo 4.3: Çalışılan birime ve konuma göre dağılım

		f	%
Bir kurum yada işletmede çalışıyorsanız çalıştığınız birim / departman?	Finans	21	20.6
	Bütçe	14	13.7
	İç denetim	8	7.8
	Muhasebe	45	44.1
	Diğer	14	13.7
İşletmedeki konumunuz?	İşletme sahibi	6	5.56
	Direktör/CFO	4	3.70
	Sorumlu Müdür	13	12.04
	Bölüm şefi	12	11.11

Uzman	44	40.74
Sorumlu	18	16.67
Uzman Yardımcısı	2	1.85
Memur	2	1.85
Diğer	7	6.48

Katılımcıların yüzde 44.1'i muhasebe departmanında çalıştıklarını ifade ederken, yüzde 20.6'sı finans departmanında, yüzde 13.7' si bütçe departmanında çalıştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların yüzde 40.74'ü uzman, yüzde 16.67'si sorumlu, yüzde 12.04'ü sorumlu müdürü, yüzde 11.11'i bölüm şefi olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4.4: Mesleği yapmaya yasaklı olanların çalıştırılması durumuna göre dağılım

		f	%
Meslek mensupları kişisel ve ortak bürolarında / bulunduğunuz kurumlarda mesleği yapmaları yasaklı olanları çalıştırmakta mıdır?	Evet	2	1.85
	Hayır	106	98.15

Katılımcıların yüzde 1.85'i bulundukları kurum yada işletmelerde mesleği yapmaya yasaklı olanların çalıştırıldığını belirtmişlerdir.

Tablo 4.5: Meslek odalarına ilişkin sorulara göre dağılım

		f	%
Meslek odalarının hata hile ve etik ilkeler konusundaki faaliyetleri yeterli midir?	Evet	31	28.70
	Hayır	77	71.30
Meslek odalarının denetim	Evet	23	21.30

ve disiplin kurulları sorumluluklarını yerine getirmekte midirler?	Hayır	24	22.22
	Kısmen	61	56.48
Odaların hata hile ve etik ilkeler konusundaki tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?	Çok katı	2	1.85
	Katı	14	12.96
	Orta düzey katı	56	51.85
	Yumuşak	34	31.48
	Çok yumuşak	2	1.85

Katılımcıların meslek odalarına ilişkin ifadelere verdikleri cevaplar incelendiğinde katılımcıların, yüzde 71.30'u meslek odasının hata, hile ve etik konusunda faaliyetlerini yeterli bulmadığını, yüzde 56.48'i meslek odalarının denetim ve disiplin kurullarının sorumluluklarını kısmen yerine getirdiğini, yüzde 51.85'i ise odaların hata, hile ve etik konusunda tutumunun orta düzeyde katı olduğunu belirtmişlerdir. Oda tutumunu çok katı ve çok yumuşak bulanların oranı aynıdır ve bu oran yüzde 1.85 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 4.6: Disipline verilen kimseyi bilme durumuna göre dağılım

		f	%
Meslektaşlarınızdan disipline verilen kimseyi biliyor ve duydunuz mu?	Evet	18	16.67
	Hayır	90	83.33

Katılımcıların yüzde 16.67'si tanıdığı ya da duyduğu meslektaşlarının disipline verildiklerini belirtmişlerdir. Yüzde 83.33'ü ise disipline verilen kimseyi duymadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4.7: Mesleği seçme nedenine göre dağılım

		f	%
Muhasebecilik mesleğini seçmenizdeki en önemli	Tavsiye üzerine	8	7.41
	İlgi duyduğum için	67	62.04

faktör nedir?	Baba mesleği	10	9.26
	Zorunluluktan	23	21.30
	Kazancından dolayı	0	.00

Mesleği seçme nedenlerine göre dağılım incelendiğinde katılımcıların yüzde 62.04'ü ilgi duydukları için mesleği seçtiklerini belirtirken, yüzde 21.30'u zorunluluktan seçtiğini belirtmişlerdir. Kazancından dolayı mesleği tercih eden kimse olmamıştır.

Tablo 4.8: Hata ve hilelerin önlenmesi için kullanılan araçların önemine göre dağılım

		f	%
Finansal tablolarda hata ve hilelerin önlenmesi için kullanılan araçlardan en önemlisi hangisidir?	İç denetim	28	25.93
	İç kontrol	23	21.30
	Özel hata ve hile inceleme	14	12.96
	Bağımsız denetim	26	24.07
	Vergi denetimi	14	12.96
	Tesadüf	0	.00
	İhbar hatları	3	2.78

Katılımcılara hata ve hilenin önlenmesinde en önemli araçlar nelerdir diye sorulduğunda yüzde 25.93'ü iç denetim, yüzde 24.07'si bağımsız denetim, yüzde 21.30'u iç kontrol, yüzde 12.96'sı özel hata hile incelemesi olduğunu belirtmişlerdir. İhbar hatlarını önemli görenlerin oranı ise yüzde 2.78 olarak belirlenmiştir.

4.2 ÖLÇEKLERE İLİŞKİN GÜVENİLİRLİK ANALİZLERİ

Tablo 4.9: Güvenilirlik analizi

	Cronbach's Alfa	N
Hata	.794	13
Hile	.885	13
Etik	.660	14
Toplam	.886	40

Kullanmış olduğumuz ölçeklere ilişkin güvenilirlik analizi sonucu elde edilen alfa değerleri incelendiğinde, hata ve etik kavramına ilişkin ifadelerin yer aldığı ölçeğimizin güvenilirliği oldukça güvenilir olurken, hile kavramına ilişkin ifadelerin yer almış olduğu ölçeğimizin ve tüm ifadelerin güvenilirliği yüksek derecede güvenilir olduğu tespit edilmiştir (Özdamar, 1999).

4.3 ÖLÇEK MADDELERİNE İLİŞKİN FREKANS DAĞILIMLARI

Tablo 4.10: Hata kavramına ilişkin ifadelerin frekans dağılımı

	Ne												$\bar{X}$	SS
	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Ne Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum					
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%				
6-Personel dikkatsizlikleri nedeni ile meydana gelmektedir.	2	1.85	6	5.56	14	12.96	64	59.26	22	20.37	3.91	.85		
2-Kayıt esnasında yapılan hatalardır.	2	1.85	6	5.56	14	12.96	68	62.96	18	16.67	3.87	.82		
8-Mükelleflerden gelen hatalı ve yanlış verilerden dolayı meydana gelmektedir.	2	1.85	12	11.11	22	20.37	52	48.15	20	18.52	3.70	.96		
4-Unutma ve tekrarlama ile meydana gelen hatalardır.	2	1.85	10	9.26	20	18.52	70	64.81	6	5.56	3.63	.80		
1-Matematiksel olarak meydana gelen hatalardır.	4	3.70	10	9.26	25	23.15	53	49.07	16	14.81	3.62	.97		
7-Meslek mensuplarının hatalarından dolayı meydana gelmektedir.	0	.00	14	12.96	27	25.00	53	49.07	14	12.96	3.62	.87		
5-Bilanço üzerinde yapılan hatalardır.	2	1.85	22	20.37	24	22.22	46	42.59	14	12.96	3.44	1.02		
11-Meslek mensuplarının tam ve donanımlı olmamasından dolayı meydana gelmektedir.	4	3.70	18	16.67	43	39.81	24	22.22	19	17.59	3.33	1.07		
3-Nakil esnasında meydana gelen hatalardır.	6	5.56	36	33.33	16	14.81	46	42.59	4	3.70	3.06	1.07		

10-Yevmiye defterine tam ve doğru yapılan kayıtların isim benzerliği nedeni ile defteri kebire yanlış aktarılmasından kaynaklanmaktadır.	13	12.04	29	26.85	24	22.22	40	37.04	2	1.85	2.90	1.09
9-İşletmenin alacak ve borçlarının mahsup edilerek bilançoda gösterilmesinden dolayı meydana gelmektedir.	10	9.26	31	28.70	34	31.48	29	26.85	4	3.70	2.87	1.03
12-Meslek mensuplarının kullanmış olduğu teknolojinin yetersiz olmasından dolayı meydana gelmektedir.	10	9.26	35	32.41	28	25.93	31	28.70	4	3.70	2.85	1.06
13-Paket programından, sistemden meydana gelmektedir.	12	11.11	30	27.78	36	33.33	22	20.37	8	7.41	2.85	1.10

Hata kavramına ilişkin ifadelerin frekans dağılım tablosu incelendiğinde, En yüksek ortalamaya sahip yani en yüksek katılım düzeyine sahip ifadelerin 3.91 ile “Personel dikkatsizlikleri nedeni ile meydana gelmektedir.” ve 3.87 ile “Kayıt esnasında yapılan hatalardır.” İfadeleri olduğu tespit edilmiştir. En düşük frekansa sahip ifadelerin ise 2.85 ile “Paket programından, sistemden meydana gelmektedir.” Ve yine 2.85 ile “Meslek mensuplarının kullanmış olduğu teknolojinin yetersiz olmasından dolayı meydana gelmektedir.” ifadeleri olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.11: Hile kavramına ilişkin ifadelerin frekans dağılımı

	Ne										$\bar{X}$	SS
	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum			
	Ne											
	Katılmıyorum											
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
10-Vergi kaçırmak amacı ile yapılmaktadır.	0	.00	9	8.33	8	7.41	45	41.67	46	42.59	4.19	.90
9-İşletmenin gerçek durumunu göstermeyerek işletmeye menfaat sağlamak amacıyla yapılmaktadır.	0	.00	10	9.26	10	9.26	40	37.04	48	44.44	4.17	.94
8-İşletme çalışanlarının yaptığı yolsuzlukları gizlemek amacı ile yapılmaktadır.	0	.00	6	5.56	22	20.37	42	38.89	38	35.19	4.04	.89
7-Sahte belge düzenlenmesi ve kullanılmasıdır.	2	1.85	13	12.04	12	11.11	35	32.41	46	42.59	4.02	1.09

5-Bilanço maskelenerek yapılan işlemlerdir.	2	1.85	6	5.56	16	14.81	50	46.30	34	31.48	4.00	.93
12-Bankalardan daha fazla kredi almak için yapılmaktadır.	2	1.85	4	3.70	20	18.52	50	46.30	32	29.63	3.98	.90
1-Belli bir kasıt taşıyan kasti hatalardır.	0	.00	20	18.52	7	6.48	39	36.11	42	38.89	3.95	1.10
4-Uydurma hesap açılarak hilelerin yapılmasıdır.	4	3.70	12	11.11	17	15.74	39	36.11	36	33.33	3.84	1.12
2-Belgesiz bir şekilde yapılan kayıt dışı işlemlerdir.	2	1.85	20	18.52	23	21.30	37	34.26	26	24.07	3.60	1.10
11-İşletmenin imajını güçlendirmek için yapılmaktadır.	14	12.96	8	7.41	22	20.37	42	38.89	22	20.37	3.46	1.26
6-Bilgisayar üzerinden yapılan hilelerdir.	6	5.56	13	12.04	34	31.48	37	34.26	18	16.67	3.44	1.08
3-İşlem gerçekleşmeden kayıt altına almazdır.	4	3.70	23	21.30	32	29.63	35	32.41	14	12.96	3.30	1.06
13-Meslek mensupları vergi kanunlarındaki boşluklardan yararlanmak için hileye başvururlar.	4	3.70	24	22.22	34	31.48	28	25.93	18	16.67	3.30	1.10

Hile kavramına ilişkin ifadelerin frekans dağılım tablosu incelendiğinde, En yüksek ortalamaya sahip yani en yüksek katılım düzeyine sahip ifadelerin 4.19 ile “Vergi kaçırmak amacı ile yapılmaktadır.” ve 4.17 ile “İşletmenin gerçek durumunu göstermeyerek işletmeye menfaat sağlamak amacıyla yapılmaktadır.” İfadeleri olduğu tespit edilmiştir. En düşük frekansa sahip ifadelerin ise 3.30 ile “Meslek mensupları vergi kanunlarındaki boşluklardan yararlanmak için hileye başvururlar.” Ve yine 3.30 ile “İşlem gerçekleşmeden kayıt altına almazdır.” ifadeleri olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.12: Etik kavramına ilişkin ifadelerin frekans dağılımı

	Ne										$\bar{X}$	SS
	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum			
					Ne							
	Katılmıyorum											
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
1-Muhasebe meslek mensupları etik kuralları mutlaka benimsemelidirler	0	.00	4	3.70	2	1.85	18	16.67	84	77.78	4.69	.69
5-Dürüstlük güvenilirlik ve tarafsız olma şartı mesleğin temelini oluşturur.	0	.00	2	1.85	2	1.85	29	26.85	75	69.44	4.64	.62

7-Muhasebe meslek ahlaki kurallarını bilir ve o kurallara uygun davranırım.	2	1.85	2	1.85	6	5.56	47	43.52	51	47.22	4.32	.82
11-Etik ikilemin sonunda hep etik olan davranışı gerçekleştiririm.	0	.00	2	1.85	13	12.04	43	39.81	50	46.30	4.31	.75
8- Etik ikilemden çıkışta en önemli faktör ahlaki değerlerim olur.	0	.00	4	3.70	14	12.96	39	36.11	51	47.22	4.27	.83
4-Yasal olarak izin verilmediği sürece bağımsız çalışan meslek mensubu müşterisine ait para veya diğer varlıkları emanet olarak alamaz.	2	1.85	6	5.56	10	9.26	43	39.81	47	43.52	4.18	.95
14-Mükelleflerin vergiden kaçınma girişimlerini azaltacak tedbirler muhasebecilerin yaşadığı etik ikilemleri azaltır.	0	.00	8	7.41	12	11.11	52	48.15	36	33.33	4.07	.86
3-Meslek mensuplarının alacakları ücretlerin birlik tarafından belirlenmesi ve bu tarifenin altında ücret kabul edilmemesi doğrudur.	4	3.70	6	5.56	20	18.52	28	25.93	50	46.30	4.06	1.10
12-Mükelleflerin vergiden kaçınma girişimi muhasebecilerin yaşadığı etik ikilemin en önemli nedenidir.	2	1.85	4	3.70	29	26.85	40	37.04	33	30.56	3.91	.94
13-Vergi oranlarının düşürülmesi mükelleflerin vergiden kaçınma girişimlerini azaltır.	2	1.85	17	15.74	18	16.67	31	28.70	40	37.04	3.83	1.15
9-Etik ikilemden çıkışta en önemli faktör kültürel çevremle ilgili değerlerim olur.	4	3.70	22	20.37	42	38.89	32	29.63	8	7.41	3.17	.96
6-Meslek hayatımda etik ikilem yaşadığım durumlar oluyor.	8	7.41	26	24.07	36	33.33	30	27.78	8	7.41	3.04	1.06
2-Meslek mensupları yasal boşlukları mükelleflerin lehine yorumlamalıdır	10	9.26	23	21.30	41	37.96	26	24.07	8	7.41	2.99	1.06
10-Etik ikilem yaşamamdaki nedenlerin başında müşteri kaybetme / yöneticimi memnun edememe endişesi gelir.	10	9.26	43	39.81	24	22.22	23	21.30	8	7.41	2.78	1.11

Etik kavramına ilişkin ifadelerin frekans dağılım tablosu incelendiğinde, en yüksek ortalamaya sahip yani en yüksek katılım düzeyine sahip ifadelerin 4.69 ile “Muhasebe meslek mensupları etik kuralları mutlaka benimsemelidirler.” ve 4.64 ile “Dürüstlük, güvenilirlik ve tarafsız olma şartı mesleğin temelini oluşturur.” ifadeleri olduğu tespit edilmiştir. En düşük frekansa sahip ifadelerin ise 2.78 ile “Etik ikilem yaşamamdaki

nedenlerin başında müşteri kaybetme / yöneticimi memnun edememe endişesi gelir.”
Ve 2.99 ile “Meslek mensupları yasal boşlukları mükelleflerin lehine yorumlamalıdır” ifadeleri olduğu tespit edilmiştir.

4.4 NORMAL DAĞILIM SINAMASI

Tablo 4.13: Normal dağılım testi

	Kolmogorov-Smirnov		
	Test İstatistiği	sd	p
Hata İfadelerine Katılım Düzeyleri	.105	108	.005
Hile İfadelerine Katılım Düzeyleri	.118	108	.001
Etik İfadelerine Katılım Düzeyleri	.135	108	.000

Yapılan Kolmogorov Smirnov normal dağılım testi sonucunda, değişkenlerimizin normal dağılım sergilemediği tespit edilmiştir ($p < .05$).

4.5 ARAŞTIRMA SORULARINA İLİŞKİN BULGULAR

Araştırma soruları, hata, hile ve etik ifadelerine katılım düzeyleri

- Cinsiyete,
- Yaşa,
- Eğitim Düzeyine,
- Kıdem yılına,
- Unvana,

Göre farklılık göstermekte midir?

Tablo 4.14: Cinsiyete göre hata. hile ve etik ifadelerine katılım düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testi

	Cinsiyet	n	Sıra Ortalamaları	Z	p
Hata İfadelerine Katılım Düzeyleri	Bay	62	48.02	-2.502	.012
	Bayan	46	63.24		
	Total	108			

Hile İfadelerine Katılım Düzeyleri	Bay	62	56.47	-.760	.447
	Bayan	46	51.85		
	Total	108			
Etik İfadelerine Katılım Düzeyleri	Bay	62	54.47	-.012	.990
	Bayan	46	54.54		
	Total	108			

Cinsiyete göre hata, hile ve etik kavramlarına ilişkin ifadelere olan katılım düzeyinin farklılaşıp farklılaşmadığını tespit edebilmek için yapılan Mann Whitney U testi sonucuna göre Hile kavramına ($p=.447$, $p>.05$) ve etik kavramına ($p=.990$, $p>.05$) ilişkin ifadelere katılım düzeyleri cinsiyete göre değişmemektedir. Bu ifadelere katılım düzeyi kadın ve erkeklerde bir birine benzerdir.

Hata kavramına ilişkin ifadelere katılım düzeyleri cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p=.012$, $p<.05$). Bayan katılımcılar erkeklere göre hata kavramına ilişkin ifadelere daha yüksek düzeyde katılım göstermişlerdir.

Tablo 4.15: Yaşa göre hata hile ve etik ifadelerine katılım düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için yapılan Kruskal Wallis H testi

	Yaş	n	Sıra Ortalamaları	X ²	p
Hata İfadelerine Katılım Düzeyleri	25 yaş ve altı	6	36.50	15.400	.002
	26-35 yaş	82	53.37		
	36-45 yaş	12	45.42		
	46 yaş ve üzeri	8	93.25		
	Total	108			
Hile İfadelerine Katılım Düzeyleri	25 yaş ve altı	6	32.00	6.625	.085
	26-35 yaş	82	58.05		
	36-45 yaş	12	40.42		
	46 yaş ve üzeri	8	56.13		
	Total	108			
Etik İfadelerine Katılım Düzeyleri	25 yaş ve altı	6	10.83	12.965	.005
	26-35 yaş	82	57.70		
	36-45 yaş	12	51.33		

46 yaş ve üzeri	8	59.25
Total	108	

Hile kavramına ilişkin ifadeler katılımlar düzeylerinde yaşa göre farklılık olup olmadığını tespit etmek amaçlı yapılan Kruskal Wallis H testi sonuçlarına göre yaşa göre katılım düzeylerinde anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p=.085$, $p>.05$)

Hata kavramına ($p=.002$, $p<.05$) ve etik kavramına ($p=.005$, $p<.05$) ilişkin ifadeler katılımlar düzeyleri yaşa göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Bu anlamlı farklılığın kaynağını tespit edebilmek için yapılan post-hoc testi sonucunda, Hata kavramındaki farklılığın kaynağının, 25 yaş ve altı grup ile 46 yaş ve üzeri grup arasında ($p=.005$, $p<.05$) 46 yaş ve üzeri grup lehine, 36-45 yaş grubu ile 26-35 yaş grubu arasında ($p=.005$, $p<.05$) 26-35 yaş grubu lehine, 26-35 yaş grubu ile 46 yaş ve üzeri grup arasında ($p=.003$, $p<.05$) 46 yaş ve üzeri grubun lehine olan anlamlı farklılıktan kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Etik kavramına ilişkin ifadeler katılımlar düzeyleri farklılığının kaynağını tespit edebilmek için yapılan posthoc testleri sonucunda farklılığın 25 yaş altı yaş grubu ile 46 yaş ve üzeri yaş grubu arasında ($p=.002$, $p<.05$) 46 yaş ve üzeri yaş grubu lehine, ve 25 yaş altı yaş grubu ile 26-35 yaş grubu arasında ($p=.024$, $p<.05$) 26-35 yaş grubu lehine olan anlamlı farklılıktan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Etik kavramına olan ifadeler katılımlar düzeyi yaş ilerledikçe artış göstermektedir.

Tablo 4.16: Eğitim düzeyine göre hata hile ve etik ifadelerine katılım düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için yapılan Kruskal Wallis H testi

	Öğrenim durumu	n	Sıra Ortalamaları	X ²	p
Hata İfadelerine Katılım Düzeyleri	Ticaret Lisesi	2	48.50	9.573	.023
	Ön Lisans	2	55.50		
	Lisans	74	48.58		
	Lisans Üstü	30	69.43		
	Total	108			
Hile İfadelerine	Ticaret Lisesi	2	22.50	2.585	.460

Katılım Düzeyleri	Ön Lisans	2	69.00	8.519	.036
	Lisans	74	54.42		
	Lisans Üstü	30	55.87		
	Total	108			
Etik İfadelerine Katılım Düzeyleri	Ticaret Lisesi	2	7.50		
	Ön Lisans	2	12.50		
	Lisans	74	56.45		
	Lisans Üstü	30	55.63		
	Total	108			

Hile ve kavramına ilişkin ifadelere katılım düzeylerinde eğitim düzeyine göre farklılık olup olmadığını tespit etmek amaçlı yapılan Kruskall Wallis H testi sonuçlarına göre eğitim düzeyine göre hile kavramına ilişkin ifadelere ($p=.460$, $p>.05$) katılım düzeylerinde anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Hata kavramına ilişkin ifadelere katılım düzeylerinde eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p=.023$, $p<.05$). Bu anlamlı farklılığın hangi gruplar arası farklılıktan kaynaklandığını tespit edebilmek amacıyla yapılan post-hoc testleri sonrası farkın kaynağının, lisans eğitim düzeyindeki katılımcılar ile lisans üstü eğitim düzeyindekiler arasında lisans üstü eğitim düzeyindekiler lehine olan anlamlı farklılıktan kaynaklandığı tespit edilmiştir ($p=.012$, $p<.05$).

Etik kavramına ilişkin ifadelere katılım düzeylerinde eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p=.036$, $p<.05$). Bu anlamlı farklılığın hangi gruplar arası farklılıktan kaynaklandığını tespit edebilmek amacıyla yapılan posthoc testleri sonrası farkın kaynağının, ticaret lisesi mezunları ile lisansüstü arasında ($p=.034$, $p<.05$) lisansüstü eğitim düzeyinde olanlar lehine ve ticaret lisesi mezunları ile lisans mezunları arasında ($p=.028$, $p<.05$) lisans mezunları lehine bulunan anlamlı farklılıktan kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.17: Kıdem yılına göre hata hile ve etik ifadelerine katılım düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için yapılan Kruskall Wallis H testi

	Meslekteki yıl sayısı	n	Sıra Ortalamaları	X ²	p
--	-----------------------	---	-------------------	----------------	---

Hata İfadelerine Katılım Düzeyleri	0-5 yıl	24	72.58	17.064	.001
	6-10 yıl	60	52.85		
	11-15 yıl	14	29.64		
	16 yıl ve üzeri	10	55.80		
	Total	108			
Hile İfadelerine Katılım Düzeyleri	0-5 yıl	24	58.63	5.987	.112
	6-10 yıl	60	53.72		
	11-15 yıl	14	39.79		
	16 yıl ve üzeri	10	69.90		
	Total	108			
Etik İfadelerine Katılım Düzeyleri	0-5 yıl	24	52.00	20.486	.000
	6-10 yıl	60	55.13		
	11-15 yıl	14	31.21		
	16 yıl ve üzeri	10	89.30		
	Total	108			

Hata, hile ve etik kavramlarına ilişkin ifadelere katılım düzeylerinin kıdeme göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amaçlı yapılan Kruskal Wallis H testi sonuçlarına göre; hile Kavramına ilişkin ifadelere katılım düzeyleri kıdem yılına göre farklılaşmamaktadır ($p=.112$, $p<.05$). Hata kavramına ($p=.001$, $p<.05$) ve etik kavramına ilişkin ifadelere katılım düzeyleri ise kıdem yılına göre farklılaştığı tespit edilmiştir ($p=.000$, $p<.05$).

Hata kavramına ilişkin ifadelere katılım düzeylerinde olan bu farklılığın kaynağının, 11-15 yıl kıdeme sahip olanlar ile 0-5 yıl kıdeme sahip olanlar arasında 0-5 yıl kıdeme sahip olanlar lehine olan anlamlı farklılıktan kaynaklandığı tespit edilmiştir ($p=.000$, $p<.05$).

Etik kavramına ilişkin ifadelere katılım düzeylerinde olan bu farklılığın kaynağının, 11-15 yıl kıdeme sahip olanlar ile 16 yıl ve üzeri kıdeme sahip olanlar arasında ($p=.000$, $p<.05$) 16 yıl ve üzeri kıdeme sahip olanlar lehine , 0-5 yıl kıdeme sahip olanlar ile 16 yıl ve üzeri kıdeme sahip olanlar arasında ($p=.009$, $p<.05$) 16 yıl ve üzeri kıdeme sahip olanlar lehine , 6-10 yıl kıdeme sahip olanlar ile 16 yıl ve üzeri kıdeme sahip olanlar

arasında ($p=.009$, $p<.05$) 16 yıl ve üzeri kıdeme sahip olanlar lehine anlamlı farklılıklardan kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.18: Unvana göre hata hile ve etik ifadelerine katılım düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için yapılan Kruskal Wallis H testi

	Meslek Unvanı	n	Sıra Ortalamaları	X^2	p
Hata İfadelerine Katılım Düzeyleri	SMMM	27	47.48	3.198	.525
	YMM	2	82.50		
	Muhasebeci	25	56.24		
	Mali Müşavir	6	55.67		
	Diğer	48	56.23		
	Total	108			
Hile İfadelerine Katılım Düzeyleri	SMMM	27	55.52	5.200	.267
	YMM	2	16.50		
	Muhasebeci	25	52.08		
	Mali Müşavir	6	72.83		
	Diğer	48	54.48		
	Total	108			
Etik İfadelerine Katılım Düzeyleri	SMMM	27	59.69	6.395	.171
	YMM	2	37.50		
	Muhasebeci	25	47.14		
	Mali Müşavir	6	78.50		
	Diğer	48	53.13		
	Total	108			

Hata, hile ve etik kavramlarına ilişkin ifadelere katılım düzeyleri meslek unvanına göre incelendiğinde hata ($p=.525$, $p>.05$) , hile ($p=.267$, $p>.05$) ve etik ($p=.171$, $p>.05$) kavramlarına katılım düzeylerinin unvana göre farklılık sergilemediği tespit edilmiştir.

5. TARTIşMA VE SONUÇ

Muhasebe meslek mensuplarının düşüncelerini ortaya koymak ve katılım düzeylerinin hangi özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmaya 108 kişi katılmıştır. Katılımcıların çoğunluğu baydır ve en yüksek frekansa sahip yaş grubu 26-35 yaş grubudur. Katılımcıların çoğunluğu diğer statüsünde yer almaktadır. Katılımcıların çoğunluğu 6-10 yıl kıdeme sahiptirler. Katılımcıların çoğunluğu Lisans mezunlardır. Çalışmaya katılan bireylerin çoğunluğunun çalışmış olduğu departmanlarda 7 kişi ve üzeri çalışan sayısı bulunmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu muhasebe departmanında çalışmakta ve uzman statüsündedirler.

Katılımcıların çok azı meslek mensupları kişisel ve ortak bürolarında/bulunduğunuz kurumlarda mesleği yapmaları yasaklı olanları çalıştırmakta olduğunu düşünmektedir. Bu sonuçtan hareketle muhasebe meslek mensuplarının meslek yasağı olanları çalıştırma konusunda kurallara uyduklarını söyleyebiliriz.

Katılımcıların çoğunluğu meslek odalarının hata hile ve etik konusundaki faaliyetlerini yeterli bulmadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların meslek odalarının denetim ve disiplin kurullarının sorumluluklarını kısmen yerine getirdiklerini düşünmektedirler. Odaların hata hile ve etik konusundaki tutumunu katılımcıların çoğunluğu orta düzey katılımda olduğunu düşünürken yumuşak olduğunu düşünen ciddi bir katılımcı sayısı bulunmaktadır. Katılımcıların %16.67'si çevresinde disipline verilen meslektaşlarının olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışmaya katılan meslek mensuplarının çoğunluğu mesleği ilgi duyduğu için mesleği seçmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğu hata ve hilenin önlenmesinde en önemli araç olarak iç denetim ve bağımsız denetimi görmektedirler.

Çalışmada, muhasebe meslek mensuplarının cinsiyetleri, yaşları, eğitim durumları, ne kadar süredir meslek mensubu oldukları ve meslek unvanları gibi özellikleri açısından,

oluşturulan hipotezlerin anket yardımıyla analiz edilmesi sonucu, ankete katılan muhasebe meslek mensuplarının katılma düzeyleri arasında herhangi bir farkın olup olmadığı araştırılmış ve aşağıdaki belirtilen sonuçlar elde edilmiştir.

Cinsiyete göre yapılan inceleme sonucunda; bayanların hata kavramına ilişkin ifadelere katılım düzeyi erkeklerinden daha yüksektir. Cinsiyete göre yapılan detaylı incelemede ise bayan meslek mensupları hata kavramına ilişkin tüm ifadelere baylara göre daha yüksek bir katılım sergilemişlerdir. Bay ve bayanların hile ve etik kavramlarına ilişkin ifadelere katılım düzeyleri ise birbirine benzer düzeydedir.

Yaşa göre yapılan inceleme sonucunda; hata kavramına ve etik kavramına ilişkin ifadelere katılım düzeyleri yaşa göre farklılık gösterirken, yaşa göre hile kavramına ilişkin ifadelere katılım düzeyleri değişmemektedir. Hata kavramına katılım düzeylerinde, 46 yaş ve üzeri katılımcıların hata kavramına ilişkin ifadelere katılım düzeyleri 25 yaş ve altı katılımcılarınkinden daha yüksektir. 26-35 yaş grubunda yer alan katılımcıların hata kavramına ilişkin ifadelere katılım düzeyleri 36-45 yaş grubunda olan katılımcılarınkinden daha yüksektir. 46 yaş ve üzeri olan katılımcıların hata kavramına ilişkin katılım düzeyleri 26-35 yaş grubunda yer alan katılımcılardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Etik kavramına katılım düzeylerinde, 46 yaş ve üzeri olan katılımcıların etik kavramına ilişkin ifadelere katılım düzeyleri 25 yaş ve altı olan katılımcılardan daha yüksektir. 26-35 yaş grubunda olanların etik kavramına ilişkin ifadelere katılım düzeyleri 25 yaş ve altı olan katılımcılardan daha yüksektir.

Eğitim durumu göre yapılan inceleme sonucunda; hata kavramına katılım düzeylerinde, Lisans üstü eğitim seviyesine sahip katılımcılar lisans eğitim düzeyine sahip katılımcılara göre hata kavramına ilişkin ifadelere daha yüksek düzeyde katılım göstermişlerdir. Etik kavramına katılım düzeylerinde; lisans ve lisansüstü eğitim seviyesine sahip olan bireyler ticaret lisesi mezunu olan katılımcılara göre etik kavramına ilişkin ifadelere daha yüksek düzeyde katılım sergilemişlerdir.

Kıdem yılı göre yapılan inceleme sonucunda; hata kavramına katılım düzeylerinde, 0-5 yıl kıdeme sahip olan katılımcılar 11-15 yıl kıdeme sahip olan katılımcılara göre hata kavramına ilişkin ifadelere daha yüksek katılım sergilemişlerdir. Etik kavramına katılım

düzeylerinde, 16 yıl ve üzeri kıdeme sahip olan katılımcılar, 0-5 yıl, 6-10 yıl ve 11-15 yıl kıdeme sahip olan katılımcılara göre etik kavramına ilişkin ifadelere daha yüksek katılım sergilemişlerdir.

Unvana göre yapılan inceleme sonucunda; hata, hile ve etik kavramlarına ilişkin ifadelere katılım düzeyleri meslek unvanına göre farklılaşmamaktadır.

Muhasebede yapılan hata ve hilelerin en aza indirilmesi ve mali tablolar aracılığı ile raporlanan bilgilerin güvenilir, doğru, açık ve anlaşılır düzeye getirilmesi şarttır. Bu şartın yerine getirilmesi amacıyla her kaydın geçerli belgeye bağlı olup olmadığının araştırılması esnasında yapılan denetim çalışmalarında bir takım zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu zorlukların ortadan kaldırılması için bu konudaki yasal düzenlemelerin tekrar gözden geçirilmesi, uygulanan denetim standartlarının uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesi ve işletmelerin muhasebe sistemleri ile iç kontrol sistemleri üzerinde gerekli düzenlemelerin yapılması ele alınması gereken konuların başında gelmektedir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular ve bunlar doğrultusunda yapılan öneriler İstanbul ilinde faaliyetlerini sürdüren meslek mensuplarından elde edilen anket verileriyle sınırlıdır. Bu nedenle, elde edilen sonuçların genelleştirilmeleri doğru değildir. Dolayısıyla, elde edilen bulguların genelleştirilebilmesi için anketin değişik illerde, bölgelerde veya Türkiye genelinde de yapılması gerekmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalar, bu kapsamda ele alınırsa, literatürde hem önemli bir açık giderilmiş olacak hem de her geçen gün önemi gittikçe artan muhasebede hata, hile ve hile belirteçleri değişik boyutlarda analiz edilmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ACFE., 2008. *2008 Report To The Nation on Occupational Fraud&Abuse*.
ACFE., 2014. *2014 Report To The Nation on Occupational Fraud&Abuse*.
Akarsu, B., 1988. *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İnkılap Kitabevi, İstanbul.
Akdoğan, H., 2003. *Muhasebe Meslek Etiğinin Kamunun Aydınlatılmasındaki Önemine Meslek Mensuplarının Yaklaşımları*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.
Akışık, O., 2005. *Muhasebe Mesleği ve Meslek Ahlakı Kuralları* Ankara: TÜRMOB Yayınları. No:225.
Aksoy, T., 2006. *Etik Ulusal ve Uluslararası Etik İlkelere Yönelik Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, Yetkin Yayınları, Ankara.
Altındağ M., 2001. *Vergi ve Revizyon Rehberi*. Yaklaşım Yayınları.
Arslan, M., 2001. *İş ve Meslek Ahlakı*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
Aydın, İ.P., 2001. *Yönetmel, Mesleki ve Örgütsel Etik*, Ankara, Pegem Yayınları.
Aydın, S. ve Yılmaz, Y., 2007. *Yolsuzluk ve mali suçlar*. Ankara: Adalet.
Bozkurt, N., 2009. *İşletmelerin Kara Deliği Hile: Çalışan Hileleri*. Alfa Yayınları: İstanbul.
Bozkurt, N., 2011. *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, Alfa Yayınları, İstanbul.
Cevizci, A., 2008. *Etiğe Giriş*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
Cevizci, A., 1996. *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, Ekin Yayınları.
Çaldağ, Y., 2007. “Denetim ve Raporlama” *Finansal Tablolar ve Analiz Teknikleri*, 5. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, s. 363.
Demirci, M., 2007. “Kamu Yönetimi Etiğinin Normatif Temelleri”, *Kamu Yönetimi Yazıları: Teoride Değişim, Yeniden Yapılanma, Sorunlar ve Tartışma*, Ed. Bilal Eryılmaz, Musa Eken ve Mustafa Lütü Şen, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, ss. 200-219.
Duffield, G., Grabosky, P., 2001. ‘*The Psychology of Fraud*’, *Trends & Issues In Crime and Criminal Justice*, Australian Institute of Criminology.7.
Duman, Ö., 2008, *Muhasebe Denetimi ve Raporlama*, Ankara: Tesmer Yayınları.
Duska, R., Duska, B. S., ve Ragatz, J. A., 2011. *Accounting Ethics*. Second Edition, Oxford, UK: Wiley-Blackwell.
Glasser, K. M., 1990. *Auditing Made Simple*, 1. Baskı, Bungay: Richard Clay Ltd., s. 255.
Güredin, E., 2000. *Denetim*, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım, 10.Baskı, s. 168.
Irmak R., Kurnaz, G., Çağlayan, B., Bal, B., 2002. *Muhasebenin Genel Esasları Muhasebe Hata ve Hileleri ile Bunların Tespit Yöntemleri ve Hesapların Denetimi*, Vergi Denetmenler Derneği Yayınları, Ankara, s. 39.

- Kant, I., 1995. *Ahlak metafiziğinin temellendirilmesi*, (Çev. Ioanna Kuçuradi) Türkiye Felsefe Kurumu Çeviri Dizisi : 4
- Karabınar, S., 2005. *Kültür-Muhasebe Etkileşimi Açısından Muhasebe İklimi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Karacan, S., 2014. “*Etik Kavramı ve Muhasebe Meslek Etiği*”, 1. Basım, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Kaval, H., 2008. *Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Uygulama Örnekleri ile Muhasebe Denetimi*, 3. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kermit, D., L., 1996. *Contributing Author Barbara Chiappetta, Fundamental Accounting Principles*, University of Texas-Austin, ss. 4-5.
- Mengüşoğlu, T., 1992. *Felsefeye Giriş*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Nutku, U., 1998. *İnsan Felsefesi Çalışmaları*, İzmir, Etki Yayınları.
- Örten, R., 2000. *Genel Muhasebe ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulama Örnekleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özal, Ö., Yıldırım, O., Tek, N., 1993. *Muhasebe İlkeleri Ve Uygulamaları*, Punto Yayıncılık. İzmir, 1.
- Özdamar, K., 1999. *Paket Programlarla İstatistiksel Veri Analizi*, c. 1, 2. bs., Kaan Kitabevi, Eskişehir.
- Özlem, D., 1997. *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*, İstanbul, (Derleyen), Delius Harald, İnkılap Kitabevi.
- Öztürk, N., K., 2003. *Etik ve Kamu Yönetimi, Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar: Sorunlar, Tartışmalar, Çözüm Önerileri, Modeller, Dünya ve Türkiye Yansımaları*, Ed. Asım Balcı vd., Seçkin Yayıncılık, Ankara, ss. 203-230.
- Özyürek, H., 2012. Muhasebe meslek Mensuplarında Etik: Ankara’da Muhasebeciler Üzerine Araştırma, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(1), ss. 125-137.
- Romney, B., R. ve Steinbart, Paul. J., S., 2006. *Accounting Information Systems*, Pearson Prentice Hall, New Jersey.
- Saban, M. ve Atalay, B., 2005. *Yönetim Muhasebecileri Açısından Etik ve Etik Davranışın Önemi*, Muhasebe ve Denetime Bakış.
- Sevilengül, O., 2009. *Genel Muhasebe*, Gazi Kitabevi, 13. baskı, Ankara.
- Shaw, W. ve Barry, V., 1992. *Moral Issues in Business*. California: Wadsworth Publishing.
- Solomon, R., R., H., Kristine. 1983. *Above The Bottom Line : An Introduction To Business Ethics*, New York, Harcourt Brace Jovanovich Inc.
- Sözbilir, N., 2000. *Türkiye’de Muhasebe Uygulamalarında Etiksel Boyutlar*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Matbaası.
- Stewart, D., 1996. *Business Ethics*, New York, The McGraw Hill Inc.
- Şapolyo, E., B., 1960. *Ahlak Tarihi*, Ankara, İstiklal Matbaası.
- Tanış, V., N. ve Berikol, B., Z., 2011. *Genel Muhasebe*, Adana: Karahan Yayınevi.
- Tepe, H., 1992. *Etik ve Metaetik*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara.
- TÜRMOB, 2013. *Muhasebe ve Denetime Bakış*.
- Wells, Joseph T., 2008. *Principles of Fraud Examination*, John Wiley & Sons, Inc, New York, USA.
- White, T., I., 1993. *Business Ethics: A Philosophical Reader*, New York, MacMillan Publishing Company.
- Yalkın, K. Y., 1989. *Genel Muhasebe ilkeleri ve Uygulaması*, Turhan Yayıncılık, Ankara, ss. 2-3.

Yazıcı, M., 2003. *Kurumsal Muhasebe Denetimi*, İstanbul: İstanbul Yeminli Mali Müsavirler Odası Yayınları.

Süreli Yayınlar

- Arıkan, Y., 2009. Muhasebe Mesleğinde Uzmanlaşma ve Kurumsallaşma Süreci, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı 91, ss. 9-17.
- Arzova, S., Burak & Kidwell, Linda, A., 2004. The Ethical Behaviors of Turkish Accountancy Students Compared with Their Australian and Irish Counterparts, *International Journal of Accounting, Auditing, and Performance Evaluation*, Volume:1, Issue:3.
- Aysan, M., A., 1997. Türkiye’de Muhasebe Mesleğinin Dünü, Bugünü, Geleceği, 16. *Muhasebe Kongresi*, İstanbul.
- Bean, F., B. ve D’Aquila, J., M., 2003. Accounting Students as Surrogates for Accounting Professionals when Studying Ethical Dilemmas : A Cautionary Note, *Teaching Business Ethics*, Vol. 7, No. 3, ss. 187-204.
- Bierstaker, J., L. ve diğerleri, 2006. “Accountants’ Perceptions Regarding Fraud Detection And Prevention Methods”, *Managerial Auditing Journal*, 21 (5), ss. 520-535.
- Cohen, J., R., Pant, L., W. ve Sharp, D., J., 1998. The Effect of Gender and Academic Discipline diversity on the Ethical Evaluations, Ethical Intentions and Ethical Orientation of Potential Public Accounting Recruits”, *Accounting Horizons*, Vol. 12, No. 3, ss. 250-270.
- Çabuk, A., 2006. İşgüden, Burcu. “Meslek Etiği ve Meslek Etiğinin Meslek Yaşamı Üzerine Etkileri”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006, ss. 67-68.
- Doğan, Z. ve Hatunoğlu, Z., 1996. Vergi Gelirlerinin Artmasını Sağlayan Bağımsız Dış Denetimin Türkiye Açısından Önemi, *Yaklaşım Dergisi*, s.133.
- Dumanoğlu, S., 2005. Hata ve Hile Ayrımı: Hile Denetimi. *Marmara Üniversitesi İ.I.B.F Dergisi*, Cilt XX, Sayı 1.
- Erdoğan, N., 2002. Hileler Karsısında Denetçinin Sorumluluğu ve SAS No.82.Muhasebe ve Denetime Bakış, Sayı 6.
- Erol, M., 2008. İşletmelerde Yaşanan Yolsuzluklara (Hata ve Hileler) Karşı Denetimden Beklentiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1.
- Eynon, G., Hill, N., T. ve Stevens, K., T., 1997. Factors that Influence the Moral Reasoning Abilities of Accountants: Implications for Universities and the Profession, *Journal of Business Ethics*, Vol 16, ss.1297-1309.
- Finn, D., W., Chonko, L., B., ve Hunt, S., D., 1988. Ethical Problems in Public Accounting: The View from the Top, *Journal of Business Ethics*, Vol. 7, No. 8, ss. 605-615.
- Fleming, D., M., Romanus, R., N. ve Lightner, S., M., 2009. The Effect of Professional Context on Accounting Students’ Moral Reasoning, *Issues in Accounting Education*, Vol. 24, No. 1, ss.13-30.

- Gaffikin, M., 2007. Accounting Theory and Practice: *the Ethical Dimension*. Accounting & Finance Working Paper 07/04, School of Accounting & Finance, University of Wollongong.
- Güneş, İ., H., 1997. Muhasebede Meslek Ahlakı, *Yaklaşım Dergisi*, Sayı: 59, Kasım, s. 55.
- Güredin, E., 1998. Denetçinin Meslek Ahlakı Standartlar ve Uygulamadan Örnekler, III. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu, Alanya, 1997, Muhasebe Denetimi Mesleğinde Yetkiler, Sorumluluklar ve Meslek Ahlakı, *İSMMMO Yayınları*, İstanbul, s. 116.
- Gürsoy, H., 2009. Muhasebe Hilesi. *Yaklaşım*, Sayı 203.
- Güvemli, O., 2009. Türkiye’de Muhasebe Meslek Örgütünün 20.yılı, Bir Değerlendirme, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı 44., ss. 6-16.
- Hedley, Timothy, P. ve Cohen, Cassandra C., 2010. Structuring an Effective Fraud Risk Management Program, *Financial Executive*, Jul/Aug. 26 (6), ss. 49-51.
- Hogan, Chris, E. ve diğerleri., 2008. Financial Statement Fraud: Insights from the Academic Literature, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, November, 27(2), ss. 231–252.
- İlhan, I., 2006. Etik ve Etik Karar Verme. *Erciyes Üniversitesi Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Turizmde İş Ahlakı, 11-13 Kasım 2005 Hafta sonu Turizm Konferansı X*, Nevşehir, ss. 1-18.
- Kalmış, H., Eskin, I. Gümüş, F., 2006. İşletmelerde Mali Bilgilerin Üretilmesinin Önemi ve Etik, *Mali Çözüm Dergisi*, SMMMO Yayını, Sayı:75, ss. 141-159.
- Korukoğlu, A., 1998. İşletmelerde Muhasebe Eğitimi ve Üniversitelerle İşbirliği, *Dokuz Eylül Üniversitesi D.Đ.B.F. Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, ss. 13-24.
- Kultuk, A., F., Ersoy, A., 2011. Muhasebe Meslek Üyelerinin Etik Yargı Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma, *Ege Akademik Bakı*, Cilt: 11, Sayı: 3, ss. 425-438.
- Kutlu, H., A., 2008. Muhasebe Meslek Mensupları ve Çalışanlarının Etik İnkilemleri: Kars ve Erzurum İllerinde Bir Araştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63 (2), ss. 143-170.
- Loeb, S., E., 1971. “Survey of Ethical Behavior in the Accounting Profession”, *Journal of Accounting Research*, Vol. 9, ss. 287-306.
- Marşap, B., 1996. Muhasebe Mesleği, Fonksiyonları ve Meslek Mensuplarının Nitelikleri, *Yaklaşım Dergisi*, Sayı:37, ss. 119-120, 122-123.
- Mugan, C., S., 1999. Ahlak, Toplumsal ve Kişisel Değerler: Muhasebe Mesleği ve Eğitimi Üzerine Etkileri, *Muhasebe ve Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt No:1, Sayı No:2, s. 3.
- Mugan, C., Ş. ve Atay, D., Ö., 2003. Contextual Effects on Ethical Sensivity and Penalty Judgments, *Teaching Business Ethics*, Vol. 7, No. 4, ss. 341–363.
- O’Leary, C. ve Radich, R., 2001. An Analysis of Australian Final Year Accountancy Students’ Ethical Attitudes, *Teaching Business Ethics*, Aug. 5:3, ss. 235-249.
- O’Leary C. ve Cotter D., 2000. The Ethics of Final Year Accountancy Students: an International Comparison. *Managerial Auditing Journal* Vol. 15 No. 3 (p.108-115).
- Özbirecikli, M., 2006. Bağımsız Denetçinin Müşteri Firmanın Yolsuzluk Eylemi Karşısındaki Tutumu: Şirket Yolsuzluk Vakaları ve Yasal Düzenlemeler Çerçevesinde Bir İnceleme. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, Yıl:5, Sayı:18.

- Özocak, H. ve Baş, M., 2001. Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Etik, Bağımsızlık ve Tarafsızlık, *Mali Çözüm Dergisi*, İstanbul, Eylül, C.5, ss. 56-57.
- Armstrong M. B.,1987. Moral Development and Accounting Education, *Journal of Accounting Education*, Vol. 5, No.1, ss. 27-43.
- Pekdemir, R., 1999. Türkiye’de Muhasebe Mesleği ve Meslek Ahlakı, *MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:4, s.19, ss. 21-25.
- Ponemon, L. ve Glazer, A., 1990. Accounting Education and Ethical Development:The Influence of Liberal Learning on Students and Alumni in Accounting Practice, *Issues in Accounting Education*, Vol. 5, No. 2, ss. 195-208.
- Rezaee, Z., 2004. Restoring Public Trust İn The Accounting Profession By Developing Anti-Fraud Education, Programs, And Auditing, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 19 Iss: 1, ss. 134-148.
- Saban, N., 2006. ”Bir Analiz : Türk Hukukunda Hile Kavramının Unsurları”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi* , Sayı : 31, ss. 59- 60.
- Selimoğlu, S., K., 1997. Muhasebe Meslek Ahlakı (Etik) Yaklaşımı. *III.Türkiye Muhasebe Denetim Sempozyumu*,Alanya: İSMMMÖ, ss. 146-159.
- Shaub, M., K., 1994. An Analysis of The Association of Traditional Demographic Variables With The Moral Reasoning of Auditing Students And Auditors, *Journal of Accounting Education*, Vol. 12, No. 1, ss. 1-26.
- Stanga, K., G. ve Turpen, R., A., 1991. Ethical Judgements on Selected Accounting Issues: An Empirical Study, *Journal of Business Ethics*, Vol. 10, No. 10, ss. 739-747.
- Uşul, H. ve Aslantaş, B., A., 2007. Muhasebeci – Mükellef Çatışması, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Mayıs 2007, s. 85-103.

Diğer Yayınlar

- 3.Radyoloji Teknisyenleri Mesleki Eğitim Toplantıları, TÜM RADYOLOJİ TEKNİSYENLERİ ve TEKNİKERLERİ DERNEĞİ (TÜMRAD-DER), Çağhan Ofset Matbaacılık, Ankara,2009,<http://www.tumrad.net/FileUpload/ds58732/File/tumradderkitap.pdf>, [ziyaret tarihi 01.12.2014.]
- Altuk, V. E., 2006.Türkiye’de Muhasebe Etiği Eğitimi, Trakya Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Amstrong, M.B., 1993. Ethics and Professionalism for CPAs, South Western Publishing Co., Ohio, Smith, K.T. ve Murphy L. S. “Business And Accounting Ethics”, <http://www.newlearner.com/courses/hts/bat4m/pdf/Business%20and%20Accounting%20Ethics.pdf>, [ziyaret tarihi 01.12.2014.]
- <http://www.turmob.org.tr>, [ziyaret tarihi 15.10.2014.]
- IFAC, IEPS 1, Approaches to Developing and Maintaining Professional Values, Ethics, and Attitudes, 116-140, <http://www.ifac.org/Education/Resources.php#Publications>, [ziyaret tarihi 04.02.2015.]
- IFAC. 2010. Handbook of International Education Pronouncements 2010 Edition, <http://web.ifac.org/publications/international-accounting-education-standards-board>, [ziyaret tarihi 07.12.2014.]
- Karcher, J., N., 1992. Auditors' Ability to Discern the Presence of Ethical Problems, The Florida State University Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- KPMG., 2006. “Fraud Risk Management”. <http://www.kpmg.com/CN/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/Fraud-Risk-Management-200610.pdf>, [ziyaret tarihi 20.12.2014.]
- Küçükksözen, C., Küçükkocaoğlu, G., “Kurumsal Sirket Yönetiminde Finansal Tabloların Rolü,” (Cevrimici) http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/kisisel/kurumsal_sirket.pdf, [ziyaret tarihi 25.12.2014.]
- Larsen, E., J., 1991. Modern Advanced Accounting, Fifth Edition, McGraw Hill Inc., California, <http://www.aicpa.org/about/code/sec50.htm>, [ziyaret tarihi 14.12.2014.]
- McNamara, C. Complete Guide to Ethics Management: An Ethics Tool kit for Managers, <http://www.mapnp.org/library/ethics/ethxgde.htm>, [ziyaret tarihi 05.12.2014.]
- Öztürk C. (T.Y). “Uluslar arası Standartlar Çerçevesinde Denetim ve Benzeri Hizmetler”. www.tmsk.org.tr/makaleler/.../CANOZTURK-TURMOB-MAKALE.doc
- Pamukçu, A., 2000. “Muhasebe Hata ve Hilelerinin Raporlama İlkeleri Yönünden Değerlendirilmesi”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Muhasebe Finansman Dalı, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul.

Vinten, G., 2002. The Corporate Governance Lessons of Enron, Corporate Governance, MCB UP Limited, 2(4), 4-9, www.emeraldinsight.com/1472-0701.htm.
www.ifac.org/ethics, [ziyaret tarihi 01.12.2014.]
Yüksel, C., “*Kamu Yönetiminde Etik ve Çıkar Çatışması*,” <http://www.etikturkiye.com/etik/yuksel.pdf>, [ziyaret tarihi 01.12.2014.]

EKLER

EK 1: Görüşme Anketi

1- Yaş.....

2- Cinsiyet

(1) Bay (2) Bayan

3- Meslek unvanınız nedir?

(1) Serbest Muhasebeci (2) SMMM (3) YMM (4) Muhasebeci
(5) Mali Müşavir (6) Diğer

4- Muhasebe mesleğini kaç yıldır yapmaktasınız?.....

5- Öğrenim Durumunuz?

(1) Ticaret Lisesi (2) Ön Lisans (3) Lisans (4) Lisans Üstü (5) Doktora

6- Çalıştırdığınız / Bulunduğunuz kurumdaki/Departmandaki çalışan kişi sayısı?

(1) 1-3 kişi (2) 5-6 kişi (3) 7 kişi ve üzeri

7- SM, SMM veya SMMM iseniz müşteri sayınız?

(1) 30 ve altı (2) 31-60 arası (3) 61-90 arası (4) 91 ve üzeri

8- Bir Kurum yada İşletmede çalışıyorsanız çalıştığınız birim/departman?

(1) Finans (2) Bütçe (3) İç Denetim (4) Muhasebe (5) Diğer

9- İşletmedeki Konumunuz?

(1) İşletme sahibi (2) Direktör/ CFO (3) Sorumlu Müdür / Bölüm Müdürü
(4) Bölüm şefi (5) Uzman (6) Sorumlu (7) Uzman Yardımcısı
(8) Memur (9) Diğer

10- Meslek mensupları kişisel ve ortak bürolarında / bulunduğunuz kurumlarda mesleği yapmaları yasaklı olanları çalıştırmakta mıdır?

(1) Evet (2) Hayır

11- Meslek odalarının hata hile ve etik ilkeler konusundaki faaliyetleri yeterli midir?

(1) Evet (2) Hayır

12- Meslek odalarının, denetim ve disiplin kurulları sorumluluklarını yerine getirmekte midirler?

(1) Evet (2) Hayır (3) Kısmen

13- Odaların hata hile ve etik ilkeler konusundaki tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

- (1) Çok Katı (2) Katı (3) Orta düzeyde katı (4) Yumuşak
(5) Çok yumuşak

14- Meslektaşlarınızdan disipline verilen kimseyi biliyor ve duydunuz mu?

- (1) Evet (2) Hayır

15- Muhasebecilik mesleğini seçmenizdeki en önemli faktör nedir?

- (1) Tavsiye üzerine (2) İlgi duyduğum için
(3) Baba Mesleği (4) Zorunluluktan
(5) Kazancından dolayı

16- Finansal tablolarda hata ve hilelerin önlenmesi için kullanılan araçlardan en önemlisi hangisidir?

- (1) İç denetim (2) İç kontrol (3) Özel hata ve hile inceleme
(4) Bağımsız denetim (5) Vergi denetimi (6) Tesadüf (7) İhbar hatlar

“Muhasebede Hata” Kavramına İlişkin İfadeler

Lütfen aşağıda yer alan ifadelere **“Kesinlikle Katılıyorum”**, **“Katılıyorum”**, **“Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum”**, **“Katılmıyorum”** ve **“Kesinlikle Katılmıyorum”** seçeneklerinden birini işaretleyerek katılım düzeyinizi belirtiniz.

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1-Matematiksel olarak meydana gelen hatalardır.					
2-Kayıt esnasında yapılan hatalardır.					
3-Nakil esnasında meydana gelen hatalardır.					
4-Unutma ve tekrarlama ile meydana gelen hatalardır.					
5-Bilanço üzerinde yapılan hatalardır.					
6-Personel dikkatsizlikleri nedeni ile meydana gelmektedir.					
7-Meslek mensuplarının hatalarından dolayı meydana gelmektedir.					
8-Mükelleflerden gelen hatalı ve yanlış verilerden dolayı meydana gelmektedir.					
9-İşletmenin alacak ve borçlarının mahsup edilerek bilançoda gösterilmesinden dolayı meydana gelmektedir.					
10-Yevmiye defterine tam ve doğru yapılan kayıtların isim benzerliği nedeni ile defteri kebire yanlış aktarılmasından kaynaklanmaktadır.					
11-Meslek mensuplarının tam ve donanımlı olmamasından dolayı meydana gelmektedir.					
12-Meslek mensuplarının kullanmış olduğu teknolojinin yetersiz olmasından dolayı meydana gelmektedir.					
13-Paket programından , sistemden meydana gelmektedir.					

“Muhasebede Hile” Kavramına İlişkin İfadeler

Lütfen aşağıda yer alan ifadelere “**Kesinlikle Katılıyorum**”, “**Katılıyorum**”, “**Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum**”, “**Katılmıyorum**” ve “**Kesinlikle Katılmıyorum**” seçeneklerinden birini işaretleyerek katılım düzeyinizi belirtiniz.

YARGILAR	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1-Belli bir kasıt taşıyan kasti hatalardır.					
2-Belgesiz bir şekilde yapılan kayıt dışı işlemlerdir.					
3-İşlem gerçekleşmeden kayıt altına almadır.					
4-Uydurma hesap açılarak hilelerin yapılmasıdır.					
5-Bilanço maskelenerek yapılan işlemlerdir.					
6-Bilgisayar üzerinden yapılan hilelerdir.					
7-Sahte belge düzenlenmesi ve kullanılmasıdır.					
8-İşletme çalışanlarının yaptığı yolsuzlukları gizlemek amacı ile yapılmaktadır.					
9-İşletmenin gerçek durumunu göstermeyerek işletmeye menfaat sağlamak amacıyla yapılmaktadır.					
10-Vergi kaçırmak amacı ile yapılmaktadır.					
11-İşletmenin imajını güçlendirmek için yapılmaktadır.					
12-Bankalardan daha fazla kredi almak için yapılmaktadır.					
13-Meslek mensupları vergi kanunlarındaki boşluklardan yararlanmak için hileye başvururlar.					

“Muhasebe Mesleğinde Etik” Kavramına İlişkin İfadeler

Lütfen aşağıda yer alan ifadelere “Kesinlikle Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum”, “Katılmıyorum” ve “Kesinlikle Katılmıyorum” seçeneklerinden birini işaretleyerek katılım düzeyinizi belirtiniz.

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1-Muhasebe meslek mensupları etik kuralları mutlaka benimsemelidirler					
2-Meslek mensupları yasal boşlukları mükelleflerin lehine yorumlamalıdır					
3-meslek mensuplarının alacakları ücretlerin birlik tarafından belirlenmesi ve bu tarifenin altında ücret kabul edilmemesi doğru değildir					
4-Yasal olarak izin verilmediği sürece bağımsız çalışan meslek mensubu müşterisine ait para veya diğer varlıkları emanet olarak alamaz					
5-Dürüstlük, güvenilirlik ve tarafsız olma şartı mesleğin temelini oluşturur.					
6-Meslek hayatımda etik ikilem yaşadığım durumlar oluyor.					
7-Muhasebe meslek ahlakı kurallarını bilir ve o kurallara uygun davranırım.					
8- Etik ikilemden çıkışta en önemli faktör ahlaki değerlerim olur.					
9-Etik ikilemden çıkışta en önemli faktör kültürel çevremle ilgili değerlerim olur.					
10-Etik ikilem yaşamamdaki nedenlerin başında müşteri kaybetme / yöneticimi memnun edememe endişesi gelir.					

11-Etik ikilemin sonunda hep etik olan davranışı gerçekleştiririm.					
12-Mükelleflerin vergiden kaçınma girişimi, muhasebecilerin yaşadığı etik ikilemin en önemli nedenidir.					
13-Vergi oranlarının düşürülmesi, mükelleflerin vergiden kaçınma girişimlerini azaltır.					
14-Mükelleflerin vergiden kaçınma girişimlerini azaltacak tedbirler, muhasebecilerin yaşadığı etik ikilemleri azaltır.					

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Seçkin Ayan Anuk (Mali Müşavir)

Sürekli Adresi : Bostancı / İstanbul

Doğum Yeri ve Yılı : İstanbul / Şişli, 1982

Yabancı Dili : İngilizce

İlk Öğretim : Basınköy İlkokulu, 1993

Orta Öğretim : Ataköy Atatürk İlköğretim Okulu, 1996

Lise : İsmail Rüştü Olcay Yabancı Dil Ağırlıklı Lise, 2000

Lisans : Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2004

Yüksek Lisans :

Enstitü Adı :

Program Adı :

Yayımları :

Çalışma Hayatı :

Doğuş Holding - Doğuş Perakende Grubu (Eylül ' 2013 -)

Eczacıbaşı Holding – Eczacıbaşı Girişim Pazarlama (Ekim ' 2012 - Eylül ' 2013)

The International Investor K.C.S.C - Fleetcorp Turkey (Haziran ' 2010 – Eylül ' 2012)

Papirus Kağıt Sanayi Ve Ticaret A. Ş. (Nisan ' 2008 - Haziran ' 2010)

Serfleks Yer Karoları San. A. Ş. - Serfloor (Aralık ' 2004 - Aralık ' 2007)